

ಈಶಾವಾಸೋಪನಿಷತ್ (ಈ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಹಾರ ನಾರಾಯಣ ತಂತ್ರಿಯವರ ಕನ್ನಡಾರ್ಥ, ನಮ್ಮ ತಂದೆ ಶ್ರೀಕೆ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯವರ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಟೀಕಾ ಸಾರಸಂಗ್ರಹ - ಶ್ರೀ ಹೆಚ್. ಸುಬ್ಬರಾಯರು ಬರೆದಿದ್ದು ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಖಂಡಾರ್ಥ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ)

(ಸೂಚನೆ:- ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಗ್ರಂಥಗಳು ದೇವತಾಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವು ಮತ್ತು ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಾನವುಳ್ಳವು.

ಆದಕಾರಣ ಅವುಗಳ ಸದುಪಯೋಗವು ಮತ್ತು ಸದ್ವಿನಿಯೋಗವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದುದು)

ಶ್ರೀಹನುಮದ್ಭೀಮಸುಮದ್ವಹಂಸಾಂತರ್ಯಾಮಿನ್ ಶ್ರೀನರಹರಿರಾಮಕೃಷ್ಣವೇದವ್ಯಾಸಾಭಿನ್ನ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯಗ್ರೀವಾಯನಮಃ |

ಶ್ರೀಹನುಮದ್ಭೀಮಸುಮದ್ವಗುರುಭ್ಯೋನಮಃ | ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಗುರುಭ್ಯೋನಮಃ | ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ |

ಶ್ರೀಪೃಥ್ವೀಮಂಡಲಸ್ಥ ಸಮಸ್ತ ಸಕಲ ಸದ್ವೈಷ್ಣವೇಭ್ಯೋ ನಮಃ ||

ಶ್ರೀ ಹನುಮದ್ ಭೀಮಸುಮದ್ವಹಂಸಾಂತರ್ಯಾಮಿನ್

ॐ ಶ್ರೀ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಜಗದ್ಧಾತ್ರೇ ನಿತ್ಯಾಯ ಜ್ಞಾನಮೂರ್ತಯೇ |

ಪೂರ್ಣಾನಂದಾಯ ಹರಯೇ ಸರ್ವಯಜ್ಞಭುಜೇ ನಮಃ ||

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ಈಶಾವಾಸೋಪನಿಷತ್ತಿಗೆ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾದ) ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವ ರಾಗಿ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟದೇವತಾನಮನರೂಪವಾದ ಮಂಗಳವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು.

ಅ|| ನಿತ್ಯ=ನಾಶವಿಲ್ಲದ, ಅನಿತ್ಯ=ನಾಶವಿರುವ, ಜಗತ್=ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ, ಧಾತ್ರೇ=ಪೋಷಕನಾದ, ನಿತ್ಯಾಯ= ಅನಿತ್ಯತ್ವ, ದೇಹಹಾನಿ, ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಅಪೂರ್ಣತಾ- ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕುವಿಧ ನಾಶದಿಂದ ರಹಿತನಾದ, ಜ್ಞಾನ- ಮೂರ್ತಯೇ= ಜ್ಞಾನವೇ ಶರೀರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ, ಪೂರ್ಣಾನಂದಾಯ=ಸಂಪೂರ್ಣಸುಖವುಳ್ಳ, ಹರಯೇ= ಪಾಪಪರಿಹಾರಕನಾದ, ಸರ್ವಯಜ್ಞಭುಜೇ= ಸಮಸ್ತಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಭೋಜಿಸತಕ್ಕ ಯಜ್ಞನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೋಸ್ಕರ, ನಮಃ= ನಮಸ್ಕಾರವು ಅಸ್ತು= ಆಗಲಿ.

ಇಷ್ಟದೇವತೆಯ ನಮನಾಂತರದಲ್ಲಿ ಗುರುವಂದನೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕಾದುದರಿಂದ ತನಗೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಗುರುವಾಗಿ ರುವುದರಿಂದ ಗುರುತ್ತೇನ ಕೂಡಾ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ|| ಯಸ್ಮಾದ್ಭ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರರುದ್ರಾದಿದೇವತಾನಾಂ ಶ್ರೀಯೋಽಪಿ ಚ |

ಜ್ಞಾನಸ್ಫೂರ್ತಿಸದಾ ತಸ್ಮೈ ಹರಯೇ ಗುರವೇ ನಮಃ ||

ಅರ್ಥ|| ಯಸ್ಮಾತ್=ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನ ದೆಶೆಯಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮ=ಚತುರ್ಮುಖನು, ಇಂದ್ರ= ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು, ರುದ್ರ=ಸದಾಶಿವನು, ಆದಿ=ಮೊದಲಾಗಿವುಳ್ಳ, ದೇವತಾನಾಂ=ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಶ್ರೀಯೋಽಪಿ ಚ= ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೂ, ಜ್ಞಾನಸ್ಫೂರ್ತಿಃ, ಜ್ಞಾನ=ತಿಳುವಳಿಕೆಯ, ಸ್ಫೂರ್ತಿಃ=ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯು(ವಿಶೇಷವು), ಸದಾ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, (ಭವೇತ್=ಆಗುತ್ತದೆಯೋ), ತಸ್ಮೈ=ಅಂತಹ, ಗುರವೇ= ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶಕನಾದ, ಹರಯೇ= ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ನಮಃ= ನಮಸ್ಕಾರವು. (ಅಸ್ತು-ಆಗಲಿ).

ತಾ|| ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಸರ್ವವಸ್ತು ವಿಷಯಕ ಜ್ಞಾನವು ಸರ್ವದಾ ಇದ್ದರೂ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಅನಂತಾನಂತ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳಿಗೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅತಿಶಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ತಿರೋಹಿತವಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನಾಂಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಮೂಲರೂಪದಿಂದಲೂ ಹಯಗ್ರೀವ, ದತ್ತ, ಕಪಿಲ, ವ್ಯಾಸಾದ್ಯವತಾರ ರೂಪಗಳಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶ ಮಾಡುವ ವನಾದುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಗುರುವಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಂದನೆ ಮಾಡುವರು.

ಸಮಸ್ತವೇದಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಮಂತ್ರದ್ರಷ್ಟೃಗಳಾದ ಋಷಿಗಳು, ಛಂದಸ್ಸು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ದೇವತಾ ಇವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೇ ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮವನ್ನಾಗಲೀ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನಾಗಲೀ ಮಾಡಿದರೆ ಬಹಳ ಅನರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಛಂದೋಗ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ಈಶಾವಾಸೋಪನಿಷತ್ತಿಗೂ ಛಂದಸ್ಸು ಆಯಾ ಮಂತ್ರಗಳ ಅಕ್ಷರ ಗಣನೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಋಷಿ, ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ|| ಸ್ವಾಯಂಭುವೋ ಮನುರೇತೈರ್ಮಂತ್ರೈರ್ಭಗವಂತಮಾಕೂತಿಸೂನುಂ ಯಜ್ಞನಾಮಾನಂ ವಿಷ್ಣುಂ ತುಷ್ಣಾವ |

ಅ|| ಸ್ವಾಯಂಭುವಃ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಮಗನಾದ, ಮನುಃ=ಮನುವು, ಏತೈಃ ಮಂತ್ರೈಃ= ಈ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ, ಭಗವಂತಂ= ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯ ಸಂಪನ್ನನಾದ, ಆಕೂತಿಸೂನುಂ, ಆಕೂತಿ=ಆಕೂತಿದೇವಿಯ, ಸೂನುಂ=ಮಗ ನಾದ, ಯಜ್ಞನಾಮಾನಂ= ಯಜ್ಞನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ, ವಿಷ್ಣುಂ= ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ತುಷ್ಠಾವ= ಸೋತ್ತಮಾಡಿದನು .

ತಾ|| ಚತುರ್ಮುಖ ಪುತ್ರನಾದ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ನಾಮಕನಾದ ಆದಿ ಮನುವು ತನ್ನ ಮಗಳು ಆಕೂತಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಯಜ್ಞನಾಮಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಈಶಾವಾಸ್ಯ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿದನು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವು-

ಭಾಷ್ಯ:- ಸ್ವಾಯಂಭುವಸ್ವ ದೌಹಿತಂ ವಿಷ್ಣುಂ ಯಜ್ಞಾಭಿದಂ ಮನುಃ|

ಈಶಾವಾಸ್ಯಾದಿಭಿರ್ಮಂತ್ರೈಸ್ತುಷ್ಠಾವಾಽವಹಿತಾತ್ಮನಾ|

ರಕ್ಷೋಭಿರುಗೈಸ್ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಃ ಖಾದಿತುಂ ಮೋಚಿತಸ್ತದಾ|

ಸೋತ್ತಂ ಶುತ್ವೈವ ಯಜ್ಞೇನ ತಾನ್ವತ್ವಾಽವಧ್ಯತಾಂ ಗತಾನ್|

ಪ್ರಾದಾದ್ಧಿ ಭಗವಾಂಸೇಷಾಮವಧ್ಯತ್ವಂ ಹರಃ ಪ್ರಭು|

ತೈರ್ವಧ್ಯತ್ವಂ ತಥಾನ್ಯೇಷಾಮತಃ ಕೋಽನೋ ಹರೇಃ ಪ್ರಭುಃ|| ಇತಿಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ|

ಅ|| ಸ್ವಾಯಂಭುವಃ=ಸ್ವಾಯಂಭುವನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ, ಮನುಃ=ಮನುವು, ಸ್ವದೌಹಿತಂ, ಸ್ವ=ತನ್ನ ದೌಹಿತಂ=ಮಗಳ ಮಗನಾದ, ಯಜ್ಞಾಭಿದಂ=ಯಜ್ಞನಾಮಕ, ವಿಷ್ಣುಂ= ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು, ಅವಹಿತಾತ್ಮನಾ= ಸಾವಧಾನ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ಈಶಾವಾಸ್ಯಾದಿಭಿಃ= ಈಶಾವಾಸೋಪನಿಷತ್ತಿನ, ಮಂತ್ರೈಃ= ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ, ತುಷ್ಠಾವ= ಸೋತ್ತಮಾಡಿದನು. ತದಾ=ಆಗ, ಅಂದರೆ ಸ್ತುತಿಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಸೋತ್ತಂ=ಸ್ತುತಿಯನ್ನು, ಶುತ್ವೈವ= ಕೇಳಿಯೇ, ಉಗೈಃ=ಕ್ರೂರರಾದ, ಅಥವಾ ಸಹಿಸಲಾರದ, ರಕ್ಷೋಭಿಃ=ರಾಕ್ಷಸರಿಂದ, ಖಾದಿತುಂ=ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಃ=ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ, ಯಜ್ಞೇನ=ಯಜ್ಞನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ, ಅವಧ್ಯತಾಂ= ಕೊಲ್ಲಲಾಗದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು, ಗತಾನ್=ಹೊಂದಿದ, ತಾನ್= ಆ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು, ಹತ್ವಾ= ಸಂಹರಿಸಿ, ಮೋಚಿತಃ= (ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು) ಬಿಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು. ತೇಷಾಂ= ಆ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ, ಭಗವಾನ್= ಪೂಜ್ಯನಾದ, ಪ್ರಭುಃ=ಸಮರ್ಥನಾದ, ಹರಃ=ರುದ್ರನು, ಅವಧ್ಯತ್ವಂ= ನಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು, ತಥಾ=ಹಾಗೆ, ತೈಃ= ಆ ರಾಕ್ಷಸರಿಂದ, ಅನ್ಯೇಷಾಂ=ಇತರರಿಗೆ, ವಧ್ಯತ್ವಂ= ನಾಶಯೋಗ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಾದಾತ್= ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು, ಅತಃ=ಆಕಾರಣದಿಂದ, ಹರೇಃ= ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ದೆಸೆಯಿಂದ, ಅನ್ಯಃ= ಇತರನು, ಪ್ರಭುಃ=ಸಮರ್ಥನು, ಕಃ=ಯಾರು, ಇತಿ= ಹೀಗೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ= ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ|

ತಾ|| ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರನಾದ ಸ್ವಾಯಂಭುವನಾಮಕ ಮನುವು ತನ್ನ ಮಗಳು ಆಕೂತಿಯೆಂಬುವಳಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಯಜ್ಞನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಈಶಾವಾಸ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸೋತ್ತ ಮಾಡುವಾಗ ಈ ಸೋತ್ತಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಹಿಸಲಶಕ್ತರಾದ ಕ್ರೂರರಾದ ರಾಕ್ಷಸರು ಇವನನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಉದ್ಯೋಗಮಾಡಲು, ಆ ರಾಕ್ಷಸರು ತಮಗೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಮರಣವು ಬರಬಾರದೆಂದೂ, ತಮಗೆ ಇತರರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಶಕ್ತಿಯು ಬರಬೇಕೆಂತಲೂ, ರುದ್ರದೇವರನ್ನು ಭಜಿಸಿ ವರವನ್ನು ಪಡೆದು ಸಮರ್ಥರಾಗಿದ್ದರೂ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಈ ಸೋತ್ತದಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ಭಕ್ತರನ್ನು ಬಾಧಿಸುವ ಆ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದನು||

ಭಾ|| ಭಾಗವತೇ ಚ ಅಯಮೇವಾರ್ಥ ಉಕ್ತಃ||

ಅ|| ಭಾಗವತೇ ಚ= ಭಾಗವತದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಯಮೇವಾರ್ಥಃ ಉಕ್ತಃ= ಇದೇ ಅರ್ಥವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ತಾ|| ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವು ಭಾಗವತಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಷ್ಟಮ ಸ್ಕಂಧ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯ ದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

(ಭಾಗವತಂ|| ಆತ್ಮ ವಾಸ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ ಯಜ್ಞಗತ್ಯಾಂ ಜಗನ್ನನಃ|

ತೇನ ತ್ಯಕ್ತೇನ ಭುಂಜೀಥಾಃ ಮಾಗೃಧಃ ಕಸ್ಯಸ್ವಿದ್ಧನಮ್||

ಇತಿ ಮಂತೋಪನಿಷದಂ ವ್ಯಾಹರಂತಂ ಸಮಾಹಿತಂ|

ದೃಷ್ಟ್ವಾಽಸುರಾ ಯಾತುಧಾನಾ ಜಗ್ಧುಮಭ್ಯದ್ರವನ್ ಕ್ಷು(ಕ್ರು)ಧಾ|

ತಾಂ ಸ್ತಥಾಽವಸಿತಾನ್ವೀಕ್ಷ್ಯ ಯಜ್ಞಃ ಸರ್ವಗತೋ ಹರಿಃ|| ಇತ್ಯಾದಿ)

ಭಾಗವತಸಮ್ಮತಿಯಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವೇ ಋಷಿಯೆಂದೂ, ಸ್ತುತನಾದ ಯಜ್ಞನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ದೇವತೆಯೆಂತಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಲ್ಲದೇ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ವಿಷಯನೆಂತಲೂ, ಮೋಕ್ಷ ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸೋಪದ್ರವ ಪರಿಹಾರವೇ ಪ್ರಯೋಜನವೆಂತಲೂ , ಮನ್ನಾದಿಗಳೇ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆಂತಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವು ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಊಹಿಸಬೇಕಾದುದರಿಂದ ವಿಷಯ ಪ್ರಯೋಜನಾಧಿಕಾರಿ ಸಂಬಂಧ ಎಂಬ ಅನುಬಂಧ ಚತುಷ್ಟಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರ ತೀರ್ಥರು:- ಶ್ರೀ ಹನುಮದ್‌ಭೀಮಸುಮದ್ವಹಂಸಾಂತರ್ಯಾಮಿನ್

ಹರಿಃ ಓಂ ಶ್ರೀ ಪ್ರಾಣಪತಿಮಾನಮ್ಯ ಪೂರ್ಣಬೋಧಾದಿದೇಶಿಕಾನ್|

ಈಶಾವಾಸೋಪನಿಷದಃ ಕರಿಷ್ಯಾಮ್ಯರ್ಥಸಂಗ್ರಹಮ್||

ಅಸ್ಯಾಃ ಉಪನಿಷದಃ ಸ್ವಾಯಂಭುವೋ ಮನುಃ ಋಷಿಃ| ಯಜ್ಞನಾಮಾ ಹರಿದೇವತಾ| ಅನುಷ್ಟುಬಾದಿ ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ ಭಂದೋಚ್ಛೇಯಮ್|

ಅನೇಚೇದಿತ್ಯಾದಿನಾ ತತ್ತ್ವಂ ವಿವಿಕ್ಷುರುಪದಿಷ್ಟಂ ತತ್ತ್ವಂ ಅಧಿಕಾರಿಣ ಏವ ಹೃದ್ಯವತಿಷ್ಯತೇ ನಾನ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಏತದುಪನಿಷದಧಿ ಕಾರಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ವಿಚ್ಛಿನ್ನವಿಷಯತ್ವಷ್ಟತ್ತ್ವಂ ತಾವದಾದ್ಯೇನ ಮಂತ್ರೇಣ ಸಯುಕ್ತಿಕಂ ವಿಧತೇ-- ಈಶೇತಿ||

ಈಶಾವಾಸ್ಯ ಭಾಷ್ಯ ಟೀಕಾ ಸಾರವು--(ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಮ್ಮ ತಂದೆ ಶ್ರೀ ಕೆ.ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ಕೆಂಪಧಾಳಹಳ್ಳಿ ಪ್ರತಿಮಾಡಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುತ್ತೆ ಮೂಲ ಶ್ರೀ ಹೆಚ್. ಸುಬ್ಬರಾಯರು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದು)17-12-1963

ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಆದ್ಯ ಮಂಗಳ ಶ್ಲೋಕವು ಈ ಉಪನಿಷತ್ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾರ್ಥ ಸಂಗ್ರಾಹಕವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಉಪನಿಷತ್ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಗುಣಗಳು ಯಾವುವು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು. “ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯ ಜಗದ್ಧಾತ್ರೇ ನಿತ್ಯಾಯ ಜ್ಞಾನಮೂರ್ತಯೇ| ಪೂರ್ಣಾನಂದಾಯ ಹರಯೇ ಸರ್ವ ಯಜ್ಞಭುಜೇ ನಮಃ|| ” ಎಂಬುದು ಮಂಗಳ ಶ್ಲೋಕವು. ಯಜ್ಞಭೋಕ್ತೃತ್ವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಯಜ್ಞನಾಮಕ ಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಗಳು ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವವು. ಜಿಹ್ವಾ , ಘ್ರಾಣ, ನೇತ್ರಗಳೆಂಬ ಇಂದ್ರಿಯ ತ್ರಯಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶುಭರಸ ಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಜ್ಞನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ರುಚಿ ಪುತ್ರನು. ಆತನೇ ಹರಿಯೆಂದು ಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥವಾಗಿ ಹರಿಶಬ್ದವು ವಿಶೇಷಣರೂಪವಾಗಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಇದು ಯಜ್ಞನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹರಿಯು ಅಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ಮಂದರಶಂಕಾ ಪರಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಮನುವೂ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ಹರಿಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ|

ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಂಕಾ. “ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ತದ್ಗತತ್ವಂ ಚ ಶಬ್ದವೃತ್ತೇರ್ಹಿ ಕಾರಣಂ” ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿದ ಅಧಿಕರಣತ್ವ ಇವೆರಡೇ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವ ಕಾರಣಗಳು ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ| ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಭೋಕ್ತೃತ್ವಾತ್ ಯಜ್ಞನಾಮಕಃ ಎಂಬುದು ಆಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಎಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದು ಶಂಕಿಸಕೂಡದು. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಸಪ್ತಮ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ “ಅಹಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಭವಃ ಪ್ರಲಯಸ್ತಥಾ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾವಸರದಲ್ಲಿ “ಪ್ರಭವಾದೇಃ ಸತ್ತಾ ಪ್ರತೀತ್ಯಾದಿ ಕಾರಣತ್ವಾತ್ ತದ್ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾಚ್ಚ ಪ್ರಭವಃ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು “ಸುಖರೂಪಸ್ಯ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾತ್ ನ ತು ಸರ್ವಸ್ವರೂಪತಃ” ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ಅವರೇ ಉದಾಹರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳೂ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಗಳಾಗುವವು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ತದ್ಗತತ್ವಂ, ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾಧಿಕರಣತ್ವ ಮತ್ತು ಭೋಕ್ತೃತ್ವ , ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತ ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಇವು ಮೂರೂ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಣವೆಂದು ಈ ಈಶಾವಾಸ್ಯ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಿಂದ (ರಘುನಾಥ ತೀರ್ಥೀಯ) ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಾಂಶಃ, ಸತ್ತಾಕಾರಣತ್ವವೂ ಒಂದು ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕಾರಣವು, ಪ್ರತೀತಿ ಕಾರಣತ್ವವೂ ಒಂದು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತ ವಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಅದು ಸ್ವಾಮಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವ ಹೊಂದುವುದೆಂದರೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೂ ಸ್ವಾಮಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವ ಹೊಂದಬಹುದು. ಅಹಂಪದಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ಜೀವಾಂತರ್ಯಾಮಿಣಿ ಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್ ಎಂದು ಈಶಾವಾಸ್ಯ ಖಂಡಾರ್ಥ 17ನೇ ಮಂತ್ರ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಏವಂಚಿ ಯಜ್ಞನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಯಜ್ಞಭೋಕ್ತೃತ್ವನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಯಜ್ಞನಾಮಕನು ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆತನು ಯಾರು ಎಂದರೆ ಹರಿ ಶಬ್ದವು ಆತನು ನಾರಾಯಣನೇ ಎಂದು ಹೇಳಿತು. ಯಜ್ಞಭೋಗ ಮಾಡಿದರೆ ಅಪೂರ್ಣತೆ ಬಂತಲ್ಲಾ ಎಂದರೆ ಪೂರ್ಣಾನಂದಾಯ ಎಂದು ಆನಂದೋದ್ಯಕ್ತವಿರುವುದರಿಂದ ಆತನ ಯಜ್ಞಭೋಗವು ಲೀಲಯಾ ಎಂದರೆ ಲೀಲಾರೂಪವೆಂದು

ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ‘ಲೀಲಯಾ ಹರಿಃ ಭುಂಕ್ತೇ ಎಂದರೆ ಐಯ್ಯಂಗಾರರಂತೆ ಲೀಲೋದ್ದೇಶದಿಂದ ಹರಿಯು ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಭೋಜನಮಾಡುತ್ತಾನೆ’ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬಾರದು. ಅದರಿಂದ ಅಪೂರ್ಣತೆಯು ಬರುವುದು. ‘ಕ್ರೀಡಾರ್ಥಮಿತಿ ಚಾ ಪರೇ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಹರಿಯು ಯಜ್ಞಭೋಗಾದಿಗಳು ಲೀಲಾರೂಪವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.

ಇಂತಹ ಆನಂದೋದ್ದೇಶವು ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದು ‘ಜಗದ್ಧಾತ್ರೇ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ‘ಕೋಹ್ಯೇವಾನ್ಯಾತ್’ ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೂಚಿಸುವುದು. ಆ ಜಗದ್ಧಾರಣತ್ವವು ಪದಾರ್ಥದ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವೆಂದು ‘ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಜಗದ್ಧಾತ್ರೇ’ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯ ಪದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗುವುದು. ಅಶರೀರನು ಜಗತ್ತನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೊರುವುದು ಎಂದರೆ ಅವನು ಜ್ಞಾನವಿಗ್ರಹನೆಂದು ಜ್ಞಾನಮೂರ್ತಿಯೇ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಹೇಳುವುದು. ದೃತವಾದ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ನಾಶಹೊಂದಿದರೂ ಅವನು ನಾಶಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿತ್ಯಾಯ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಏವಂಚ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಯಜ್ಞಭೋಕ್ತೃವೆಂದೂ, ಸರ್ವ ಜಗದ್ಧಾರಕನೆಂದೂ, ಜ್ಞಾನರೂಪಕಲ್ಯಾಣ ವಿಗ್ರಹನೆಂದೂ, ಆನಂದಪೂರ್ಣನೆಂದೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ‘ಅರ್ಥಾನ್ ವ್ಯದಧಾತ್’, ‘ಶಾಶ್ವತೀಭ್ಯಃ ಸಮಾಭ್ಯಃ’, ‘ಆಪೋ ಮಾತರಿತ್ವಾ ದಧಾತಿ’, ‘ಕಲ್ಯಾಣತಮಂ ರೂಪಂ’, ‘ಶುಕ್ರಂ ಕ್ರತೋ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಪದಗಳು ಸ್ಮಾರಕಗಳು.

ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ಯಜ್ಞನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು (ಆಕೂತಿ ಪುತ್ರನು) ದೇವತೆಯು. ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು ಮಂತ್ರದ್ರಷ್ಟಾರ್ಥಿಯು. ಅಕ್ಷರಗಣನಯಾ ಭಂದಸ್ಸು ವಿದಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ದೇವತಾದಿಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಪ್ರಮಾಣವು.

“ಸ್ವಾಯಂಭುವಸ್ವದೌಹಿತೃಂ ವಿಷ್ಣುಂ ಯಜ್ಞಾಭಿದಂ ಮನುಃ|

ಈಶಾವಾಸ್ಯಾದಿಭಿರ್ಮಂತ್ರೈಸ್ತುಷ್ಪಾವಾಽವಹಿತಾತ್ಮನಾ|

ರಕ್ಷೋಭಿರುಗೈಸ್ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಃ ಖಾದಿತುಂ ಮೋಚಿತಸ್ತದಾ|

ಸೋತ್ರಂ ಶುಶ್ವೈವ ಯಜ್ಞೇನ ತಾನ್ವತ್ವಾಽವಧ್ಯತಾಂ ಗತಾನ್|

ಪ್ರಾದಾದ್ಧಿ ಭಗವಾಂಸ್ತೇಷಾಮವಧ್ಯತ್ವಂ ಹರಃ ಪ್ರಭು|

ತೈರ್ವಧ್ಯತ್ವಂ ತಥಾನ್ಯೇಷಾಮತಃ ಕೋಽನೋ ಹರೇಃ ಪ್ರಭುಃ||” ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪುರಾಣದ ವಚನ ಇದೆ.

ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು ಸ್ವ ಮತ್ತ ಇತರ ಭಕ್ತಜನರ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಸ್ವದೃಷ್ಟಮಂತೋತ್ರಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ರಕ್ಷೋನಾಶಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಲ್ಲ ಯಾತಕ್ಕಿಂದರೆ, ರಾಕ್ಷಸರು ಈತನು ಸಮಾಹಿತ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದವರೇ ಹೊರತು ಮೊದಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಇದು ಪ್ರಮಾಣ ವಚನಾರ್ಥ. ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು ಸ್ವದೌಹಿತೃನಾದ ಆಕೂತಿ ಪುತ್ರನಾದ ಯಜ್ಞನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮಂತೋತ್ರಪನಿಷತ್ತಾದ (ಬ್ರಹ್ಮಣೋಪನಿಷತ್ತು ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ-ಈಶಾವಾಸ್ಯವು ಮಂತ್ರಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದು) ಈಶಾವಾಸ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಸಾವಧಾನಮನಸ್ಸಿನಾಗಿ ಸ್ವಪರಮೋಕ್ಷೋದ್ದೇಶೇನ ಸೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ಸೋತ್ರವನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಉಗ್ರರಾಕ್ಷಸರು ಇವನನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ಬಂದರು. ಆಗ ಯಜ್ಞನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹರನ ವರದಿಂದ ಅವಧ್ಯರಾದ ಮತ್ತು ಅನ್ಯ ಸಂಹಾರಕತ್ವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯೋಪೇತ ರಾದ ಆ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಘ್ನನಾಶವು ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ಅವಾಂತರ ಫಲವೆಂದೂ ಸ್ವಪರಮೋಕ್ಷವು ಮುಖ್ಯ ಫಲವೆಂದೂ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುವುದು.

ಭಾಗವತದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿಗೆ ಯಜ್ಞನೇ ದೇವತೆಯೆಂದು ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವೇ ಋಷಿಯೆಂದೂ ಸೂಚಿತವಾಗುವುದು. ಈಶಾವಾಸ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಮನುವು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೋತ್ರಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಅರ್ಥಾನುವಾದವು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿದೆ.

‘ಆನೇಜದೇಕಂ’ ಮುಂತಾದ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ಕೋಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶ, ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣ ಉಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಧಿ ಕಾರಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ವಿಚ್ಛಿನ್ನವಿಷಯತ್ಯಷ್ಟಾತ್ಪರೂಪ ವೈರಾಗ್ಯವು ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಅವಶ್ಯ ವೆಂದು ಉಪೋದ್ಭೂತ ರೂಪವಾದ ಪ್ರಥಮಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಮಂತ್ರ:- ಈಶಾವಾಸ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ ಯತ್ಕಿಂಚ ಜಗತ್ಯಾಂ ಜಗತ್|

ತೇನ ತ್ಯಕ್ತೇನ ಭುಂಜೇಥಾ ಮಾ ಗೃಧಃ ಕಸ್ಯಸ್ವಿದ್ಧನಂ||||

ಅ|| ಯತ್ಕಿಂಚ= ಯಾವದೊಂದು, ಇದಂ=ಈ, ಜಗತ್=ಪ್ರಪಂಚವು, ಈಶಾವಾಸ್ಯಂ= ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಆವಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವು, ಇದಂ ಸರ್ವಂ= ಈ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚವೂ, ಜಗತ್ಯಾಂ=ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ (ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಕೊಂಡಿದೆ) ತೇನ= ಆ ಕಾರಣದಿಂದ, (ತೇನ= ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ), ತ್ಯಕ್ತೇನ=ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ದ್ರವ್ಯದಿಂದ, ಭುಂಜೀಥಾಃ=ಭೋಗಿಸು, ಕಸ್ಯಸ್ವಿತ್= ಯಾವನೊಬ್ಬ ರಾಜಾದಿಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ, ಧನಂ= ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಮಾ ಗೃಧಃ= ಇಚ್ಛಿಸಬೇಡ.

ಭಾ|| ಈಶಸ್ಯಾವಾಸಯೋಗ್ಯಮೀಶಾವಾಸ್ಯಂ ಜಗತ್ಯಾಂ ಪ್ರಕೃತೌ|

ತೇನ ಈಶೇನ ತ್ಯಕ್ತೇನ ದತ್ತೇನ ಭುಂಜೀಥಾಃ|

‘ಸ್ವತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಶ್ಚಕ್ತತ್ವಾದೀಶಾವಾಸ್ಯಮಿದಂ ಜಗತ್’|

ಪ್ರವೃತ್ತಯೇ ಪ್ರಕೃತಿಗಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚರಃ|

ತದಧೀನಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚತ್ತದೀಯಂ ಸರ್ವಮೇವ ಯತ್|

ತದ್ವತ್ಸೇವ ಭುಂಜೀಥಾ ಅತೋ ನಾನ್ಯಂ ಪ್ರಯಾಚಯೇತ್|| ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ||

ಅ|| ಈಶಸ್ಯ= ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ, ಆವಾಸಯೋಗ್ಯಂ= ಆವಾಸಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವು(ಆದುದರಿಂದ) ಈಶಾವಾಸ್ಯಂ, ಜಗತ್ಯಾಂ=ಪ್ರಕೃತೌ=ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ, ತೇನ=ಈಶೇನ= ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ, ತ್ಯಕ್ತೇನ=ದತ್ತೇನ= ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದನ್ನು, ಭುಂಜೀಥಾಃ= ಭೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಇರು, ಇದಂ ಜಗತ್= ಈ ಪ್ರಪಂಚವು, ಸ್ವತಃ=ತಾನಾಗಿ, ಪ್ರವೃತ್ತಶ್ಚಕ್ತತ್ವತ್, ಪ್ರವೃತ್ತಿ- ಕೆಲಸಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ, ಅಶಕ್ತತ್ವತ್= ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ, ಈಶಾವಾಸ್ಯಂ=ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆವಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು, ಯಸ್ಮಾತ್= ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ, ಸಃ= ಆಪರಮಾತ್ಮನು, ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚರಃ=ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿಯೋ, ತದಧೀನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚತ್, ತತ್= ಆಪರಮಾತ್ಮನ, ಅಧೀನ=ವಿಧೇಯವಾದ, ಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚತ್=ಚೇಷ್ಟೆವುಳ್ಳದ್ದಾದುದರಿಂದ, ಸರ್ವಂ= ಸಮಸ್ತವೂ, ತದೀಯಮೇವ= ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನದ್ದೆ ಸರಿ, ತತ್ ದತ್ತೇನೈವ=ಅವನಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ದ್ರವ್ಯದಿಂದಲೇನೇ, ಭುಂಜೀಥಾಃ= ಭೋಗಿಸು, ಅತಃ= ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ, ಅನ್ಯಂ= ಬೇರೆಯವನನ್ನು, ನ ಪ್ರಯಾಚಯೇತ್= ಬೇಡಬಾರದು, ಇತಿ=ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ= ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ತಾ|| ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಸಕಲ ಪ್ರಪಂಚವೂ ತಾನಾಗಿಯೇ ಒಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ಆದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ವನಿಯಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಈ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತು ತನ್ನ ಮೂಲಕಾರಣವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಆ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವೇ ಆದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಿಯಾಮಕನು, ಆದುದರಿಂದ ಆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಲಭಿಸತಕ್ಕ ಧನದಿಂದಲೇ ಭೋಗಿಸಬೇಕಲ್ಲದೇ ಧನಕ್ಕೆ ನಿಜವಾಗಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳಲ್ಲದ ರಾಜಾದಿಗಳ ಕಡೆಯಿಂದ ಧನವನ್ನು ಬೇಡಬಾರದು||1||

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರು:- ಯತ್ಕಿಂಚ ಜಗದಿದಂ ತತ್ಸರ್ವಂ ಪ್ರವೃತ್ತರ್ಥ ಆತ್ಮನಿ(ನ) ಈಶಾವಾಸ್ಯಂ ಆವಾಸಮರ್ಹತೀತ್ಯಾವಾಸ್ಯಮ್| ಈಶಾವಾಸ್ಯಂ ಈಶಾವಾಸ್ಯಮ್| ಈಶಾನುಪ್ರವಿಷ್ಟಮಿತ್ಯರ್ಥಃ| ‘ತದೇವಾನುಪ್ರಾವಿಶತ್’ ಇತ್ಯಾದೇಃ| ಅತೋಽಸ್ವತಂತ್ರಮಿತಿ ಭಾವಃ| ಕಿಂಚ ಜಗತ್ಯಾಂ ಪ್ರಕೃತಾವಿದಂ ಸರ್ವಮಾಶ್ರಿತಮ್| ಸಾ ಚೇಶಾಯತ್ಪ್ರಾ ಅತೋಽಪ್ಯಸ್ವತಂತ್ರಂ| ಈಶ ಏವ ಸ್ವತಂತ್ರಃ| ತೇನ ಕಾರಣೇನ ತೇನ ಈಶ್ವರೇಣ ತ್ಯಕ್ತೇನ ದತ್ತೇನ ವಿತ್ತೇನ, ಯದೃಚ್ಛಾಲಬ್ಧಿನೇತಿ ಯಾವತ್, ಭುಂಜೀಥಾಃ ಭೋಗಂ ಕುರ್ಯಾಃ| ಕಸ್ಯಸ್ವಿತ್ ಕಸ್ಯಾಪಿ ರಾಜಾದೇಃ ಸಕಾಶಾದ್ಧನಂ ಮಾ ಗೃಧಃ ನಾಕಾಂಕ್ಷೀಥಾಃ| ಈಶಾದನ್ಯಸ್ಯ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರೇಣ ತಸ್ಯ ದಾನೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಭಾವಾದೀಶದತ್ತೇನೈವ ವರ್ತತೇತಿ ಭಾವಃ||1||

ಟೀಕಾ ಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ:- ಇದು ಪ್ರಥಮ ಮಂತ್ರಾರ್ಥ:- ಎಲೈ ಮನಸ್ಸೇ ಅಥವಾ ಹೇ ಅಧಿಕಾರೀ ಜಗತ್ಯಾಂ ಯತ್ಕಿಂಚ ಜಗತ್= ಆಕಾಶ ಏವ ತದೋತಂ ಚ ಪ್ರೋತಂಚ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತ್ಯನುರೋಧೇನ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಿತವಾದ ಈ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತು ಈಶಾವಾಸ್ಯವು. ಎಂದರೆ ಸ್ವಸ್ವಾಪ್ರತೀತಿ ಪ್ರಮಿತಿ ನಿರ್ವಹಾರ್ಥವಾಗಿ ಸ್ವತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥ ಹೀನವಾದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅನುಪ್ರವಿಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು. ಏತಕ್ಕಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಿದೇವಿಯು ಈಶಾಧೀನಳು. ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಸ್ವತಂತ್ರನು. ಸರ್ವಾಶ್ರಯಳಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಪರಮಾತ್ಮಾಧೀನಳಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಶ್ರಿತವಾದ ಜಗತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮಾಧೀನವೆಂಬುದು ಕೈಮುತ್ಯಸಿದ್ಧವು. ‘ಏತಸ್ಮಿನ್ ಖಿಲು ಅಕ್ಷರೇ ಗಾರ್ಗಿ ಆಕಾಶ ಓತಶ್ಚ

ಪೂಜಿತಶ್ಚ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಇರುವುದು. ಇದು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಭಗವದಾಶ್ರಿತಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಸ್ವತಂತ್ರಕಾರಣನಾದ್ದರಿಂದ ತೇನ ತ್ಯಕ್ತೇನ ಭುಂಜೇಥಾಃ ವಿಷಯ ವಿರಕ್ತನಾದ ನೀನು ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಲಬ್ಧವಾದುದನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗು. ಯದೃಚ್ಛಾಲಾಭದಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗು ಎಂದರ್ಥ. (ತಾನು ಅಸ್ವತಂತ್ರನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅನ್ನ ಕೊಡುವವನು. ಆದುದರಿಂದ ಆತನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ರಾಜಾದಿಗಳು ಕೊಡುವರು. ಸ್ವತಂತ್ರನು ಕೊಟ್ಟುದಾದರಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿರಹಿತನಾದರೆ ದ್ರೋಹವು ಬರುವುದು. ಪರಮಾತ್ಮನೇ ವಿಷಮನು. ಫೃಣಿಯು ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದು ಎಂದು ಭಾವವು. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜಾದಿಗಳಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದನ್ನೂ ಸ್ವತಂತ್ರಪರಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದೆಂದು ತಿಳಿದು ಭೋಗಿಸು ಎಂದರ್ಥ.

ರಾಜಾದಿಗಳು ಕೊಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಬಂತೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಅವನು ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಕಮ್ಮಿ ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ತಿಳಿಯದೇನೂ ಇರಬಹುದು. ಕೊಟ್ಟದ್ದು ಸಾಲದೇ ಹೋದರೆ ಅತ್ಯಪ್ತಿ ಹೊಂದದೇ ಇರುವುದು ಹೇಗೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಯತ್ನಾಧಿಕ್ಯದಿಂದ ಧರ್ಮಾತ್ಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೆಚ್ಚು ಕೊಡುವನೆಂದು ತಿಳಿದು ಪ್ರವರ್ತಿಸದಿರುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಕೂಡದು. ಅನೇಜದೇಕಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಗವದುಪದೇಶ ಕಾಂಕ್ಷಿಯಾದವನಿಗೆ ಇದು ವಿಧಿಯು. ಆತನು ಲೌಕಿಕ ವಿಷಯಭೋಗಾರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಕೂಡದು. ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ರಾಜಾದಿಗಳಿಂದ ಎಷ್ಟು ಕೊಡಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು. ನಿಷ್ಪ್ರಯತ್ನನಿಗೆ ಪ್ರಾಯಶಃ ರಾಜನು ಒಂದು ಕಾಸೂ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿಜ. ಆದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವವಿಷಯಕ ಪ್ರಯತ್ನವುಳ್ಳ ಭೋಜನವಿಷಯಕ ನಿಷ್ಪ್ರಯತ್ನನಿಗೂ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ಪ್ರಾಯಃ ಕೊಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ (ಜಲಾದಿಗಳಿಂದಲೇ) ತೃಪ್ತನಾಗಬೇಕು. ಅಥವಾ ಜೀವನ ಸಾಧನ ಆಹಾರಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅಧಿಕ ಪ್ರಯತ್ನವು ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೆ ವಿರೋಧ ರೂಪವಾದುದು ಎಂದು ಭಾವವು. (1) ಅದನ್ನೇ ವ್ಯತಿರೇಕರೂಪ ದಿಂದ ಮಂತ್ರಶೇಷವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮಾ ಗೃಧಃ ಕಸ್ಯಸ್ವಿದ್ಧನಂ= ರಾಜಾದಿಗಳಿಂದ ಧನವನ್ನು ಕಾಂಕ್ಷಿಸಬೇಡ. ರಾಜಾದಿಗಳು ಅಸ್ವತಂತ್ರರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಧನವನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರೇಣ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಂದ ಧನವನ್ನು ಕಾಂಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದು. ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕೊಡುವನೆಂದು ಕಾಂಕ್ಷಿಸಬಹುದಲ್ಲವೆಂದರೆ ಅದು ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೆ ನಿಷಿದ್ಧವು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಮೋಕ್ಷೇತರವಸ್ತುವು ಕಾಮವು. ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟದ್ದನ್ನು ನಾವು ಕೇಳಬಾರದು ಕೊಡಲೆಂದು ಕೋರಲೂ ಬಾರದು. ಪರಮಾತ್ಮನು ತಾನಾಗಿಯೇ ಯಾವುದಾದರೂ ಅನಿಷಿದ್ಧಪ್ರಣಾಡಿಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟದ್ದರಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತನಾಗು. ಧನಿಕರನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿ ಅವರಕ್ಷೇಮಕ್ಕಾಗಿ ಅವರಿಂದ ಕೊಡಿಸಿದರೆ ಹರಿದತ್ತವೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ತೃಪ್ತನಾಗು. ಅಥವಾ ಅವಿರುದ್ಧ ಸ್ವಲ್ಪಯತ್ನದಿಂದ ಲಬ್ಧವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ತೃಪ್ತನಾಗು. ರಾಜಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಕೀರ್ತಿ ಹೊಂದಿ ಪುಣ್ಯನಾಶದಿಂದ ಧನಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಕಾಂಕ್ಷಿಸಬೇಡ ಎಂದರ್ಥ।

ಏವಂಚ ಸರ್ವವಿಷಯಗಳ ನೈರಪೇಕ್ಷ್ಯವು ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೆ ಅತ್ಯವಶ್ಯಕವೆಂದು ವಿಹಿತವಾಯಿತು. ವಿಷಯ ನೈರಪೇಕ್ಷೆಯಿದ್ದರಷ್ಟೆ ರಾಜಾದಿಗಳಿಂದ ಧನಾಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬಿಡುವುದು. ಯದೃಚ್ಛಾಲಬ್ಧವಾದುದರಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು.

ಸ್ವತಂತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮನು ತಾನಾಗಿಯೇ ಕೊಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಭೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕಷ್ಟಸಹಿಷ್ಣುವಾಗಿರಲಾರದೇ ಅನ್ಯಮೂರ್ಖರನ್ನು ಯಾಚಿಸುವವನು, ಸ್ವತಂತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮೇಲೆ ದಂಗೆ ಎದ್ದಂತೆ ಆಯಿತು. ಅಥವಾ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾಗುವ ವಿದೋಷಪದೇಶಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಅರ್ಹನಾಗುವನು. ವಿಷಯಾಪೇಕ್ಷೆಯು ವಿಷ್ಣುವಿರೋಧಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಮುಮುಕ್ಷುವು ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಷಯ ಸುಖಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಕೇಳಕೂಡದು. ತಾನಾಗಿಯೇ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಪ್ರಾಣಧಾರಣೆಗಿಂತ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಭೋಗಿಸಬಾರದು. ದಾಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಬೇಕು. ಅವು ವಿಷ್ಣುವಿರೋಧಿಯಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕೊಡುವವನೆಂದು ತಿಳಿದು ಗುರ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ಆಕಾಂಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೂ ಯಾಚಿಸಲೂ ಬೇಕು. ವಿಷಯಗಳು ತಜ್ಜನ್ಯ ಸುಖಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಯಾಚನೀಯವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಅವನು ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ತೂಷ್ಣಿಂಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು. ಅವನನ್ನೇ ಆಗಲೀ, ಅವನ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳನ್ನೇ ಆಗಲಿ, ಬೇಡಬಾರದು ಮೋಕ್ಷೋಪಯೋಗಿ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಯಾಚನೀಯವಾದುದರಿಂದ ಅವನನ್ನೇ ಆಗಲೀ, ಅವನ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಭೂತರಾದ ಗುರ್ವಾದಿಗಳನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಸ್ವಯೋಗ್ಯ ಮಹತ್ ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯಾಚಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಭಾವವು.

“ಅತೋ ನಾನ್ಯಂ ಪ್ರಯಾಚಯೇತ್” ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ತಾನೇ ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟದ್ದರಿಂದ (ಅಸಾಧು) ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅವನಿಂದ ಕೇಳಬಾರದು. ಯದೃಚ್ಛಾಲಾಭ ದಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನೇ ಆಗಬೇಕು. ಅನ್ಯರು ಅಸ್ವತಂತ್ರರಾದ್ದರಿಂದ

ದೇವರು ಕೊಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಅವರು ಅನುಭವಿಸುವವರಾದ್ದರಿಂದ ನಮಗೆ ಕೊಡತಕ್ಕವರೇ ಅಲ್ಲದಾದ್ದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಕೇಳಬಾರದು. ತಂದೆ ಹಿರಿಮಗನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಕಿರಿಮಗನು ಕೇಳುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ ಹಾಗೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಅನ್ಯರಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಯಾತಕ್ಕೇ ಕೇಳಬಾರದು ಎಂದರೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಪಬೃಂಹಣವಿದೆ.

ಈ ಪ್ರಕಾರ ವಿಷಯ ನಿರಪೇಕ್ಷನಾಗಿ ಭಗವಂತನು ಕೊಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅನ್ಯರನ್ನು ಯಾಚಿಸದೇ ಇರುವುದು ಒಂದುಧರ್ಮವು ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಉಪ|| ಕುರ್ವನೇವೇಹ ಕರ್ಮಾಣಿ ಜಿಜೀವಿಷೇಚ್ಛತ ಗ್ಂ ಸಮಾಃ||

ಏವಂ ತ್ವಯಿ ನಾನ್ಯಥೇತೋಽಸ್ತಿನ ಕರ್ಮ ಲಿಪ್ಯತೇ ನರೇ||2||

ಅ|| ಶತಂ ಸಮಾಃ=ನೂರು ವರ್ಷಪರ್ಯಂತ, (ಯತ್ =ಯಾವ ಚೇತನವರ್ಗವು) ಇಹ=ಮಾನುಷ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಜಿಜೀವಿಷೇತ್= ಬದುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಚ್ಛಿಸುವುದೋ, ತತ್=ಆ ಸಮುದಾಯವು, ಕರ್ಮಾಣಿ= ಪ್ರತಿಫಲರಹಿತ ಭಗವತ್ಪೂಜಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ವೋಚಿತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕುರ್ವನೇವ=ಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಇರಬೇಕು. ಏವಂ= ಈಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಕರ್ಮಾಣಿ=ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಕುರ್ವತಿ=ಮಾಡಿ ಕೊಂಡಿರತಕ್ಕ, ನರೇ=ಕೇವಲ ಮನುಷ್ಯನಾದ, ತ್ವಯಿ=ನಿನ್ನಲ್ಲಿ, ಕರ್ಮ=ಪಾಪಕರ್ಮವು, ನ ಲಿಪ್ಯತೇ=ಲೇಖಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಇತಃ= ಕರ್ಮ ಮಾಡುವುದರಿಂದ, ಅನ್ಯಥಾ=ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಕರ್ಮ=ಪಾಪಕರ್ಮವು, ನೇತಿ= ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು, ನಾಸ್ತಿ=ಇಲ್ಲ (ಪಾಪ-ಕರ್ಮಲೇಪವು ಆಗಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ)

ಭಾ|| ಅಕುರ್ವತಃ ಕರ್ಮ ನ ಲಿಪ್ಯತ ಇತಿ ನಾಸ್ತಿ

ಕರ್ಮ ಮಾಡದೇ ಇದ್ದವನಿಗೆ ಕರ್ಮಲೇಪವು ಇಲ್ಲವೆಂದಿಲ್ಲ- ಅಂದರೆ ವಿಹಿತ ಕರ್ಮ ಬಿಟ್ಟವನಿಗೆ ದೋಷವೆಂದರ್ಥ.

ಭಾ|| 'ಅಜ್ಞಸ್ಯ ಕರ್ಮ ಲಿಪ್ಯೇತ ಕೃಷ್ಣೋಪಾಸ್ತಿಮಕುರ್ವತಃ|

ಜ್ಞಾನೋಽಪಿ ಯತೋ ಹ್ರಾಸ ಆನಂದಸ್ಯ ಭವೇದ್ಧ್ರುವಂ|

ಅತೋಽಲೇಪೇಽಪಿ ಲೇಪಸ್ಯಾದತಃ ಕಾರ್ಯವ ಸಾ ಸದಾ|| ಇತಿ ನಾರದೀಯೇ||

ಅ|| ಕೃಷ್ಣೋಪಾಸ್ತಿಂ, ಕೃಷ್ಣ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ, ಉಪಾಸ್ತಿ=ಸೇವೆಯನ್ನು, ಅಕುರ್ವತಃ=ಮಾಡದಿರುವ, ಅಜ್ಞಸ್ಯ= ಅಜ್ಞಾನಿಗೂ, ಕರ್ಮ= ಪಾಪವು, ಲಿಪ್ಯೇತ=ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಯತಃ=ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ, ಜ್ಞಾನೋಽಪಿ= ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗೂ, ಆನಂದಸ್ಯ=ಸುಖಕ್ಕೆ, ಹ್ರಾಸಃ= ನ್ಯೂನತೆಯು, ಧ್ರುವಂ=ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ, ಭವೇತ್= ಆಗುತ್ತದೋ, ಅತಃ= ಆ ಕಾರಣ ದಿಂದ, ಅಲೇಪೇಽಪಿ=ಲೇಪ ವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಇದ್ದರೂ, ಲೇಪಃ= ಸಂಬಂಧವು, ಸ್ಯಾತ್= ಆಗುತ್ತದೆ, ಅತಃ= ಆ ಕಾರಣ ದಿಂದ, ಸಾ= ಕೃಷ್ಣಪೂಜಾರೂಪ ಸೇವೆಯು, ಸದಾ=ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯವ=ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದಿ ಸರಿ, ಇತಿ= ಹೀಗೆ , ನಾರದೀಯೇ= ನಾರದೀಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರು:-- ತೃಷ್ಣಾವಿಚ್ಛೇದವತ್ ಸ್ವೋಚಿತ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಮಪಿ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಿನಾಂ ಅವಶ್ಯಕಮಿತ್ಯಾಹ| ಕುರ್ವನೇವೇತಿ|ಶತಂ ಸಮಾಃ ಶತಂ ವರ್ಷಾಣಿ| ಕಾಲಾಧ್ವನೋರತ್ಯಂತ ಸಂಯೋಗೇ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ| ಇಹ ಮಾನುಷಾದಿ ಜನ್ಮನಿ ಯಾವಜಿಜೀವಿಷೇತ್ ಜೀವಿತುಮಿಚ್ಛೇತ್ ತಾವತ್ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕುರ್ವನೇವ ಆಮರಣಂ ಭಗವತ್ಪೂಜಾತ್ಮಕಾನಿ ಅಸಂಕಲ್ಪಿತ ಫಲಾನಿ ಸ್ವೋಚಿತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಸರ್ವಥಾ ಕುರ್ಯಾದಿತಿ ಯಾವತ್| ಕುತಃ| ಏವಂ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕುರ್ವತಿ ನರೇ ಮನುಷ್ಯಮಾತ್ರೇಽಪಿ ತ್ವಯಿ ಕರ್ಮ ಪಾಪಂ ನ ಲಿಪ್ಯತೇ| ಸ್ವೋಚಿತೇನಾಸಂಕಲ್ಪಿತಫಲೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಭಗವತ್ಪೂಜಾಂ ಕುರ್ವಂತಂ ಅಲ್ಪಾಧಿಕಾರಿಣಮಪಿ ನ ಪ್ರಾಗುತ್ತರಾಣಿ ಪಾಪಾನಿ ಬಾಧಂತೇ| ತತಶ್ಚ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರೀ ಸ ಭವತೀತಿ ಯಾವತ್| ಇತಃ ಕರ್ಮಕರಣಾತ್ ಅನ್ಯಥಾ ಅಕರಣೇ ಕರ್ಮ ಪಾಪಂ ನ ಲಿಪ್ಯತ ಇತಿ ನಾಸ್ತಿ ಭಗವತ್ಪೂಜಾಮಕುರ್ವಂತಂ ಪಾಪಾನಿ ಬಾಧಂತ ಏವ| ತತಶ್ಚಾಸೌ ಜ್ಞಾನೇನಾಧಿಕಿಯತೇ| ಅತಶ್ಚ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕುರ್ಯಾದಿತಿ ಪುರುಷಾರ್ಥ ನಯೇ 'ನಿಯಮಾಚ್ಛ' (ಬ್ರ.ಸೂ. 3.4.7.) ಇತಿ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಾದೌ ನರೇ ಜ್ಞಾನಿನ್ಯಪಿ ತ್ವಯಿ ಕರ್ಮ ನ ಲಿಪ್ಯತ ಇತಿ ನಾಸ್ತಿ ಇತ್ಯಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನೋಽಪಿ ಕರ್ಮಕರಣೇ ಮುಕ್ತವಾನಂದಹ್ರಾಸರೂಪ ಪಾಪಕರ್ಮಲೇಪೋಽಸ್ಯೇವ ಇತಿ ಜ್ಞಾನಿಪರತಯಾ ಮಂತೋತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ||2|| ಟೀಕಾ ಸಾರ ಸಂಗ್ರಹಃ:-- ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ತೃಷ್ಣಾವಿಚ್ಛೇದವು ಹೇಗೆ ಅವಶ್ಯಕವೋ ಸ್ವೋಚಿತ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವೂ ಹಾಗೇ ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಉತ್ತರ ಮಂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದು ಮಂತ್ರಾರ್ಥ| ಮನುಷ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟುಕಾಲ ಜೀವನು (ಮನುಷ್ಯನು) ಬದುಕುತ್ತಾನೆಯೋ ಅಥವಾ

ಬದುಕಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೋ ಅಷ್ಟು ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಕರ್ಮಕುರ್ವನ್ನೇವ ಜಿಜೀವಿಷೇತ್- ನಿಷ್ಕಾಮ ಸ್ವೋಚಿತ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಮಾಡುವವ ನಾಗಿಯೇ ಬದುಕಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವವನಾದರೆ ನೀನು ಮನುಷ್ಯ- ಮಾತ್ರನಾದರೂ ಅಲ್ಪಾಧಿ ಕಾರಿಯಾದರೂ ಪಾಪವು ಲೇಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಾನ್ಯಥಾ ಇತೋಸ್ತಿ ಕರ್ಮಕರಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕರ್ಮಕರಣವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವವನಿಗೆ ಪಾಪವು ಬಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಇಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಿಗೂ ಕೂಡ ಸ್ವೋಚಿತಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಕೃಷ್ಣೋಪಾಸ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಕ್ಲೃಪ್ತ ಆನಂದಕ್ಕೆ ಹ್ರಾಸವುಂಟು. ಹೀಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನಿಗೆ ಸ್ವೋಚಿತ ಕರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರವೇ ಹೋಗುವುದು. ಮಹಾಪಾಪವು ಬರುವುದೆಂದು ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದೇನಿದೆ! ಆದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಕರ್ಮಕರಣವು ಅನರ್ಥಕರವು. ಆದುದರಿಂದ ಸರ್ವರೂ ಕರ್ಮಮಾಡಲೇ ಬೇಕು. ನಾರದೀಯ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (1) ಈಶಾವಾಸ್ಯಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಈಶಾ+ವಾಸ್ಯಂ ಎಂದು ಪದಪಾಠದಲ್ಲಿ ಪದದ್ವಯವು ಪದ್ಯಮಾನವಾದುದರಿಂದ ಈಶಸ್ಯ ಆವಾಸ್ಯಂ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಿಕೊಡದು. ಅಧ್ಯಾಪಕ ಪಾಠವೂ ಅಪಪಾಠವಾಗಿರಬಹುದು. ಅಥವಾ ಋಷ್ಯಂತರ ಪುರುಷನು ಏಕಪದತ್ವೇನೈವ ಈ ಮಂತ್ರ ವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿರಬಹುದು. ಮತ್ತು ಈಶಾ ಈಶ್ವರೇಣ ವಾಸ್ಯಂ -ವಾಸಾರ್ಹಂ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ವಿಭಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯಯವು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವು “ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ.” (2) ಈಶಾ ಪರಮೇಶ್ವರನಿಂದ ಸರ್ವವೂ ವಾಸ್ಯಂ ಎಂದರೆ ಆಚ್ಛಾದ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ತ್ಯಕ್ತೇನ ಸರ್ವಕರ್ಮ ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಭುಂಜೀಥಾಃ-ಪಾಲಯೇಥಾಃ ಹೀಗೆ ತ್ಯಕ್ತೇಶನಾಗಿ ಕಂಡವರ ಧನವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಬೇಡ. ಯಾತಕ್ಕಂದರೆ ಯಾರಿಗೂ ಧನವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನಿಡಬೇಡ. ಅನಾತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಿ ಪ್ರಥಮ ಮಂತ್ರಾರ್ಥಗ್ರಹಣದಲ್ಲಿ ಅಶಕ್ತನಾದರೆ ಅಂಥ ಮಂದನು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕುರ್ವನ್ನೇವ ಜಿಜೀವಿಷೇತ್. ಬದುಕಬೇಕಾದರೆ ಹೀಗೆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಅಶುಭದಿಂದ ಅಲಿಪ್ತನಾಗಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪ್ರಥಮಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಸರ್ವಕರ್ಮತ್ಯಾಗವೂ ದ್ವಿತೀಯಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನಿಗೆ ಸರ್ವಕರ್ಮಸಾಧನವೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಎಂದು ಪರಕೀಯರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯು. ಇದು ಅಪದ್ಧವು. ಅಜ್ಞಾನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಜ್ಞಾನಿಯೂ ಕೂಡ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅಕರಣವು ಪ್ರತ್ಯವಾಯುಜನಕ ಕ್ಷಪ್ತಾನಂದಹ್ರಾಸಜನಕ ಎಂದು ಪ್ರಮಿತ ವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ‘ಅಜ್ಞೋಚ್ಚಯೇ ದೇವ ಅರ್ಚಾಯಾಂ ಅನ್ಯಥಾ ದೋಷವಾನ್ ಭವೇತ್ ಜ್ಞಸ್ವಚ್ಚಯನ್ ಸಗುಣವಾನ್ ಅನ್ಯಥಾ ದೋಷವಾನ್ನತು’ ಎಂಬ 3 ನೇ ಸ್ಕಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಭಗವತ್ಪೂಜಾತ್ಮಕ ಕರ್ಮಕರಣವು ದೋಷಾವಹವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದು ಉತ್ತಮ ದೇವತಾದಿಗಳ ವಿಷಯ ಅಥವಾ ಹ್ರಾಸಸಹಿತ ಮುಕ್ತಿಪ್ರಬಂಧದೋಷವು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥ. (3) ಜಗತ್ತು ಈ ಈಶ್ವರಾಚ್ಛಾದ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಸಂಗತವೇ ಈಶ್ವರಾಚ್ಛಾದ್ಯತ್ವವು ಕರ್ಮಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇತುವಾಗುವುದು. ಈಶ್ವರಾ ಚ್ಛಾದ್ಯತ್ವವು ಕರ್ಮಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾಗುವುದಾದರೆ ಸರ್ವರೂ ಕರ್ಮವನ್ನು ಬಿಡಬಹುದು. ಅಜ್ಞಾನು ಕರ್ಮ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ತರ ಮಂತ್ರವು ಅಸಂಗತವಾಗುವುದು. ಈಶವಾಸ್ಯತ್ವ ಜ್ಞಾನವು ಕರ್ಮಕರಣ ಪ್ರಯೋಜಕವು ಎಂದರೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಜಗತ್ತು ಈಶಾಚ್ಛಾದ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಯಾತಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಕರ್ಮವು ನಿಷಿದ್ಧವೆಂದಾಗಲೀ ನಿಷ್ಫಲವೆಂದಾಗಲೀ ಅಪರಮಾರ್ಥವೆಂದಾಗಲೀ, ತಿಳಿದರೆ ಕರ್ಮಕರಣವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದು. ಕೇವಲ ಜಗತ್ತು ಈಶಾಚ್ಛಾದ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು? ಈಶಾಚ್ಛಾದ್ಯತ್ವ ಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಅದ್ವೈತಜ್ಞಾನವು. ಈಶೇ ಅಧ್ಯಸ್ತಜ್ಞಾನವು. ಅದು ಕರ್ಮವು ಅಪರಮಾರ್ಥಿಕವೆಂದು ತಿಳಿಸಿ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮಕರಣಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗುವುದು ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈಶೇ ಜಗದಧ್ಯಸ್ತಂ ಎಂದರೆ ಈಶಾಭಿನ್ನವೆಂದು ಅರ್ಥವೇ! ಈಶಾತಿರಿಕ್ತೇ ಜಗತ್ತು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥವೇ! ನಾದ್ಯಃ! ಆಚ್ಛಾದಕನಾದ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಆಚ್ಛಾದ್ಯ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಅಭೇದವೆಲ್ಲಿಂದ ಬಂತು. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಈಶಾಚ್ಛಾದ್ಯತ್ವವು (ಈಶ+ಜಗದ್ಯಕ್ಯವು) ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವು. ನ ದ್ವಿತೀಯಃ! ಜಗತ್ತು ಅಸತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ಈಶನು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಆಚ್ಛಾದಕನಾಗುವನು. ಅಸತ್ತು ಆಚ್ಛಾದ್ಯವಾಗಲಾರದು. ಈಶನು ಆಚ್ಛಾದಕನಾಗಲಾರನು. ಆಚ್ಛಾದಕ, ಆಚ್ಛಾದ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಮಾನ- ಸತ್ತಾತ್ವ ನಿಯಮವುಂಟು. ಮತ್ತು ಜಗತ್ತು ಅಸತ್ತೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧವು ದುರ್ವಾರವು. ಜಗನ್ನಿತ್ಯತ್ವವು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವು. ಈಶಾವಾಸ್ಯಂ ಎಂಬ ಪದವು ಯಾವ ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದಲೂ ಜಗತ್ತು ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂದುಬೋಧಿಸಲಾರದು. (4) ಜಗತ್ಯಾಂ ಎಂದರೆ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಿರುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿರುವುದು ಮಾತ್ರವೇ ಈಶಾವಾಸ್ಯವಲ್ಲ. ಲಕ್ಷಣಯಾ ಸರ್ವವೂ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡುವುದಾದರೆ ಜಗತೀ ಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತಿವಾಚಕತ್ವವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಉತ್ತಮ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಅದ್ವೈತರೀತ್ಯಾ ಜಗತೀ ಪದವು ವ್ಯರ್ಥವೇ. ಈಶಾವಾಸ್ಯಮಿದಂ

ಸರ್ವಂ ಯತ್ಕಿಂಚ ಜಗತ್ ಎಂದಿದ್ದರೂ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತಿತ್ತು (5) ಭುಂಜೀಥಾಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪಾಲನಾರ್ಥವು ವ್ಯಾಕರಣ ವಿರುದ್ಧವು. ಪಾಲನಾರ್ಥವಾದರೆ ಪರಸ್ಮೈಪದಪ್ರಯೋಗವಿರಬೇಕು. ಇದು ಆತ್ಮನೇ ಪದವು.(6)

ಧನಮಿಥ್ಯಾವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿಯಿಡಬೇಡ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ವಿರುದ್ಧವು. ಆದುದರಿಂದ ವಿಷಯಾಕಾಂಕ್ಷೆಯು, ವಿಷಯಭೋಗಗಳು, ಮೋಕ್ಷವಿರೋಧಿಯಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮುಮುಕ್ಷುವು ಕೋರಬಾರದು. ಹಾಗಾದರೆ ಬದುಕುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರನು. ಅವನು ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯಾಗಲೀ, ಪರಂಪರೆ ಯಿಂದಾಗಲೀ ಕೊಟ್ಟದ್ದರಲ್ಲಿ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ಬದುಕಬೇಕು. ವಿಷಯ ಸಂಗ್ರಹಾ ಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ರಾಜಾದಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಬಾರದು. ರಾಜಾದಿಗಳು ಅಸ್ವತಂತ್ರರು. ಅವರನ್ನು ಕೇಳಲೇಬಾರದು. ಅವರಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದೂ ಅನುಚಿತ. ತಾನೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಭಕ್ತನು ಬದುಕಬೇಕೆಂದು ಮುತುವರ್ಜಿಮಾಡಿ ಅನ್ನಕ್ಕಾಗುವಷ್ಟೇ ಕೊಟ್ಟಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೇಳುವುದು ಅಗೌರವ ಮೋಕ್ಷವಿರೋಧಿ, ವಿಷಯಭೋಗವನ್ನು ಆತನೇ ಮುತುವರ್ಜಿಮಾಡಿಕೊಡದಿದ್ದಮೇಲೆ ಆತನನ್ನು ಕೇಳುವುದು ಸರ್ವಥಾ ಹೇಯವು ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷವಿರೋಧಿಯು ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಸಾಧನಾರ್ಥ ಬದುಕುವುದಾದರೆ ಅನ್ನಕ್ಕಾಗುವಷ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ಯಾಚನೆ ಮಾಡಬಹುದು. ಆಗಲೂ ಕೊಡುವವರಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಅವನನ್ನೇ ಕೇಳಬೇಕು. “ತೇನ ತ್ಯಕ್ತೇನ ಭುಂಜೀಥಾಃ” ಎಂಬುದರಿಂದಲೇ ಇದು ಸೂಚಿತವಾಗುವುದು.

ಮಂತ್ರ|| ಅಸುರ್ಯಾ ನಾಮ ತೇ ಲೋಕಾ ಅಂಧೇನ ತಮಸಾವೃತಾಃ|

ತಾಗ್ಂಸ್ತೇ ಪ್ರೇತ್ಯಾಭಿಗಚ್ಛಂತಿ ಯೇ ಕೇ ಚಾತ್ಮಹನೋ ಜನಾಃ||3||

ಅ|| ಅಸುರ್ಯಾಃ= ಮಹಾ ದುಃಖಪ್ರದಗಳಾದ, ಅಂಧೇನ ತಮಸಾ= ಗಾಢಾಂಧಕಾರದಿಂದ, ಆವೃತಾಃ= ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ, ತೇ=ಪ್ರಸಿದ್ಧಗಳಾದ, ಲೋಕಾಃ=ಸ್ಥಾನಗಳೋ, ತಾನ್=ಆ ಸ್ಥಾನ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು, ಆತ್ಮಹನಃ= ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಇದ್ದಹಾಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡವರು, ಯೇ ಕೇ ಚ ಜನಾಃ= ಯಾವ ಪುರುಷರೋ, ತೇ=ಅವರು, ಪ್ರೇತ್ಯ=ಮೃತರಾದ ಮೇಲೆ, ಅಭಿಗಚ್ಛಂತಿ= ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ, ನಾಮ= ನಿಶ್ಚಯ||3||

ಭಾಷ್ಯ:- ಸುಷ್ಪುರಮಣ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಸುರಾಣಾಂ ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಾಚ್ಚಾಸುರ್ಯಾಃ|

ನ ಚ ರಮಂತ್ಯಹೋ ಅಸದುಪಾಸನಯಾತ್ಮಹನ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್|

“ಮಹಾದುಃಖೈಕಹೇತುತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಾದಸುರೈಸ್ತಥಾ|

ಅಸುರ್ಯಾ ನಾಮ ತೇ ಲೋಕಾಸ್ತಾನ್ಯಂತಿ ವಿಮುಖಾ ಹರೌ||”

ಇತಿ ವಾಮನೇ|| ಯೇ ಕೇ ಚೇತಿ ನಿಯಮ ಉಕ್ತಃ||

“ನಿಯಮೇನ ತಮೋ ಯಾಂತಿ ಸರ್ವೇಽಪಿ ವಿಮುಖಾ ಹರಾ”ವಿತಿ ಚ|

ಸುಷ್ಪುಃಸಮೀಚೇನವಾದ, ರಮಣಃಸುಖಕ್ಕೆ, ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್= ವಿರೋಧಿಯಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅಸುರಾಣಾಂ= ದೈತ್ಯರಿಗೆ, ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಾತ್= ಹೊಂದಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅಸುರ್ಯಾಃ= ಅಸುರ್ಯಾ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಗಳು. ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೀತೆ ಯ ವಚನವನ್ನುದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆತ್ಮಹನಃ= ಪರಮಾತ್ಮಹಂತ್ಯಗಳು ಅಂದರೆ ಇದ್ದಹಾಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವವರು, ಅಸದುಪಾಸನಯಾ= ಅವಿದ್ಯಮನೋಪಾಸನೆಯಿಂದ, ನ ಚ ರಮಂತಿ= ಸುಖ ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ, ಚ ಶಬ್ದದಿಂದ ಮಹಾದುಃಖವನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಮಹಾದುಃಖ ಹೇತುತ್ವಾತ್, ಮಹತ್=ಅಪರಿಮಿತ, ದುಃಖ=ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ, ಏಕ=ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ಹೇತುತ್ವಾತ್=ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ತಥಾ=ಹಾಗೆ, ಅಸುರೈಃ=ದೈತ್ಯರಿಂದ, ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಾತ್=ಹೊಂದಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅಸುರ್ಯಾಃ=ಅಸುರ್ಯಾ ಎಂತ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗಳಾದ, ತೇ=ಯಾವ, ಲೋಕಾಃ=ಸ್ಥಾನಗಳೋ, ತಾನ್= ಆ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಕುರಿತು, ಹರೌ=ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ, ವಿಮುಖಾಃ =ದ್ವೇಷಿಗಳು, ಯಾಂತಿ= ಹೋಗುತ್ತಾರೆ, ಇತಿ= ಈ ಪ್ರಕಾರ, ವಾಮನೇ=ವಾಮನಪುರಾಣದಲ್ಲಿ, (ಹೇಳಿದೆ). ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಯೇ,ಕೇ,ಚ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ, ನಿಯಮಃ= ನಿಯಮವು ಉಕ್ತಃ= ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು.(ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣೋದಾಹರಣೆಯಿಂದ ದೃಢೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ)

ತಾ|| ಸುಖಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಮಹಾದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅಸುರರಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡುವುದಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅಸುರ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಗಳಾದ ಗಾಢಾಂಧಕಾರದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಲೋಕ ಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ

ಅನ್ಯಥೋಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮಹಂತೆ ಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ನಿಯಮದಿಂದ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಭಾಗವತ ಶ್ರುತಿಗೀತಾ, ವಾಮನ ಪುರಾಣೋದಾಹರಣೆಯಿಂದ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ||31

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರರು: ಏವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾಧಿಕಾರಂ ಪ್ರತಿ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವಬುಭುತ್ಸಾಜನನಾಯ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಿನೋ ನಂದಾಮಾಹ| ಅಸುರ್ಯಾ ಇತಿ ಸುಷ್ಪ ರಮಣಂ ಸುರ್ಯಂ| ಸುಪೂರ್ವಸ್ಯ ರಮತೇರ್ಡ್ಯಪ್ರತ್ಯಯಃ| ತದ್ವಿರುದ್ಧಮಸುರ್ಯಂ ಮಹಾದುಃಖಮ್| ಅಸುರ್ಯಮೇಷ್ಟಸ್ತೀತ್ಯಸುರ್ಯಾಃ| ಅರ್ಶ ಆದ್ಯಚ್ಛಪ್ರತ್ಯಯಾಂತೋ ಽಯಂ| ಮಹಾದುಃಖವತ್ಸಾತ್ ಅಸುರ್ಯಾಃ| ಅಸುರಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಾದ್ವಾಽಸುರ್ಯಾಃ| ಅಂಧೇನ ತಮಸಾ ಅಂಧಯತೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಾನಿಬಿಡಾಂಧಕಾರೇಣೇತ್ಯರ್ಥಃ| ಆವೃತಾಸ್ತೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಯ ಇತಿ ಶೇಷಃ| ಲೋಕಾಃ ತಾನ್ಮೇತ್ಯ ಮೃತ್ವಾಽಭಿಗಚ್ಚಂತಿ| ತೇ ಕೇ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ ಯ ಇತಿ ಆತ್ಮಹನಃ ಯಥಾವತ್ ಆತ್ಮಾನಂ ಅಜ್ಞಾತ್ವಾ ವೈಪರೀತ್ಯೇನ ಜಾನಂತೋ ಯೇ ಕೇಚನ ವರ್ತಂತೇ ತೇ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಅಭಿಗಚ್ಚಂತೀತಿ, ನಾಮ ನಿಶ್ಚಿತಂ ಏತದಿತ್ಯರ್ಥಃ||31||

ಟೀಕಾಸಾರಸಂಗ್ರಹ-- ಈ ಪ್ರಕಾರ ವಿಷಯ ನಿರಪೇಕ್ಷತ್ವವು ಸ್ವೋಚಿತನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವು ಎಂಬ ಎರಡು ಧರ್ಮಗಳು ತತ್ವಜ್ಞಾನಾರ್ಥಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ನಿರೂಪಿತವಾಯಿತು. ಇಂಥ ಗುಣವುಳ್ಳ ವನನ್ನು ಕುರಿತು ಉತ್ತರ ಮಂತ್ರವು ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವದಲ್ಲಿ ಬುಭುತ್ಸಾಜನನಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞರನ್ನು ನಿಂದಿಸುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟರೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಡಕೂಡದು. ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಯದವರು ಮಹಾಪಾಪಿಗಳು ಎಂದು ನಂದಾರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವಾದವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ-- ಸುಖವಿರುದ್ಧವಾದ ನಿರತಿಶಯ ದುಃಖ ಹೇತುವಾದ್ದರಿಂದಲೂ, ಅಸುರ ಜೀವರಿಂದಪ್ರಾಪ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅಸುರ್ಯಾ ನಾಮಕ ಲೋಕಗಳು ನಿಬಿಡಾಂಧಕಾರದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವವು. ಆತ್ಮಹನೋಜನಾಃ ಯಥಾವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯದೇ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವವರೆಲ್ಲರೂ (ಯೇಕೇ ಚ ಎಂಬುದರಿಂದ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ ನಿಯಮೇನ ಎಂದರ್ಥ. ಮೃತರಾಗಿ ಆಲೋಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಸುರ್ಯಾಪದಕ್ಕೆ ದುಃಖಪೂರ್ಣ ಎಂದೂ ಆತ್ಮಹನಃ ಎಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ವಿಪರೀತ ತಿಳಿದವನೆಂತಲೂ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕೆಂಬಲ್ಲಿ ನಚರಮಂತ್ರಹೋ ಅಸದುಪಾಸನಯಾ ಆತ್ಮಹನಃ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೀತಾ ಭಾಗವತವಾಕ್ಯವು ಆಧಾರಭೂತವಾಗಿದೆ. “ಮಹಾದುಃಖ- ಹೇತುತ್ವಾತ್ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಾದಸುರೈಸ್ತಥಾ| ಅಸುರ್ಯಾನಾಮ ತೇ ಲೋಕಾಸ್ತಾನ್ಯಾಂತಿ ವಿಮುಖಾ ಹರೌ||” ಎಂದು ವಾಮನ ಪುರಾಣದ ವಾಕ್ಯವಿದೆ. ‘ನಿಯಮೇನ ತಮೋಯಾಂತಿ ಸರ್ವೇ ವಿಮುಖಾ ಹರೌ’ ಎಂದು ವಚನವಿದೆ. ವಿಮುಖಾಹರೌ ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಹರಿಪರವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು.

ಮಂತ್ರ||-- ಅನೇಜದೇಕಂ ಮನಸೋ ಜವೀಯೋ ನೈನದ್ದೇವಾ ಆಪ್ನುವನ್ಪೂರ್ವಮರ್ಷತ್|

ತದ್ಧಾವತೋಽನ್ಯಾನತ್ಯೇತಿ ತಿಷ್ಠತ್ಸ್ಮಿನ್ನಪೋ ಮಾತರಿಶ್ವಾದಧಾತಿ||4||

ಅ|| ತತ್= ಆ ಪರಮಾತ್ಮನಸ್ವರೂಪವು, ಅನೇಜತ್=ಭಯರಹಿತವಾದದ್ದು, ಏಕಂ=ಪ್ರಧಾನವಾದದ್ದು ಮನಸಃ= ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ, ಜವೀಯಃ=ವೇಗವುಳ್ಳದ್ದು, ಏನತ್= ಈ ಪರಮಾತ್ಮನಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ದೇವಾಃ=ದೇವತೆಗಳು, ನಾಪ್ನುವನ್=ಸಂಪೂರ್ಣ ವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ, ತತ್=ಪರಬ್ರಹ್ಮನು, ಪೂರ್ವಂ= ಆನಾದಿಕಾಲದಿಂದ, ಅರ್ಷತ್= ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆ. ತತ್ ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು, ತಿಷ್ಠತ್= ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡೇ, ಧಾವತಃ=ಓಡತಕ್ಕ, ಅನ್ಯಾನ್=ಇತರ ಜನರನ್ನು, ಅತ್ಯೇತಿ=ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ, ತಸ್ಮಿನ್= ಆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಾತರಿಶ್ವಾ= ವಾಯುದೇವರು, ಅಪಃ=ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ದಧಾತಿ= ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯ:-

“ಅನೇಜನ್ನಿರ್ಭಯತ್ವಾದ್ದೇಕಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತಸ್ತಥಾ|
ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಗಮ್ಯಂ ತತ್ಸುರೈರಪಿ|
ಸ್ವಯಂ ತು ಸರ್ವಾನಗಮತ್ಪೂರ್ವಮೇವ ಸ್ವಭಾವತಃ|
ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಶ್ಚೈವ ಸರ್ವಗತ್ವಾಚ್ಚ ತತ್ಪರಂ|
ದ್ರವತೋಽನ್ಯೇತಿ ಸಂತಿಷ್ಠತ್ಸ್ಮಿನ್ನರ್ಮಾಣ್ಯಧಾನ್ಮರುತ್|
ಮಾರುತ್ಯೇವ ಯತಶ್ಚೇಷ್ಟಾ ಸರ್ವಾ ತಂ ಹರಯೇಽರ್ಪಯೇತ್”|
ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ| ಋಷಿಜ್ಞಾನೇ||4||

ಅ|| ತತ್=ಪರಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವು, ನಿರ್ಭಯತ್ವಾತ್=ಭಯರಹಿತವಾದುದರಿಂದ, ಅನೇಜತ್=ಕಂಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ತಥಾ=ಹಾಗೆ, ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತಃ=ಮುಖ್ಯವಾದುದರಿಂದ, ಏಕಂ=ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ, ತತ್=ಆ ಸ್ವರೂಪವು, ಸಮ್ಯಕ್=ಚೆನ್ನಾಗಿ, ಜ್ಞಾತುಂ=ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ, ಅಶಕ್ಯತ್ವಾತ್=ಶಕ್ಯವಾಗದೇ ಇರುವುದರಿಂದ, ಸುರೈರಪಿ=ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ, ಅಗಮ್ಯಂ=ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯವು, ಸ್ವಯಂತು=ತಾನಾದರೋ, ಸ್ವಭಾವತಃ=ತನ್ನ ಸ್ವಕೀಯಶಕ್ತಿಯಿಂದ, ಪೂರ್ವಮೇವ=ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ, ಸರ್ವಾನ್=ಸಮಸ್ತಗಳನ್ನು, ಅಗಮತ್=ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆ. ತತ್=ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು, ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಶ್ಚೈವ, ಅಚಿಂತ್ಯ=ಆಲೋಚಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯವಾದ, ಶಕ್ತಿಶ್ಚೈವ=ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಸರ್ವಗತ್ವಾಚ್ಚ=ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಸಂತಿಷ್ಯತ್=ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡೇ, ದ್ರವತಃ=ಓಡತಕ್ಕವರನ್ನು, ಅತ್ಯೇತಿ=ಮೀರಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ತಸ್ಮಿನ್=ಆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ, ಮರುತ್=ವಾಯುದೇವರು, ಕರ್ಮಾಣಿ=ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ಅಧಾತ್=ಸಮರ್ಪಿಸಿದನು, ಯತಃ=ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಸರ್ವಾ=ಸಮಸ್ತ ವಾದ, ಚೇಷ್ಟಾ=ವ್ಯಾಪಾರವು, ಮಾರುತ್ಯೇವ=ವಾಯುದೇವರಸಂಬಂಧಿಕವಾದದ್ದೆಯೋ, (ಅತಃ=ಆ ಕಾರಣದಿಂದ,) ತಾಂ=ಆ ಚೇಷ್ಟೆಯನ್ನು, ಹರಯೇ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೋಸ್ಕರ, ಅರ್ಪಯೇತ್=ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ=ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ತಾ|| ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಷತ್=ಎಂಬುದು 'ಋಷಿ ಜ್ಞಾನೇ' ಎಂಬ ಧಾತು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದು

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರು:- ಇದಾನೀಂ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವಮುಪದಿಶತಿ ಅನೇಜದಿತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರದ್ವಯೇನ ತತ್ತರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಮ್| ಅನೇಜತ್| ಏಕಂ ಕಂಪನೇ| ಅಕಂಪಮಾನಂ ನಿರ್ಭಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ| ಏಕಂ ಪ್ರಧಾನಮ್| ಮನಸೋಽಪಿ ಜವೀಯಃ ವೇಗವತ್ತರಮ್|

ಏನತ್ ಪರಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಂ ದೇವಾ ನಾಪ್ನುವನ್ ಸಾಕಲೈನ ನ ವ್ಯಜಾನನ್| ಬ್ರಹ್ಮ ತು ಪೂರ್ವಂ ಅನಾದಿಕಾಲಂ, ಸ್ವಭಾವತ ಇತಿ ಯಾವತ್| ಅರ್ಷತ್, ಋಷಿ ಜ್ಞಾನೇ, ಸರ್ವಂ ವ್ಯಜಾನಾತ್| ಆಡಾಗಮಾಭಾವಶ್ಚಾಂದಸಃ| ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ತಿಷ್ಯತ್ ವಿದ್ಯಮಾನಮೇವ ಸತ್ ಧಾವತೋ ವೇಗೇನ ಗಚ್ಛತೋಽನ್ಯಾನ್ ಜಾನಾನತ್ಯೇತಿ ಅತಿಕ್ರಮ್ಯ ವರ್ತತೇ| ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ ಭಾವಃ| ತಸ್ಮಿನ್ ಹರೌ ಮಾತರಿಶ್ಚಾ ಮುಖ್ಯವಾಯುಃ ಆಸಮಂತಾತ್ಪಾಲಯಂತೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾ ಅಪಃ ಕರ್ಮಾಣಿ, ಸ್ವಪ್ರೇರಣಯಾ ಪ್ರಾಣಿಭಿಃ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾನಿ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಾಣಿ| ದಧಾತಿ ಸಮರ್ಪಯತೀತಿ||4||

ಟೀಕಾ ಸಾರ ಸಂಗ್ರಹಃ:- ಹಾಗಾದರೆ ಯಥಾವಸ್ಥಿತವಾದ ಭಗವತ್ತತ್ವವು ಯಾವುದು (ಸ್ವರೂಪವು) ಎಂದರೆ ಮುಂದಿನ ಮಂತ್ರವು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಅನೇಜತ್=ಕಂಪರಹಿತನು. ನಿರ್ಭಯನು, (ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನು ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ). ಏಕಂ=ಸರ್ವಪ್ರಧಾನನು (ದ್ವಿತೀಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ರಹಿತನೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ) ಮನಸೋಜವೀಯಃ=ವೇಗಶಾಲಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ ಅತಿವೇಗಶಾಲಿಯು. ಇಂಥವನನ್ನು ದೇವತೆಗಳುಕೂಡ ಸಾಕಲ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾರರು. ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದರೋ ಸರ್ವರನ್ನೂ ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದ ಸ್ವಭಾವತಃ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ಆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ಥಿತನಾಗಿಯೇ ವೇಗದಿಂದ ಹೋಗುವ ಇತರ ಜನರನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಮುಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್, ಸರ್ವಗತತ್ವಾಚ್ಚ ಇತಿ ಭಾವಃ| ಇಂಥ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಯುವು ಸ್ವಪ್ರೇರಣೆ ಯಿಂದ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಪುಣ್ಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಅನೇಜತ್' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನು ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದರೆ 'ಮನಸೋ ಜವೀಯಃ' ಎಂಬ ಉತ್ತರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದು. 'ಏಕಂ' ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ದ್ವಿತೀಯ ಶೂನ್ಯನೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ 'ದೇವಾಃ ಆಪ್ನುವನ್ ಅನ್ಯಾನ್ ಅತ್ಯೇತಿ' ಎಂಬುವ ಶ್ರುತಿಭಾಗವು ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದು. ನಿರುಪಾಧಿಕ ಚೈತನ್ಯ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ 'ಅನೇಜದೇಕಂ' ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಸೋಪಾಧಿಕ ಚೈತನ್ಯವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಇತರ ಭಾಗವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೆಂಬುದು ಅಬದ್ಧವು. ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸಂಭವೇ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥಯೋಗಾತ್|

ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣವೂ 'ಅನೇಜನಿರ್ಭಯತ್ವಾತ್-ಏಕಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತಸ್ತಥಾ ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಗಮ್ಯಂ ತತ್ಸುರೈರಪಿ ಸ್ವಯಂತು ಸರ್ವಾನ್ ಅಗಮತ್ ಪೂರ್ವಮೇವ ಸ್ವಭಾವತಃ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿ ಶ್ಚೈವ ಸರ್ವಗತ್ವಾಚ್ಚ ತತ್ತರಂ ದ್ರವತೋತ್ಯೇತಿ ಸಂತಿಷ್ಯತ್| ತಸ್ಮಿನ್ ಕರ್ಮಾಣ್ಯಧಾನ್ಮರುತ್-ಮಾರುತ್ಯೇವ ಯತಶ್ಚೇಷ್ಟಾ ಸರ್ವಾ ತಾಂ ಹರಯೇ ಅರ್ಪಯೇತ್|| ಸರ್ವಚೇಷ್ಟೆಗಳೂ ಮರುತ್ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದರಿಂದ ಮಾರುತೀ ಎನ್ನಿಸುತ್ತವೆ. ಸ್ವ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ

ಸಕಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಾಣದೇವರು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

“ತದ್ವಾವತೋ ಅನ್ಯಾನ್ ಅತೈತಿ” ಎಂಬುದು ಸರ್ವಗತತ್ವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಗಗನಾದಿಗಳಂತೆ ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದು. “ತಿಷ್ಠತ್ ಧಾವತಃ ಅನ್ಯಾನ್ ಅತೈತಿ” ಎಂಬುದು ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿ ನಿರ್ವಾಹ್ಯ ಆಸೀನೋದೂರಂ ವ್ರಜತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೂ ಹಾಗೆ, ವಿರುದ್ಧಘಟನಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಯು ಬೇಕು.

ಪ್ರಾಣದೇವರು ಅನ್ಯ ಸರ್ವಜೀವರಾಶಿಕೃತಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವರು. ಯಾತಕ್ಕಂದರೆ, ಇವರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ ಅವುಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾದುವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವರೇ ಮುಖ್ಯಕರ್ತರು. ಜೀವರು ಅಮುಖ್ಯಕರ್ತರು. ಆದುದರಿಂದ ಅನ್ಯಕೃತಕರ್ಮಗಳೂ ಮುಖ್ಯತಃ ಸ್ವಕೃತವೇ ಆಯಿತು. ಸ್ವಕೃತವಾದದ್ದನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಅರ್ಪಿಸಲೇಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಶುಭಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಭಗವದಾಜ್ಞಾನುಸಾರಿಕೃತ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. “ತತ್ರ ಭಗವದರ್ಪಣಂ ನಾಮ ತತ್ ಕರ್ತೃಕರ್ತೃಣ ಅನುಸಂಧಾನಂ”.

ಸತ್ಕರ್ಮಗಳೋ ಎಂದರೆ, “ಸತ್ಕರ್ಮಸಮರ್ಪಣಂ ನಾಮ ಸರ್ವಶುಭಕರ್ಮಣಾಂ ಭಗವತ್ ಕರ್ತೃಕರ್ತೃಣ ತತ್ಪೂಜಾತ್ವೇನ ತದ್ಧಕ್ತಿಪ್ರಸಾದ ಫಲಕರ್ತೃಣ ಅನುಸಂಧನೀಯಮಾನತ್ವಂ” ಗೀತಾ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. “ನಾಹಂ ಕರ್ತಾ ಹರಿಃ ಕರ್ತಾ ತತ್ಪೂಜಾಕರ್ಮಚಾಖಿಲಂ ತಥಾಪಿ ಮತ್ಪ್ರತಾಪೂಜಾ ತ್ವತ್ಪ್ರಸಾದೇನ ನಾನ್ಯಥಾ ತದ್ಧಕ್ತಿಃ ತತ್ಫಲಂ ಮಹ್ಯಂ ತತ್ಪ್ರಸಾದಃ ಪುನಃ ಪುನಃ ಕರ್ಮನ್ಯಾಸೋ- ಹರೇರೇವಂ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತುಷ್ಟಿಕರಃ ಸದಾ” ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಮಂತ್ರ:- ತದೇಜತಿ ತನ್ನೇಜತಿ ತದ್ಗುರೇ ತದ್ವಂತಿಕೇ

ತದಂತರಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ತದು ಸರ್ವಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯತಃ||5||

ಅ|| ಜಗತ್=ಪ್ರಪಂಚವು, ತತ್=ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ದೆಸೆಯಿಂದ, ಏಜತಿ=ಹೆದರಿಕೊಂಡಿದೆ. ತತ್=ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು, ನೇಜತಿ= ಹೆದರುವುದಿಲ್ಲ, ತದು=(ತತ್, ಉ) ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ, ದೂರೇ=ದೂರದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ, ತದು= ಅವನೇ, ಅಂತಿಕೇ= ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದಾನೆ, ತತ್=ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು, ಅಸ್ಯ= ಈ ಲೋಕದ, ಅಂತಃ=ಒಳಗೆ ಇದ್ದಾನೆ, ತದು= ಅವನೇ, ಸರ್ವಸ್ಯ=ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚದ, ಬಾಹ್ಯತಃ= ಹೊರಗೂ ಇದ್ದಾನೆ.

ಭಾಷ್ಯ|| ತದೇಜತಿ ತತಏವ ಏಜತ್ಯನ್ಯತ್| ತತ್ ಸ್ವಯಂ ನೇಜತಿ

“ತತೋ ಬಿಭೇತಿ ಸರ್ವೋಽಪಿ ನ ಬಿಭೇತಿ ಹರಿಃ ಸ್ವಯಂ|

ಸರ್ವಗತ್ವಾತ್ಸದೂರೇ ಚ ಬಾಹ್ಯೇಽಂತತ್ವ ಸಮೀಪಗಃ||” ಇತಿ ತತ್ವಸಂಹಿತಾಯಾಂ||

ಅರ್ಥ|| ತದೇಜತಿ= ತತ, ಏವ= ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನದೆಸೆಯಿಂದಲೇ, ಅನ್ಯತ್= ಇತರವಾದ ಪ್ರಪಂಚವು, ಏಜತಿ= ಹೆದರುತ್ತದೆ. ತತ್= ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು, ಸ್ವಯಂ=ತಾನು, ನೇಜತಿ= ಹೆದರುವುದಿಲ್ಲ ಸರ್ವೋಽಪಿ= ಸಮಸ್ತಲೋಕವು, ತತಃ= ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ದೆಸೆಯಿಂದ, ಬಿಭೇತಿ= ಹೆದರಿಕೊಂಡಿದೆ, ಹರಿಃ= ಹರಿಯು, ಸ್ವಯಂ=ತಾನು, ನ ಬಿಭೇತಿ=ಹೆದರುವುದಿಲ್ಲ, ಸರ್ವಗತ್ವಾತ್= ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವವನಾದುದರಿಂದ, ಸಃ= ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು, ದೂರೇ=ದೂರ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಮೀಪತಃ= ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೂ, ಬಾಹ್ಯೇ= ಹೊರಗೂ, ಅಂತರ್ಃ ಒಳಗೂ ಇದ್ದಾನೆ, ಇತಿ= ಹೀಗೆಂದು, ತತ್ವಸಂಹಿತಾಯಾಂ= ತತ್ವಸಂಹಿತಾ ಎಂಬ ಪಂಚರಾತ್ಮಕ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ||5||

ತಾ|| ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚವೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವಾದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಭಯಪಡುತ್ತದೆ. ಅವನು ಸ್ವತಂತ್ರ ನಾದುದರಿಂದ ಯಾರಿಗೂ ಹೆದರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಸರ್ವದೇಶದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ದೂರದಲ್ಲಿಯೂ, ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚದ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಸಮಸ್ತ ಪುಣ್ಯಪಾಪಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಜೀವರಿಂದ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ||5||

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರು|| ತದಿತಿ ಪಂಚಮ್ಯರ್ಥೇಽವ್ಯಯಮ್| ಜಗದಿತಿ ಶೇಷಃ| ತತ್ಸ್ಮಾತ್ಕೃತಾತ್ ಹರೇಃ ಜಗದೇಜತಿ ಬಿಭೇತಿ| ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ನೇಜತಿ ನ ಬಿಭೇತಿ| ಸ್ವತಂತ್ರಾದಿತಿ ಭಾವಃ| ತದು ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ದೂರೇ| ತದು ತದೇವ ಅಂತಿಕೇ ಸಮೀಪೇ ಚ ಸರ್ವಗತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ| ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಸ್ಯ ಪ್ರಮಿತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಂತಃ| ತದು ತದೇವ ಸರ್ವಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯತಃ ಬಹಿರಪಿ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ|| 5||

ಟೀಕಾ ಸಾರ ಸಂಗ್ರಹಃ|| ವಾಯುದೇವರೇ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವರೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಜ್ಞಾಧಾರಕರು ಎಂದು ಉತ್ತರ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ತತ್ ಏಜತಿ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನದೇಸೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯಾದಿ ಸರ್ವಜಗತ್ತೂ ಭಯಪಡುತ್ತದೆ. ತತ್- ತಸ್ಮಾತ್ ಎಂದು ಪಂಚಮ್ಯಂತ ಅವ್ಯಯ. “ಭೀಷಾಸ್ಮಾದ್ವಾತಃ ಪವತೇ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ತಾನು ಮಾತ್ರ ಯಾರಿಗೂ ಭಯಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆತನು ದೂರದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದಾನೆ. (ಸರ್ವಗತನಾದ್ದರಿಂದ) ಆ ಹರಿಯ ಈ ಪ್ರಮಿತವಾದ ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಬಾಹ್ಯದಲ್ಲೂ, ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಒಳಗೂ ಇದ್ದಾನೆ. (ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾದ್ದರಿಂದ).

ಅ.ನಾ.ತಂ|| ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದವನಿಗೆ ಆಗುವ ಫಲವು ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ಮಂತ್ರ|| ಯಸ್ತು ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನ್ಯತ್ಮನೈವಾನುಪಶ್ಯತಿ|

ಸರ್ವ ಭೂತೇಷು ಚಾತ್ಮಾನಂ ತತೋ ನ ವಿಜುಗುಪ್ಸತೇ||6||

ಅ|| ಸರ್ವಾಣಿ=ಸಮಸ್ತಗಳಾದ, ಭೂತಾನಿ=ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಆತ್ಮನೈವ= ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ, (ಸಂತೀತಿ= ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ ಇಂತೆಂದು)ಸರ್ವ ಭೂತೇಷು ಚ= ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, (ಸ್ಥಿತಂ= ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವ), ಆತ್ಮಾನಂ=ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಯಃ ತು= ಯಾವಾತನು, ಅನು=ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ, ಪಶ್ಯತಿ=ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಸಃ= ಆ ಮನುಷ್ಯನು, ತತಃ= ಆ ಪರಮಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಿಯಾದುದರಿಂದ, ನ ವಿಜುಗುಪ್ಸತೇ= ತನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾಷ್ಯ|| “ಸರ್ವಗಂ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಸರ್ವಂಚ ಪರಮಾತ್ಮನಿ|

ಯಃ ಪಶ್ಯೇತ್ಸಭಯಾಭಾವಾನ್ನಾತ್ಮಾನಂ ಗೋಪ್ತುಮಿಚ್ಛತಿ||” ಇತಿ ಸೌಕರಾಯಣ ಶ್ರುತಿಃ||

ಅ|| ಸರ್ವಗಂ=ಸರ್ವತ್ರವಿರುವ, ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಸರ್ವಂ ಚ= ಸಮಸ್ತವನ್ನು, ಪರಮಾತ್ಮನಿ=ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ, , ಯಃ=ಯಾವನು, ಪಶ್ಯೇತ್=ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಸಃ= ಅವನು, ಭಯಾಭಾವಾತ್ =ಹೆದರಿಕೆಯಿಲ್ಲ ರುವುದರಿಂದ, ಆತ್ಮಾನಂ= ತನ್ನನ್ನು, ಗೋಪ್ತುಂ= ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ನೇಚ್ಛತಿ=ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಸೌಕರಾಯಣ ಶ್ರುತಿಯು||6||

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು|| ತದ್ ದೂರ ಇತ್ಯಾದೌ ಹರೇಃ ಸರ್ವ ಭೂತಾಶ್ರಯತಯಾ ಸರ್ವ ಭೂತಗತತ್ವಂ ಉಕ್ತಮ್| ತದ್ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಫಲಮಾಹ|| ಯಸ್ತ್ವಿತಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಚಿದಚಿದಾತ್ಮಕಂ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್| ಆತ್ಮನೈವ ಪರಮಾತ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವೇನೈವಾಸ್ತಿತಿ ಯಸ್ತುನು ನಿಸ್ಸಂದೇಹಂ ಪಶ್ಯತಿ ಜಾನಾತಿ ಯದ್ವಾ ಆಶ್ರಿತತ್ವಕ್ರಮಾನುರೋಧೇನ ಇತ್ಯನುಶಬ್ದಾರ್ಥಃ| ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಚಾತ್ಮಾನಂ ಸರ್ವಭೂತೇಷು ನಿಯಂತ್ರತಯಾ ಸ್ಥಿತಂ ಹರಿಂ ಯೋಽನು- ಪಶ್ಯತೀತಿ ಅನ್ವಯಃ| ತತಃ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಿತ್ವಾದ್ಧೇತೋರ್ನ ವಿಜುಗುಪ್ಸತೇ| ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಗೋಪ್ತುಂ ನೇಚ್ಛತಿ ಭಯಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ||6||

ಟೀಕಾ ಸಾರ ಸಂಗ್ರಹಃ || ಪೂರ್ವ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ “ಸರ್ವಗತತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಭೂತಗತತ್ವವೂ ಸರ್ವಾಶ್ರಯತ್ವವೂ (ಸರ್ವವ್ಯಾಪ್ತಿತ್ವಾತ್) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವು. ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಿಗೆ ಫಲವು ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಚಿದಚಿದಾತ್ಮಕವಾದ ಸರ್ವಜಗತ್ತು ‘ಆತ್ಮನೈವ=ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಆಶ್ರಿತವಾಗಿದೆ’ ಎಂದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಸಂತತ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಯೋ ಮತ್ತು ಸರ್ವ ಭೂತಗಳಲ್ಲೂ ನಿಯಂತ್ರತಯಾ ಹರಿಯು ಸ್ಥಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಯೋ ಅಂಥವನು ಇಂಥ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ, ನ ವಿಜುಗುಪ್ಸತೇ= ಆತ್ಮಾನಂ ಗೋಪ್ತುಂ ನೇಚ್ಛತಿ ಭಯರಹಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ತನಗೆ ಪ್ರೇಷ್ಯನಾದ ಹರಿಯೇ ಸರ್ವತ್ರ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಅನ್ಯರೂ ಹರಿಯ ಅಧೀನರಾಗಿ ಅವನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಯಾರಿಂದಲೂ ಭಯ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ||6||

ಅ.ನಾ.ತಂ. :-

ಮಂತ್ರ|| ಯಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನ್ಯಾತ್ಮೈವಾಭೂದ್ವಿಜಾನತಃ|

ತತ್ರ ಕೋ ಮೋಹಃ ಕಶೋಕಃ ಏಕತ್ವಮನುಪಶ್ಯತಃ||7||

ಅ|| ಯಸ್ಮಿನ್=ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ, ಸರ್ವಾಣಿ=ಸಮಸ್ತಗಳಾದ, ಭೂತಾನಿ=ಪ್ರಾಣಿಗಳು, (ತಿಷ್ಯಂತಿ=ಇರುತ್ತವೆಯೋ), (ಸಃ=ಅಂಥ), ಆತ್ಮೈವ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ, ತತ್ರ=ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ, ಅಭೂತ್=ಇದ್ದಾನೆ, (ಏವಂ ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ), ವಿಜಾನತಃ= ಚೆನ್ನಾಗಿ

ತಿಳಿಯುವವನಿಗೆ, (ತಥಾ=ಹಾಗೆ) ಏಕತ್ವಂ ಚ= ಐಕ್ಯವನ್ನು, ಅನುಪಶ್ಯತ= ತಿಳಿಯುವವನಿಗೆ, ಕೋ ಮೋಹಃ= ಯಾವ ಅಜ್ಞಾನವು?, ಕಃ= ಯಾವ, ಶೋಕಃ= ದುಃಖವು? (ಯಾವದೂ ಇಲ್ಲ)

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಸ ಪರಮಾತ್ಮೈವ ತತ್ರ ಸರ್ವಭೂತೇಷ್ವಭೂತಃ|| ಏವಂ ಸರ್ವಭೂತೇಷ್ವೇಕತ್ವೇನ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ವಿಜಾನತಃ ಕೋ ಮೋಹಃ|| “ಯಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಸ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಭೂತಗಃ|| ಏವಂ ಸರ್ವತ್ರಯೋ ವಿಷ್ಣುಂ ಪಶ್ಯತ್ಸ್ಯ ವಿಜಾನತಃ|| ಕೋ ಮೋಹಃ ಕೋಽಥ ವಾ ಶೋಕಃ ಸ ವಿಷ್ಣುಂ ಪರ್ಯಗಾದ್ಯತ” ಇತಿ ಪಿಪ್ಪಲಾದ ಶಾಖಾಯಾಂ||

ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾನುವಾದೇನ ಶೋಕಮೋಹಾಭಾವೋಽಪಿ ವಿಜಾನತಶ್ಚಾತ್ರೋಚ್ಯತೇ|

ಅಭ್ಯಾಸಶ್ಚ ಸರ್ವಗತತ್ವಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯದೋತನಾರ್ಥಃ||7||

ಅ|| ಯಸ್ಮಿನ್=ಯಾವ, ಪರಮಾತ್ಮನಿ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ, ಸರ್ವಭೂತಾನಿ=ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ, (ತಿಷ್ಠಂತಿ ಇರುತ್ತವೋ) ಸಃ=ಅಂಥ, ಪರಮಾತ್ಮೈವ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ, ತತ್ರ=ಆ, ಸರ್ವಭೂತೇಷು= ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ, ಅಭೂತ್=ಇದ್ದಾನೆ, ಏವಂ= ಈಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಸರ್ವಭೂತೇಷು=ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ (ಸ್ಥಿತಂ=ಇರುವ) ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ= ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಏಕತ್ವೇನ= ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆಂದು, ವಿಜಾನತಃ=ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವವನಿಗೆ, ಕೋ ಮೋಹಃ? ಯಾವ ಅಜ್ಞಾನವು?

ಯಸ್ಮಿನ್= ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ, ಸರ್ವಾಣಿ=ಸಮಸ್ತಗಳಾದ, ಭೂತಾನಿ=ಪ್ರಾಣಿಗಳು, (ತಿಷ್ಠಂತಿ= ಇರುವವೋ) ಸಃ=ಆ, ಆತ್ಮಾ= ಪರಮಾತ್ಮನು, ಸರ್ವಭೂತಗಃ, ಸರ್ವ=ಸಮಸ್ತಗಳಾದ, ಭೂತ=ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ, ಗಃ=ಇರುವವನು, ಏವಂ=ಈಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಸರ್ವತ್ರ= ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ (ಸ್ಥಿತಂ= ಇರುವ) ವಿಷ್ಣುಂ= ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಯಃ=ಯಾವನು, ಪಶ್ಯತ್=ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಏವಂ= ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ವಿಜಾನತಃ ತಸ್ಯ= ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿದವನಿಗೆ, ಕಃ=ಯಾವ, ಮೋಹಃ=ಅಜ್ಞಾನವು, ಕಃ=ಯಾವ, ಶೋಕಃ=ದುಃಖವು, ಸಃ= ಆ ಯಾವ ಜ್ಞಾನಿಯು, ಯತಃ=ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ವಿಷ್ಣುಂ= ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಪರ್ಯಗಾತ್= ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿದ್ದಾನೋ, ಅತಃ= ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ದುಃಖವಿಲ್ಲ ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಪಿಪ್ಪಲಾದ ಶಾಖಾಯಾಂ= ಪಿಪ್ಪಲಾದ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಸಮಾನಾರ್ಥವಾದರೂ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾನುವಾದೇನ=ಪೂರ್ವ ಮೊದಲನೇ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತ=ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಅನುವಾದೇನ= ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹೇಳಿದುದರಿಂದ, ಶೋಕಮೋಹಾಭಾವೋಽಪಿ, ಶೋಕ=ದುಃಖವು, ಮೋಹ=ಅಜ್ಞಾನವು, ಇವುಗಳ, ಅಭಾವೋಽಪಿ= ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವುದು, ವಿಜಾನತಶ್ಚ=ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿದವನಿಗೆ, (ಏಳನೆಯ) ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಯತೇ= ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬಾರದೇ ಇದ್ದರೂ 4-5 ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತದ್ಭಾವತಃ (ತದ್ಗುರೇ) ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಭ್ಯಾಸಶ್ಚ= ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಎರಡಾವರ್ತಿ ಹೇಳುವುದು, ಸರ್ವಗತತ್ವಸ್ಯ, ಸರ್ವ=ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ, ಗತತ್ವಸ್ಯ= ಇರುವುದರ, ತಾತ್ಪರ್ಯ= ಅಭಿಪ್ರಾಯದ, ದೋತನಾರ್ಥಃ= ಜ್ಞಾಪನವೇ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು.

ತಾ|| ಯಾವ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದೋ, ಅಂತಹ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಸರ್ವಾಧಾರವಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಇದ್ದಾನೆಂದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಮತ್ತು ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿನಿಯಾಮಕ ನಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿದವನಿಗೆ ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನವೂ, ದುಃಖವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ||7||

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರರು:- ಏತಮೇವಾರ್ಥಂ ವಿವೃಣೋತಿ ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಯಸ್ಮಿನ್ನಾತ್ಮನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ತಿಷ್ಠಂತೀತಿ ಶೇಷಃ| ಸ ಆತ್ಮೈವ ತತ್ರ ಸರ್ವಭೂತೇಷ್ವಭೂತ್ ಅನಾದಿತೋ ವರ್ತತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ|| ಏವಮಿತಿ ಶೇಷಃ|| ಏವಂ ವಿಜಾನತಃ ಸರ್ವಾಧಾರತಯಾ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಆತ್ಮಾನಂ ವಿಶೇಷೇಣ ಜಾನತಃ, ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ಹರೇಃ ಏಕತ್ವಂ ಚಾನುಪಶ್ಯತಃ ಜಾನತಃ, ಕೋ ಮೋಹಃ, ಕಃ ಶೋಕಃ, ನ ಕೋಽಪೀತ್ಯರ್ಥಃ||7||

ಟೀಕಾಸಾರಸಂಗ್ರಹಃ:- ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಎರಡು ಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಉಕ್ತಾರ್ಥವೇ ಸರಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ “ತತೋ ಬಿಭೇತಿ ಸರ್ವೋಪಿ ನ ಬಿಭೇತಿ ಹರಿಃ ಸ್ವಯಂ| ಸರ್ವಗತ್ವಾದ್ದೂರೇ ಚ ಬಾಹ್ಯೇಂತಶ್ಚ ಸಮೀಪಗಃ||” ಎಂಬ ತತ್ವಸಂಹಿತಾವಚನವು ಪ್ರಮಾಣವು ಮತ್ತು “ ಸರ್ವಗಂ

ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಸರ್ವಂ ಚ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ಯಃ ಪಶ್ಯತ್ ಸ ಭಯಾಭಾವಾನ್ಮಾತ್ಮಾನಂ ಗೋಪ್ತುಮಿಚ್ಛತಿ||' ಎಂದು ಸೌಕರಾಯಣ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣ. “ ಮುಕ್ತೋ ಭವತಿ ವಿರಕ್ತೋ ಭವತಿ ಸ್ವಾಕರ್ತೃತ್ವಜ್ಞಾನಮಾಪ್ನೋತಿ- ಲೌಕಿಕ ಶತ್ರು ಮಿತ್ರ ಭಾವಂ ತ್ಯಜತಿ”. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಈ ರೀತಿ ತಿಳಿದರೆ ಹೇಗೆ ಭಯವು ಹೋಗುವುದು. ಹಾವು ಕಚ್ಚುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಸಿಂಹವು ಸಂಹರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಎಂದರೆ ಇದು ಅರ್ಥ.

(1) ತನ್ನನ್ನು ಸರ್ವತ್ರ ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರೆ ತತ್ಸತ್ವ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕಚ್ಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಿಂದ ಹರಿಯು ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. 2) ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಆಯಾಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಸ್ವಭಾವಾನುಗುಣಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಜ್ಞಾನಿಯು ಅದು ಭಗವತ್ಕರ್ತೃಕವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಧನಾರ್ಥವಾಗಿ ಆ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದರೂ ನಿರ್ಭೀತನಾಗುವನು. ಪರಮಾತ್ಮನೇ ತನ್ನ ಫಲಾತಿಶಯಕ್ಕಾಗಿ ತೊಂದರೆ ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗುತ್ತಾನೆ. ದೈಹಿಕ ವ್ಯಥೆಯನ್ನು ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ದೇವರ ಬೊಂಬೆಗಳಂತಿರುವ ಇತರರಿಗೆ ಭಯಪಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರ್ಥ. 3) ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ನಿರ್ಭೀತನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ.

ಅನೇಜದೇಕಂ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಕಾರ್ಯಬೋಧಕವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣಗಳು ಎಂದು ಶಂಕಿಸಕೂಡದು. ಇದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ವಾಕ್ಯಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಏಕತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. “ ಅನ್ಯಥಾ ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವಾಸಂಭವಾತ್ ಸಂಭವತ್ಯೇಕ ವಾಕ್ಯತ್ವೇ ಹಿ ವಾಕ್ಯಭೇದೋ ದೂಷಣಂ| ಯತ್ತರಃ ಶಬ್ದಃ ಸ ಶಬ್ದಾರ್ಥಃ” ಎಂದು ನ್ಯಾಯವು. ಅದೇ ವಾಕ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಿಷಯವು. ಎಂದರೆ “ ಯತ್ತೃತಿಪಾದನೇನ ವಾಕ್ಯ ಪರ್ಯವಸಾನಂ ಯತ್ತೃತಿಪದನಾಯ ಚ ಪದಾಂತರೋಪಾದನಂ ತತ್ತಾತ್ಪರ್ಯಂ” ಕಾರ್ಯವೇ ಅಂಥಹ ವಾಕ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವು. “ಗೌರಶ್ಚಃ ದೇವದತ್ತಃ ಪಚತಿ” ಎಂದರೆ ವಾಕ್ಯವು ಪರ್ಯವಸಿತವೆಂದು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. “ದೇವದತ್ತ ಗಾಮನಯ” ಎಂದು ಕಾರ್ಯರೂಪ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ವಿದಿತವಾದರೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಸರ್ವವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಕಾರ್ಯವೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವು. “ಕಾರ್ಯತ್ವಂ ಚ ಕೃತಿಸಾದ್ಯತ್ವೇ ಸತಿ ಕೃತ್ಯುದ್ವೇಶ್ಯತ್ವಂ”. ಆದುದರಿಂದ ಸರಿಯಾದ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಿಜ್, ಲೋಟ್‌ತವ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕಾರ್ಯಬೋಧಕಗಳು. ಪದಾಂತರಗಳು, ಕಾರ್ಯಾನ್ವಿತ ಸ್ವಾರ್ಥಬೋಧಕಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವಕ್ಕೂ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದ್ದಂತಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಕಾರ್ಯ ಬೋಧಕ ವಾಕ್ಯಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಾಗ ‘ಅನೇಜದೇಕಂ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾರ್ಯ ಬೋಧಕಗಳಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದು ಯಾಕೆ ಹೇಳಬಾರದು?

ಅಥವಾ “ವಿಷ್ಣು ರೂಪಾಂಶು ಯಷ್ಟವ್ಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮವಿಧಿಶೇಷತ್ವೇನ” ಅಥವಾ “ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ಜ್ಞಾನವಿಧಿಶೇಷತ್ವೇನ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳು (ಅನೇಜದೇಕಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು) ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ತಥಾ ಚ ಅವುಗಳೂ ಕಾರ್ಯಪರವಾದಂತಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ “ಕೇವಲಸಿದ್ಧ ಸ್ವರೂಪ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕಸ್ಯ ಅಸ್ಯ ಅಪರ್ಯವಸಿತತ್ವೇನ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಪ್ರಸಂಗಃ” ಎಂಬ ದೋಷವು ತಪ್ಪಿತು ಎನ್ನಕೂಡದು. ಯಾತಕ್ಕಂದರೆ “ತಥಾತ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕಾರ್ಯಶೇಷತ್ವಾಪತ್ಯಾಸ್ವಪ್ರಧಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವೇದಾಂತಾನಾಂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಂ” ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಗುತ್ತೆ ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ತನ್ನ “ಸ್ವಪ್ರಧಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವೇದಾಂತಾನಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ” ಅತ್ರ ಸ್ವರೂಪ ಕಥನಮಾತ್ರೇಣ ವಾಕ್ಯ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಃ” ಇದು ಭಾವವು. ಪರ್ಯವಸಿತ ವಾಕ್ಯವೇ ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುದು ನಿಜ. ಕಾರ್ಯಪರವಾಕ್ಯವೇ ಪರ್ಯವಸಿತ ವೆಂಬುದೂ ಆಕಾಂಕ್ಷಾರೂಪವೆಂಬುದೂ ನಿಜ. ಆದರೆ “ಕೃತಿಸಾದ್ಯತ್ವೇ ಸತಿ ಕೃತ್ಯುದ್ವೇಶ್ಯತ್ವಂ ನ ಕಾರ್ಯತ್ವಂ” ಯಾತಕ್ಕಂದರೆ ನನ್ನ ತಾಯಿಯು ಯಾರು? ಎಂದು ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಿರುವ ಬಾಲಕನಿಗೆ ‘ಇಯಂ ತೇ ಮಾತಾ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಪರ್ಯವಸಿತ ಬೋಧವು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ಕಾರ್ಯ ಬೋಧಕವಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಆಕಾಂಕ್ಷಾ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪರ್ಯವಸಿತವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅದು ಕೃತಿಸಾದ್ಯಕೃತ್ಯುದ್ವೇಶ್ಯರೂಪ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ, ಇಷ್ಟರೂಪಕಾರ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಇಷ್ಟತ್ತ ಇಷ್ಟಸಾಧನತ್ವವೆಂಬುವುಗಳೇ ಕಾರ್ಯತ್ವವು. “ಆಕಾಂಕ್ಷಿತಂ ಕಾರ್ಯಂ ಇತಿ ಯಾವತ್” ವಾಕ್ಯಗಳು ಇಷ್ಟಬೋಧಕಗಳು ಅಥವಾ ಇಷ್ಟಸಾಧನ ಬೋಧಕಗಳು. ಕ್ವಚಿತ್ ಸಿದ್ಧಪದಾರ್ಥಗಳೇ ಇಷ್ಟ ಅಥವಾ ಇಷ್ಟಸಾಧನಗಳಾಗುವವು. ಕ್ವಚಿತ್ ಕೃತಿಸಾದ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳು ಇಷ್ಟ ಅಥವಾ ಇಷ್ಟಸಾಧನಗಳಾಗುವವು.

ವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಪದಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯಾದರೂ ಇರಲಿ ಕೃತಿಸಾದ್ಯವಾದರೂ ಇರಲಿ, ಅದು ಅಪ್ರಕೃತ. ಆ ವಾಕ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವು ಇಷ್ಟವಾಗಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಇಷ್ಟಸಾಧನವಾಗಿದ್ದರೆ (ಅನಿಷ್ಟ ನಿವರ್ತಕ ವಾಗಿದ್ದರೆ) ಆಕಾಂಕ್ಷಾಪೂರಣವಾಗಿ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದು.

ಪರ್ಯವಸಿತ ಶಾಬ್ದಬೋಧವು ಬರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಗಳು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಅನೇಜದೇಕಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಉತ್ತಮಾಧಿ ಕಾರಿಗೆ ಇಷ್ಟನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದ (ತತ್ಪೋದೋಕ್ತ ಮಂಗಲಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಮಗೆ ಇಷ್ಟನೆಂಬುದಾಗಿ ಸಂಬೋಧಿಸಿದ್ದಾರೆ) ಪರ್ಯವಸಿತವಾಗಿರುವವು. ಇತರರಿಗೆ ಇಷ್ಟಸಾಧನನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದ ಪರ್ಯವಸಿತವಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಬೋಧಕಗಳಾದರೂ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳು ಪ್ರಮಾಣಗಳೇ. ತೃಣಮಸ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಇಷ್ಟಬೋಧಕವೂ ಅಲ್ಲ. ಇಷ್ಟಸಾಧನ ಬೋಧಕಗಳೂ ಅಲ್ಲ ಎನ್ನಕೂಡದು. "ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೇಣ ಕ್ಷಚಿದಿಷ್ಟಂ ಭವೇದಪಿ" ತೃಣವು ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಅದೇನು ಎಂದು ಆಕಾಂಕ್ಷಾ ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು. ಅಸ್ತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವು ಬಂತು. ಏವಂಚ ಇಷ್ಟಸಾಧನ ಬೋಧಕವೇ ಆಯಿತು. ವಸ್ತುತಃ ವಾಕ್ಯವು ಇಷ್ಟ ಅಥವಾ ಇಷ್ಟಸಾಧನವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರೇ ಪರ್ಯವಸಿತವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಪ್ರವರ್ತವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ.

"ಯಸ್ತು ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ" ಎಂಬ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಇದು ಪರಕೀಯ ಅರ್ಥವು. "ಯಸ್ತು ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಆತ್ಮನೈವ ಅನುಪಶ್ಯತಿ- ಆತ್ಮವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ನಾಸ್ತೀತಿ ಪಶ್ಯತಿ ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಚ ಆತ್ಮಾನಂ-ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಅಹಮೇವ ಆತ್ಮಾ ಇತಿ ಪಶ್ಯತಿ ಸಃ ನ ವಿಜುಗುಪ್ಸತೇ||" ಘೃಣಾ ಖೇದಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. "ಸರ್ವಾ ಹಿ ಘೃಣಾ ಆತ್ಮನೋಽನ್ಯಂ ನಿಕೃಷ್ಟಂ ಪಶ್ಯತೋ ಭವತಿ ಆತ್ಮಾನಮೇವ ಅತ್ಯಂತ ವಿಶುದ್ಧಂ ನಿರಂತರಂ ಪಶ್ಯತೋ ನ ಘೃಣಾ ನಿಮಿತ್ತಮಸ್ತೀತಿ" ಇದು ಅಬದ್ಧವು. ಸರ್ವವೂ ಆತ್ಮಾಭಿನ್ನವು ಎಂಬ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಪ್ತಮೀ ಪ್ರತ್ಯಯವು ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದು. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಸರ್ವ ಭೂತಾನಿ ಆತ್ಮೇತ್ಯನುಪಶ್ಯತಿ ಎಂದಿರಬೇಕು. ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾರ್ಥವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣ ವಿರುದ್ಧವು. ಸರ್ವ ಭೂತೇಷು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆಧಾರ ಆಧೇಯಭಾವವೇ ಪ್ರಮಿತವಾಗಿರುವುದು. "ಯಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವಾಣಿಭೂತಾನಿ ವರ್ತಂತೇ ಸ ಏವ ಸರ್ವಾಧಾರಃ ಆತ್ಮಾ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಅಭೂತ್ ನಿಯಮನಾರ್ಥಂ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಷು ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ ವರ್ತತೇ ಇತಿ ವಿಜಾನತಃ ಅಪರೋಕ್ಷಾತ್ ತಸ್ಯ ಮೋಹಃ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಭ್ರಮೋ ನಾಸ್ತಿ | ಪರಮಾತ್ಮೈಕೈ ಸಂತತೋಪಾಸನಯಾ ಸಂಸಾರಶೋಕಂ ತರತಿ ತಸ್ಯಪಾಲಕತ್ವಂ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ತಸ್ಮಿನ್ ಶರಣೋ ಭೂತ್ವಾ ವಿರಜ್ಯತೇ, ಲೌಕಿಕ ಶತ್ರುಭ್ರಮಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಧನಾದಿನಾಶ ಜನ್ಯಶೋಕಂ ತ್ಯಜತಾ ಕರ್ತೃತ್ವ ಮೋಹ ನಿವೃತ್ತಾನೀಚಯೋನಿ ನಿಮಿತ್ತಕ ಶೋಕೋ ನಾಸ್ತಿ ಸ ಭಗವತಃ ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಪೂರ್ತಿಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಯತಃ ಉಪಾಸತೇ ತತಃ ಸುಖೀ ಭವತಿ ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪತ್ವಂ ಚ ಜಾನಾತಿ- ಯಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ವರ್ತಂತೇ ಸ ಏವ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಆತ್ಮಾ ಅಭೂತ್" | ಇತಿ ವಿಜಾನತಃ ಎಂದು ಅನ್ವಯ. ಆತ್ಮಾ= ಅಂತಃ ನಿಯಾಮಕ ಎಂದರ್ಥ.

ಸರ್ವಭೂತಾಶ್ರಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಭಯಾಭಾವವೂ, ಗೋಪನೇಚ್ಛಾ ಭಾವವು ಏತಕ್ಕೆ ಎಂದು ಉತ್ತರಮಂತ್ರವು ಪರಿಹರಿಸುವುದು. ಯಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಸ್ಥಿತವಾಗಿವೆಯೋ ಅಂಥ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸರ್ವಭೂತಗಳಲ್ಲೂ ಸರ್ವದಾ ಇದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಸರ್ವಾಧಾರತಯಾ ಮತ್ತು ಸರ್ವಭೂತಗಳಲ್ಲೂ ಇರುವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ವಿಶೇಷತಃ ತಿಳಿಯುವವನಿಗೆ ಹಾಗೂ ಸರ್ವತ್ರಸ್ಥಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಏಕತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯುವವನಿಗೆ ಕೋ ಮೋಹಃ? ಕಃ ಶೋಕಃ? ವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲ. ತನ್ನಿಮಿತ್ತ ದುಃಖವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಭಯಾದಿಗಳೂ ಇಲ್ಲ.

(1) ಪಿಪ್ಪಲಾದ ಶಾಖಾದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಯೇ ಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ರುತಿಯು ಇರುವುದು. "ಯಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಸ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವ ಭೂತಗಃ ಏವಂ ಸರ್ವತ್ರ ಯೋ ವಿಷ್ಣುಂ ಪಶ್ಯೇತ್ಸಸ್ಯ ವಿಜಾನತಃ ಕೋ ಮೋಹಃ ಕೋಢವಾ ಶೋಕಃ ಸವಿಷ್ಣುಂ ಪರ್ಯಗಾದ್ಯತಃ||"

2) ಪರಮೇಶ್ವರ ಜ್ಞಾನವಾದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಈತನಿಗೆ ಶೋಕಾದಿಗಳು ಯಾತಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಪ್ರಯೋಜಕ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಸಮಾಖ್ಯಾ ಶ್ರುತಿಯು "ಸ ವಿಷ್ಣುಂ ಪರ್ಯಗಾದ್ಯತಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಭಾಗದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುವುದು. "ಯತೋ ಜ್ಞಾನೀ ವಿಷ್ಣುಂ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಾಪ್ನೋತ್ಯೈವ ಅತಃ ಶೋಕಾದ್ಯಭಾವಃ ತಸ್ಯ ಯುಕ್ತಃ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಯಾದಿಗಳೂ ಶೋಕಾದಿಗಳೂ ಇಲ್ಲ.

3) ಈ ವಾಕ್ಯವು ಅದ್ವೈತಪರವಾಗಲಾರದು. "ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಆತ್ಮೈವಾಭೂತ್" ಎಂದು ಐಕ್ಯ ಪರವಾದರೆ ಏಕತ್ವಮನುಪಶ್ಯತಃ ಎಂಬುದು ಪೌನರುಕ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಅಧಿಕವಿಧಾನವಾಗಲೀ ನಿಷೇಧವಾಗಲೀ ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧವೂ ಬರುವುದು.

4) ಪೂರ್ವ ಮಂತ್ರದಲ್ಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವಾಶ್ರಯನು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲೂ ಅದೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬಂತೆಂದು ಶಂಕಿಸಕೂಡದು. ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ಮಂತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಸರ್ವಭೂತಾಶ್ರಯತ್ವವನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡಿ ಅಂಥಹ ಜ್ಞಾನಿಗೆ

ಭಯಾಭಾವಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ ಶೋಕ ಮೋಹಾದಿಗಳು ಒಂದೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಧಿಕಫಲವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮತ್ತು ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ಥಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅಭೇದೇನ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದೂ ವಿಧಾನ ಮಾಡಿದೆ. ಜ್ಞಾನಾಧಿಕ್ಯವೂ ಫಲಾಧಿಕ್ಯವೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. “ತದ್ಗುರೇ, ತದ್ಧಾವತಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ಪುನರುಕ್ತಿಗಳು “ಸರ್ವಗತತ್ವಸ್ಯ ದ್ಯೋತನಾಯ ಅಭ್ಯಾಸಃ” ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆ.ನಾ.ತಂ :-- ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಶೋಕಮೋಹವು ಇಲ್ಲದಿರಲು ಕಾರಣವೇನೆಂಬ ಶಂಕೆ ಬಂದರೆ ಆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಯು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಮಂತ್ರ: ಸ ಪರ್ಯಗಾಚ್ಛುಕ್ರಮಕಾಯಮವ್ರಣಮಸ್ನಾವಿರಂ
ಶುದ್ಧಮಪಾಪವಿದ್ದಂ ಕವಿರ್ಮನೀಷೀ ಪರಿಭೂಸ್ವಯಂ
ಭೂರ್ಯಾಥಾತಥ್ಯತೋಽರ್ಥಾನ್ವ್ಯದಧಾಚ್ಛಾಶ್ಚತೀಭ್ಯಸ್ಸಮಾಭ್ಯಃ||8||

ಅ|| ಸಃ=ಆ ಜ್ಞಾನಿಯು, ಬ್ರಹ್ಮ=ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪರ್ಯಗಾತ್=ಪ್ರಾಪಿಸುವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ತತ್=ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು, ಶುಕ್ರಂ=ಶೋಕ ರಹಿತನು, ಅಕಾಯಂ=ಲಿಂಗದೇಹರಹಿತನು, ಅವ್ರಣಂ=(ಸ್ತೋಕ ರಹಿತನು) ಪೂರ್ಣನು, ಅಸ್ನಾವಿರಂ= ಸ್ಥೂಲದೇಹರಹಿತನು, ಶುದ್ಧಂ=ಪವಿತ್ರನು, ಅಪಾಪವಿದ್ದಂ=ಪಾಪಲೇಪರಹಿತನು, ಕವಿಃ=ಸರ್ವಜ್ಞನು, ಮನೀಷೀ=ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನು, ಪರಿಭೂಃ=ಸಮಸ್ತವನ್ನು ವಶೀಕರಿಸುವವನು, ಸ್ವಯಂಭೂಃ=ಅನ್ಯರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸದೆ ಇರುವವನು ಆದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಶಾಶ್ವತೀಭ್ಯಃ= ಅನಾದಿಗಳಾದ, ಸಮಾಭ್ಯಃ=ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ, ಯಾಥಾತಥ್ಯತಃ= ಯಥಾರ್ಥ ವಾಗಿರುವ, ಅರ್ಥಾನ್=ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವ್ಯಧಾತ್=ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದನು.

ಭಾಷ್ಯ: “ಶುಕ್ರಂ ತಚೋಕ್ತರಾಹಿತ್ಯಾದವ್ರಣಂ ನಿತ್ಯಪೂರ್ಣತಃ|
ಪಾವನತ್ವಾತ್ಸದಾ ಶುದ್ಧಮಕಾಯಂ ಲಿಂಗವರ್ಜನಾತ್||
ಸ್ಥೂಲದೇಹಸ್ಯ ರಾಹಿತ್ಯಾದಸ್ನಾವಿರಮುದಾಹೃತಂ|
ಏವಂ ಭೂತೋಽಪಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞಾತ್ಕವಿರಿತ್ಯೇವ ಶಬ್ದ್ಯತೇ||
ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸರ್ವಮನಸಾಂ ಪ್ರಕೃತೇರ್ಮನಸೋಽಪಿ ಚ|
ಈಶಿತತ್ವಾನ್ಮನೀಷೀ ಸಃ ಪರಿಭೂಃ ಸರ್ವತೋ ವರಃ||
ಸದಾಸನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಾಚ್ಚ ಸ್ವಯಂಭೂಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಃ|
ಸ ಸತ್ಯಂ ಜಗದೇತಾದ್ಯಇತ್ಯಮೇವ ಪ್ರವಾಹತಃ||
ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲೇಷು ಪ್ರವಾಹೈಕಪ್ರಕಾರತಃ|
ನಿಯಮೇನೈವ ಸಸೃಜೇ ಭಗವಾನ್ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ||
ಸತ್ ಜ್ಞಾನಾನಂದಶೀರ್ಷೋಽಸೌ ಸಜ್ಞಾನಾನಂದಬಾಹುಕಃ|
ಸಜ್ಞಾನಾನಂದದೇಹಶ್ಚ ಸಜ್ಞಾನಾನಂದ ಪಾದವಾನ್||
ಏವಂ ಭೂತೋ ಮಹಾವಿಷ್ಣುರ್ಯಥಾರ್ಥಂ ಜಗದೀದೃಶಂ|
ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲೇನಂ ಸಸರ್ಜಾತ್ಮೇಚ್ಛಯಾ ಪ್ರಭು|| ಇತಿ ವಾರಾಹೇ||8||

ಅ|| ತತ್=ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು, ಶೋಕರಾಹಿತ್ಯಾತ್, ಶೋಕ=ದುಃಖವು, ರಾಹಿತ್ಯಾತ್= ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವುದರಿಂದ, ಶುಕ್ರಂ= ಶುಕ್ರವೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ನಿತ್ಯಪೂರ್ಣತಃ, ನಿತ್ಯ=ಸರ್ವದಾ ಏಕ ಪ್ರಕಾರ ನಾಗಿಯೂ, ಪೂರ್ಣತಃ=ಗುಣಪೂರ್ಣನಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ, ಅವ್ರಣಂ=(ಸ್ತೋಕ) ಅಲ್ಪನಲ್ಲ ಪಾವನತ್ವಾತ್= ಪರಿಶುದ್ಧಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ, ಸದಾ=ಸರ್ವಕಾಲ ದಲ್ಲಿ, ಶುದ್ಧಂ=ನಿರ್ಮಲನು, ಲಿಂಗವರ್ಜನಾತ್=ಲಿಂಗದೇಹವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ, ಅಕಾಯಂ= ಶರೀರರಹಿತನು, ಸ್ಥೂಲದೇಹಸ್ಯ, ಸ್ಥೂಲ=ಪ್ರಾಕೃತ, ದೇಹಸ್ಯ=ಶರೀರದ, ರಾಹಿತ್ಯಾತ್= (ಪರಿತ್ಯಾಗ) ವರ್ಜನದೇಶೆ ಯಿಂದ, ಅಸ್ನಾವಿರಂ= ಸಪ್ತಧಾತುಮಯ- ಶರೀರರಹಿತನು, ಇತಿ=ಹೀಗೆ, ಉದಾಹೃತಂ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಏವಂ ಭೂತೋಽಪಿ= ಈ ಪ್ರಕಾರ ಶರೀರರಹಿತ- ನಾದರೂ, ಸಃ= ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ, ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ= ಕ್ಷರಾಕ್ಷರಪುರುಷರಿಂದ ಉತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಸಾರ್ವಜ್ಞಾತ್= ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರುವುದರಿಂದ, ಕವಿರಿತಿ=ಕವಿಯೆಂದು, ಶಬ್ದ್ಯತೇ= ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸರ್ವ ಮನಸಾಂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ=ಚತು ಮುಖವಿನೇ ಮೊದಲಾಗಿವುಳ್ಳ, ಸರ್ವ=ಸಮಸ್ತ

ಚೇತನಗಳ, ಮನಸಾಂ=ಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ, ಪ್ರಕೃತೇಃ=ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ, ಮನಸೋಽಪಿ ಚ=ಮನಸ್ಸಿಗೂ, ಈಶಿತತ್ವಾತ್=ಪ್ರೇರಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಮನೀಷೀ=ಮನೀಷಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನು, ಸರ್ವತಃ=ಸಮಸ್ತಚೇತನಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ, ವರಃ=ಶ್ರೇಷ್ಠನು, ಅತಃ=ಆದುದರಿಂದ, ಪರಿಭೂಃ=ಪರಿಭೂ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಸದಾ=ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಅನನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಾಚ್ಚ=ಅನ್ಯರ ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ, ಸ್ವಯಂಭೂಃ=ತಾನಾಗಿಯೇ ಇರುವವನೆಂದು, ಪರಿಕೀರ್ತಿತಃ=ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವನು, ಭಗವಾನ್=ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯ ಸಂಪನ್ನನಾದ, ಸಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಪ್ರವಾಹತಃ=ಪರಂಪರೆಯಿಂದ, ನಿತ್ಯಮೇವ=ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವ, ಏತಾದ್ಯಕ್=ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ, ಸತ್ಯಂ=ಯಥಾರ್ಥವಾದ, ಜಗತ್=ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು, ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲೇಷು=ಕೊನೆಮೊದಲಿಲ್ಲದ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ, ಪ್ರವಾಹೈಕಪ್ರಕಾರತಃ, ಪ್ರವಾಹ=ಪರಂಪರೆಯೇ, ಏಕ=ಒಂದಾದ, ಪ್ರಕಾರತಃ=(ಪ್ರಕಾರದಿಂದ) ರೀತಿಯಿಂದ, ನಿಯಮೇನೈವ=ನಿಯತವಾಗಿ, ಸಸೃಜೇ=ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದನು. ಅಸೌ=ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಸತ್ ಜ್ಞಾನಾನಂದಶೀರ್ಷಃ, ಸತ್=ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ, ಜ್ಞಾನ=ಜ್ಞಾನವು, ಆನಂದ=ಸುಖವು, ಇವುಗಳೇ, ಶೀರ್ಷಃ=ಶಿರಸ್ಸು ಆಗಿವುಳ್ಳವನು, ಸತ್ ಜ್ಞಾನಾನಂದಬಾಹುಕಃ=ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಜ್ಞಾನ ಸುಖಮಯವಾದ ಭುಜಗಳುಳ್ಳವನು, ಸತ್ ಜ್ಞಾನಾನಂದದೇಹಶ್ಚ=ಸಮೀಚೀನವಾದ ಜ್ಞಾನ ಸುಖಮಯವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು, ಸತ್ ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಪಾದವಾನ್=ಉತ್ತಮಜ್ಞಾನ ಸುಖಮಯವಾದ ಪಾದಗಳುಳ್ಳವನು, ಏವಂ ಭೂತಃ=ಹೀಗಿರುವ, ಪ್ರಭುಃ=ಪ್ರಭುವಾದ, ಮಹಾವಿಷ್ಣುಃ, ಮಹಾನ್=ಮಹಾನು ಭಾವನಾದ, ವಿಷ್ಣುಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಯಥಾರ್ಥಂ=ಸತ್ಯವಾಗಿರುವ, ಈದೃಶಂ=ಇಂತಹ, ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲೀನಂ=ಆದ್ಯಂತರಹಿತವಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ, ಜಗತ್=(ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕ ದ್ವಿವಿಧ) ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು, ಆತ್ಮೇಚ್ಛಯಾ=ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ, ಸರ್ಜಃ=ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದನು. ಇತಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರ, ವಾರಾಹೇ=ವಾರಾಹ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ||8||

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು:- ಭಗವತ್ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೇಣ ಕುತೋ ಮೋಹಾದ್ಯಭಾವ ಇತ್ಯತ ಆಹಾ ಸ ಇತಿ ಸ ಜ್ಞಾನೀ ಪರ್ಯಗಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಭೂತ್, ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಶೇಷಃ| ತಾವತಾ ಕಥಂ ಶೋಕಾದ್ಯಭಾವ ಇತ್ಯತಃ ತದ್ವಿನಿಶ್ಚಿ ಶುಕ್ರಮಿತ್ಯಾದಿನಾ ಶುಚಂ ಶೋಕಂ ರಹತಿ ತ್ಯಜತೀತಿ ಶುಕ್ರಂ ಶೋಕರಹಿತಂ| ಅಕಾಯಂ ಲಿಂಗದೇಹರಹಿತಂ| ಅವ್ರಣಂ, ವ್ರಣ ಸಂಚೂರ್ಣನ ಇತ್ಯತಃ ಸೋಕ್ತೋ ವ್ರಣಃ, ಕಾಲೇನಾಸ್ತೋಕ್ತತ್ವಾದವ್ರಣಂ ನಿತ್ಯಮ್| ಗುಣೈರಸೋಕ್ತಾದವ್ರಣಂ ಪೂರ್ಣಮಿತ್ಯರ್ಥಃ| ಅಸ್ಮಾವಿರಮ್, ಸ್ರಾವೋಪಲಕ್ಷಿತಸಪ್ತಧಾತುಮಯಸ್ಥೂಲದೇಹರಹಿತಮ್| ಶುದ್ಧಂ ಪಾವಿತ್ರೈಹೇತುಮ್| ಶುದ್ಧತ್ವಾದೇವಾಪಾವವಿದ್ದಂ ತತ ಏವ ಹೇತೋಃ ಪಾಪಮೂಲ- ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರಹೀನಮ್| ತತ ಏವ ದೇಹನಿಮಿತ್ತ ಶೋಕಾದಿಶೂನ್ಯಮಿತಿ ಶುಕ್ರಮಿತಿ ಉಚ್ಯತೇ| ಏವಂ ಭೂತಂ ಹರಿಂ ಪರ್ಯಗಾದ್ಯತೋಽತಃ ಕಾರಣಾತ್ ಶೋಕಾದ್ಯಭಾವಃ| ಏವಂಭೂತ ಹರಿ ಸಾರೂಪ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ತದ್ಗತಿಂ ಗತಸ್ಯ ಶೋಕಾದ್ಯಭಾವೋ ಯುಕ್ತಇತಿ ಭಾವಃ| ನಸ್ವೇವಂ ಅಶರೀರಶ್ಚೇತ್ ಜ್ಞಗತ್ ಸೃಷ್ಟಾನೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಲೋಕೇ ಸದೇಹಸ್ಯೈವ ಸೃಷ್ಟತಾದರ್ಶನಾದಿತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ನಿರಾಹ ಕವಿರಿತಿ| ಕವಿಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ| ಮನೀಷೀ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿ ಸರ್ವಮನಸಾಂ ಈಶಿತತ್ವಾತ್ ಮನೀಷೀ| ಏತೇನ ಜ್ಞಾನಾವಿನಾಭೂತ ದೇಹವಾನಿತಿ ಲಭ್ಯತೇ| ಸ ಚ ಅಪ್ರಾಕೃತ ಏವೇತಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಃ| ತನ್ನಿಮಿತ್ತ ಶೋಕಾದ್ಯಭಾವೋ ಯುಕ್ತಃ| ಪ್ರಾಕೃತಸ್ಯೈವ ತದೇತುತ್ವಾತ್| ಪರಿಭವತಿ ಸರ್ವಂ ವಶೀಕರೋತೀತಿ ಪರಿಭೂಃ, ಸರ್ವತೋ ವರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ| ಸ್ವಯಮೇವ ಪರಂ ಅನಪೇಕ್ಷ್ಯ ಭವತೀತಿ ಸ್ವಯಂಭೂಃ, ಸದಾನ್ಯಾಶ್ರಯಃ| ಶಾಶ್ವತೀಭ್ಯಃ ಸಮಾಭ್ಯ ಇತಿ ಪಂಚಮೀ ಸಪ್ತಮ್ಯರ್ಥೇ| ಅನಾದ್ಯನಂತ ಸಂವತ್ಸರೇಷು ಯಥಾತಥ್ಯತೋ ಯಾಥಾರ್ಥೇನ ವರ್ತಮಾನಾನರ್ಥಾನ್ ವ್ಯದಧಾನ್ನಿ ಮರ್ಮೇ| ಯಾಥಾತಥ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿವರ್ತತ್ವಾದರ್ಥಾನಾಂ ನ ತತ್ ಸೃಷ್ಟ್ವಾದೇಹಾದ್ಯ ಪೇಕ್ಷೇತಿ ಚೋದ್ಯಂ ನಿರಸ್ತಂ| ಶಾಶ್ವತೀಭ್ಯಃ ಸಮಾಭ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಸದಾ ದೇಹಹೀನಸ್ಯಾಪಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಸಮಯೇ ದೇಹೋಪಾದಾನೇನಾಸ್ತು ಸೃಷ್ಟಿರಿತಿ ಚೋದ್ಯಂ ನಿರಸ್ತಂ ಧ್ಯೇಯಂ, ಸೃಷ್ಟ್ವಾದಿ ಪ್ರವಾಹಸ್ಯ ಅನಾದ್ಯ ನಂತಕಾಲೀನತ್ವಾದಿತಿ||8|| ಟೀಕಾ ಸಾರ ಸಂಗ್ರಹಃ|| ಸರ್ವಭೂತಾಶ್ರಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದು ಅವನನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ಶೋಕಮೋಹ ರಹಿತನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಶೋಕ ಭಯಾದಿಗಳು ಯಾತಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕು ಎಂದು ಶಂಕಿಸಿದರೆ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವು ಶೋಕಭಯಾದಿ ಸರ್ವಕೆಲ್ಲ ನಿವಾರಕವೆಂದು ತೋರಿಸಬೇಕಾಗಿ ಆತನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಉತ್ತರಮಂತ್ರವು ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ.

“ಸ ಪರ್ಯಗಾಚ್ಛುಕ್ರಮಕಾಯಮವ್ರಣಮಸ್ನಾವಿರಂ ಶುದ್ಧಮಪಾಪವಿದ್ಧಂ | ಕವಿರ್ಮನೀಷೀ ಪರಿಭೂಸ್ವಯಂ ಭೂರ್ಯಾಧಾತಧ್ಯತೋಽರ್ಥಾನ್ಸ್ವದಧಾಚ್ಛಾಶ್ಚತೀಭ್ಯಸ್ಸಮಾಭ್ಯಃ||”

ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಜ್ಞಾನಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟಮಾತ್ರದಿಂದ ಶೋಕಾದ್ಯಭಾವವು ಹೇಗೆಂದು ಶಂಕಿಸಕೂಡದು. ಗಮ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶುಕ್ರಂ=ಶೋಕರಹಿತನು, ‘ಅಕಾಯನು’ ಎಂದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಲಿಂಗದೇಹ ರಹಿತನು. ಅವ್ರಣಂ ಎಂದರೆ ದೇಶತಃ ಕಾಲತಃ ಗುಣತಃ ಪರಿಚ್ಛೇದರಹಿತನು. (ವ್ರಣ ಸಂಚೂರ್ಣನೇ) ಮತ್ತು ದೇಹದಲ್ಲಿ ವ್ರಣರಹಿತನು. ಅಸ್ನಾವಿರನು-ಎಂದರೆ ಸಪ್ತಧಾತು ನಿರ್ಮಿತ ಶರೀರರಹಿತನು. ಶುದ್ಧನು ಎಂದರೆ ಪಾವಿತ್ರ್ಯಹೇತುವು. ಅತ ಏವ ಅಪಾಪವಿದ್ಧನು. ಪಾಪಲೇಪರಹಿತನು ಮತ್ತು ಪಾಪಮೂಲ ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮ -ದೇಹರಹಿತನು. ಇಂಥ ಹರಿಯ ಸಾರೂಪ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವನಾ ದ್ವರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಯು ಶೋಕಮೋಹರಹಿತನಾಗುವನೆಂದು ಭಾವವು.

ಪರಮಾತ್ಮನು ಜ್ಞಾನಾದ್ಯಾತ್ಮಕ ಅಪ್ರಾಕೃತದೇಹವುಳ್ಳವನು ಎಂದು ಉತ್ತರಮಂತ್ರಶೇಷವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಕವಿಃ=ಸರ್ವಜ್ಞನು, ಮನೀಷೀಃ=ಲಕ್ಷ್ಮಾದಿ ಸರ್ವಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೂ ಈಶ್ವರನು. ಇದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕದೇಹವುಳ್ಳವನು ಎಂದು ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಪರಿಭೂಃ=ಸರ್ವವನ್ನೂ ವಶೀಕರಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಮರ್ಥನು, ಸ್ವಯಂಭೂಃ= ಪರಾನಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಇರುವವನು, ಸ್ವತಂತ್ರನು. ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತೀಭ್ಯಃ ಸಮಾಭ್ಯಃ- ಸರ್ವ ಕಾಲೇಷು (ಪಂಚಮೀ ಸಪ್ತಮ್ಯರ್ಥೇ) ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸತ್ಯವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದನು. ವರಾಹಪುರಾಣವು ಈ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಕ್ಕೆ ಉಪಬೃಂಹಣರೂಪ ವಾಗಿದೆ.

“ಶುಕ್ರಂ ತಚೋಕ್ತರಾಹಿತ್ಯಾದವ್ರಣಂ ನಿತ್ಯಪೂರ್ಣತಃ | ಪಾವನತ್ವಾತ್ಪದಾ ಶುದ್ಧಮಕಾಯಂ ಲಿಂಗವರ್ಜನಾತ್|| ಸ್ಥೂಲದೇಹಸ್ಯ ರಾಹಿತ್ಯಾದಸ್ನಾವಿರಮುದಾಹೃತಂ | ಏವಂ ಭೂತೋಽಪಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞಾತ್ಮವಿರಿತ್ಯೇವ ಶಬ್ದ್ಯತೇ|| ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸರ್ವ ಮನಸಾಂ ಪ್ರಕೃತೇರ್ಮನಸೋಽಪಿ ಚ | ಈಶಿತತ್ವಾನ್ಮನೀಷೀ ಸಃ ಪರಿಭೂಃ ಸರ್ವತೋ ವರಃ|| ಸದಾಽನನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಾಚ್ಚ ಸ್ವಯಂಭೂಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಃ | ಸ ಸತ್ಯಂ ಜಗದೇತಾ- ದೃಇತ್ಯಮೇವ ಪ್ರವಾಹತಃ|| ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲೇಷು ಪ್ರವಾಹೈಕ ಪ್ರಕಾ ರತಃ | ನಿಯಮೇನೈವ ಸಸೃಜೇ ಭಗವಾನ್ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ|| ಸತ್ ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಶೀರ್ಷೋಽಸೌ ಸಜ್ಞಾನಾನಂದಬಾಹುಕಃ | ಸಜ್ಞಾನಾನಂದ ದೇಹಶ್ಚ ಸಜ್ಞಾನಾನಂದ ಪಾದವಾನ್|| ಏವಂ ಭೂತೋ ಮಹಾವಿಷ್ಣುರ್ಯಥಾರ್ಥಂ ಜಗದೀದೃಶಂ | ಅನಾದ್ಯನಂತಕಾಲೀನಂ ಸಸರ್ಜಾ ತ್ರೇಚ್ಛಯಾ ಪ್ರಭು||”

ಇತಿ ವಾರಾಹೇ|| “ಸ್ವಯಮೇವ ಸರ್ವಂ ಭವತೀತಿ ಸ್ವಯಂಭೂಃ” ಎಂಬುದು ದುರರ್ಥವು. ‘ಮನೀಷೀಃ, ಪರಿಭೂಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಪದ ವಿರುದ್ಧವು ಮತ್ತು ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವವು ಪರಮಾತ್ಮಗೆ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂತು? ಅದ್ವೈತರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಇದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಯಥಾವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿ, ಇಂತಹ ಯಥಾರ್ಥತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನ ತಿರಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿಷ್ಕಳಂಕವಾಗಿದ್ದರೆ (ಗೃಹೀತ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕವಾಗಿದ್ದರೆ) ಫಲದಾಯಕವು. ಮತ್ತು ಸುಮ್ಮನೆ ಶ್ರುತವಾಗಿ ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಯ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ ಅತೀವ ಅನರ್ಥ ಫಲಪ್ರದವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

. ಮಂತ್ರ|| ಅಂಧಂತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಯೇಽವಿದ್ಯಾಮುಪಾಸತೇ |
ತತೋ ಭೂಯ ಇವ ತೇ ತಮೋ ಯ ಉ ವಿದ್ಯಾಯಾಂ ರತಾಃ||9||

ಅ|| ಯೇ=ಯಾರು, ಅವಿದ್ಯಾಂ=ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು, ಅಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಯಥಾರ್ಥ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾದ ಆಕಾರವನ್ನು ಉಪಾಸತೇ= ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ತೇ=ಅವರು, ಅಂಧಂತಮಃ= ಅಂಧಂ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರವಿಶಂತಿ= ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಯೇ=ಯಾರು, ವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಉ= ತತ್ವಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೇ ರತಾಃ= ಆಸಕ್ತರಾಗಿರುತ್ತಾರೋ (ಮಿಥ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ನಿಂದಕ ರಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ತೇ =ಅವರು, ತತಃ=ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಹೊಂದತಕ್ಕ ತಮಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ, ಭೂಯಃ=ಅಧಿಕವಾದ, ತಮಃ =ಅಂಧಂತಮಸ್ಸನ್ನು ಇವಃ=ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾಗಿ, (ಪ್ರವಿಶಂತಿ =ಪ್ರವೇಶಮಾಡುತ್ತಾರೆ.)

ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು:-ವಿಜಾನತೋಽನುಪಶ್ಯತ ಇತ್ಯತ್ರ ಯಥಾವತ್ ಪರಮಾತ್ಮ ಜ್ಞಾನಂ ಮುಕ್ತಿಹೇತುರಿತ್ಯುಕ್ತಂ | ತದ್ ಜ್ಞಾನಂ ಮಿಥ್ಯಾ ಜ್ಞಾನನಿಂದಾಸಮುಚ್ಚಿತಮೇವ ಮುಕ್ತಿಹೇತುಃ ನ ಕೇವಲಮಿತ್ಯಾಹ ಅಂಧಂತಮ ಇತ್ಯಾದಿಮಂತ್ರೇಣ | ತತ್ರ ತಾವದ್ಯಥಾವತ್ ಜ್ಞಾನಸ್ಯೇವ ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನ ನಿಂದನಸ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವೋಪಪಾದನಾಯ ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮಸುರ್ಯಲೋಕಸಾಧನತ್ವ ಮನೂದ್ಯಾನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಾನಿಂದನಸ್ಯ ತತೋಽಧಿಕಾನರ್ಥಹೇತುತ್ವಂ ಆದ್ಯೇನ

ಮಂತ್ರೇಣೋಚ್ಯತೇ| ಅತ್ರಾವಿದ್ಯಾಶಬ್ದೇನ ವಿದ್ಯಾವಿರೋಧಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವಾಚಿನಾ ತದ್ವಿಷಯೋಽನ್ಯಥಾ ಪ್ರಕಾರೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ| ತಥಾಚ ಅವಿದ್ಯಾಂ ಯಥಾವದಾಕಾರಾದನ್ಯಥಾಕಾರಮುಪಾಸತೇ ಧ್ಯಾಯಂತಿ ತೇಽಂಧತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತೀತಿ ಉಕ್ತಾನುವಾದಃ| ಯೇ ವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಉ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ ಏವ ರತಾಃ| ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಾನಿಂದಕಾ ಇತ್ಯೇವಕಾರಾರ್ಥಃ| ತೇ ತತೋ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಪ್ರಾಪ್ಯತಮಸೋ ಭೂಯಃ ಅಧಿಕಂ ತಮಃ, ಇವ ಶಬ್ದಸ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ, ಅಸಂಶಯಮಿತಿ ಯಾವತ್, ಪ್ರವಿಶಂತೀತಿ ಅನ್ವಯಃ|| 9||

ಮಂತ್ರ|| ಅನ್ಯದೇವಾಹುರ್ವಿದ್ಯಯಾ ಅನ್ಯದಾಹುರವಿದ್ಯಯಾ|

ಇತಿ ಶುಶ್ರುಮ ಧೀರಾಣಾಂ ಯೇ ನಸ್ತದ್ವಿಚಚಕ್ಷಿರೇ||10||

ಅ|| ವಿದ್ಯಯಾ=ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಅನ್ಯದೇವ=(ಅನ್ಯತ್, ಏವ) ಮೋಕ್ಷರೂಪ ಫಲದಲ್ಲಿ ಏಕದೇಶವೇ, (ಪ್ರಾಪ್ಯಂ=ಹೊಂದತಕ್ಕ ದೆಂದು ವೃದ್ಧಾಃ= ಜ್ಞಾನಿಗಳು) ಆಹುಃ =ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಅವಿದ್ಯಯಾ= ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನಿನಿಂದೆಯಿಂದ, ಅನ್ಯತ್ ಮೋಕ್ಷಫಲದಲ್ಲಿ ಏಕದೇಶವೇ (ಪ್ರಾಪ್ಯಂ=ಹೊಂದತಕ್ಕದೆಂದು ವೃದ್ಧಾಃ= ಜ್ಞಾನಿಗಳು) ಆಹುಃ= ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಯೇ= ಯಾವ ಧೀರರು, ನಃ=ನಮಗೆ, ತತ್=ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವನ್ನು, ವಿಚಚಕ್ಷಿರೇ= ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೋ, (ತೇಷಾಂ= ಆ), ಧೀರಾಣಾಂ=ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮುಖದಿಂದ, ಇತಿ ಹೀಗೆಂದು, ಶುಶ್ರುಮ= ಕೇಳಿದ್ದೇವೆ

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರು:- ನ ಕೇವಲಂ ವಿಪಕ್ಷೇಽನರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತೇರೇವ ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನಾಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನ- ನಿಂದನಯೋಃ ಕಾರ್ಯತ್ವಮ್| ಕಿಂತು ಮೋಕ್ಷಫಲಸ್ಯಾಂಶತಃ ಉಭಯಸಾಧನತ್ವಾದಪಿ ದ್ವಯೋಃ ಕಾರ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯಾಹ ಅನ್ಯದೇವೇತಿ| ವಿದ್ಯಯಾ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನೇನಾನ್ಯದೇವ ಮೋಕ್ಷೈಕ ರೂಪಂ ಫಲಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಮಾಹುಃ ವೃದ್ಧಾಃ| ಅವಿದ್ಯಯಾ ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಿಂದಯಾ ಚೇತಿ ಯಾವತ್| ಅನ್ಯದೇವ ಮೋಕ್ಷೈಕದೇಶ ಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಮಾಹುವ್ಯದ್ಧಾಃ| ಇತಿ ಇತ್ಯೇವಂ ವೃದ್ಧವಚನಸಮ್ಮತಿಯುಕ್ತಂ ವಚನಂ ಧೀರಾಣಾಂ ಧೀಮತಾಂ ಸಕಾಶಾತ್ ಶುಶ್ರುಮ, ಶ್ರುತವಂತಃ ಸ್ಮ| ಯೇ ಧೀರಾ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ವಿಚಚಕ್ಷಿರೇ, ವ್ಯಾಚಚಕ್ಷಿರೇ| ಅತೋ ದ್ವಯಮಪಿ ಅವಶ್ಯಕಮಿತಿ ಭಾವಃ||10||

ಮಂತ್ರ|| ವಿದ್ಯಾಂ ಚಾವಿದ್ಯಾಂ ಚ ಯಸ್ತದ್ವೇದೋಭಯಂಸಹ|

ಅವಿದ್ಯಯಾ ಮೃತ್ಯುಂ ತೀರ್ತ್ವಾ ವಿದ್ಯಯಾಽಮೃತಮಶ್ನುತೇ||11||

ಅ|| ವಿದ್ಯಾಂ=ಪರಮಾತ್ಮನ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನೂ, ಅವಿದ್ಯಾಂ ಚ =ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದನಿಂದನೆಯನ್ನೂ ತದುಭಯಂ= ಈ ಎರಡನ್ನೂ, ಸಹ= ಒಂದೇ ಮೋಕ್ಷಾಖ್ಯ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ತತ್=ಸಾಧನವೆಂಬುದಾಗಿ, ಯಃ= ಯಾವಾತನು, ವೇದ=ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, (ಸಃ=ಅವನು), ಅವಿದ್ಯಯಾ= ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನದ ನಿಂದನೆಯಿಂದ, ಮೃತ್ಯುಂ=ದುಃಖಾಜ್ಞಾನಾದ್ಯನಿಷ್ಪವನ್ನು, ತೀರ್ತ್ವಾ= ದಾಟಿ, ವಿದ್ಯಯಾ= ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಅಮೃತಂ= ಆನಂದಾನುಭವರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಅಶ್ನುತೇ=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ||

ತಾ|| ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆನಂದಾನುಭವವೂ ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನನಿಂದನಕ್ಕೆ ದುಃಖಾದ್ಯನಿಷ್ಪನಿವೃತ್ತಿಯೂ ಫಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಎರಡೂ ಫಲಗಳು ಕೂಡಿರುವ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನವೂ ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನನಿಂದನವೂ ಅವಶ್ಯಕವು||11||

ಭಾಷ್ಯ|| ಅನ್ಯಥೋಪಾಸಕಾ ಯೇ ತು ತಮೋಽಂಧಂ ಯಾಂತ್ಯಸಂಶಯಂ|

ತತೋಽಧಿಕಮಿವ ವ್ಯಕ್ತಂ ಯಾಂತಿ ತೇಷಾಮನಿಂದಕಾಃ||

ತಸ್ಮಾದ್ಯಥಾ ಸ್ವರೂಪಂ ತು ನಾರಾಯಣಮನಾಮಯಂ|

ಅಯಥಾರ್ಥಸ್ಯ ನಿಂದಾಂ ಚ ಯೇ ವಿದುಃ ಸಹ ಸಜ್ಜನಾಃ||

ತೇ ನಿಂದಯಾಽಯಥಾರ್ಥಸ್ಯ ದುಃಖಾಜ್ಞಾನಾದಿರೂಪಿಣಃ|

ದುಃಖಾಜ್ಞಾನಾದಿಸಂಕೀರ್ಣಾಃ ಸುಖಜ್ಞಾನಾದಿರೂಪಿಣಃ||

ಯಥಾರ್ಥಸ್ಯ ಪರಿಜ್ಞಾನಾತ್ಸುಖಜ್ಞಾನಾದಿ ರೂಪತಾಂ|| ಯಾಂತ್ಯೇವಂ.....||11||

ಅ|| ಯೇತು= ಯಾವ ಪುರುಷರು, ಅನ್ಯಥೋಪಾಸಕಾಃ, ಅನ್ಯಥಾ= ಇದ್ದುದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, ಉಪಾಸಕಾಃ= ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ತೇ=ಅವರು, ಅಂಧಂತಮಃ=ಅಂಧಂತಮಸ್ಸನ್ನು, ಅಸಂಶಯಂ=ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದೆ, ಯಾಂತಿ= ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.

ತತಃ= ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೊಂದುವ ತಮಸ್ಸಿಂತ, ಅಧಿಕಂ= ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ, ಇವವ್ಯಕ್ತಂ= ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿರುವ ತಮಸ್ಸನ್ನು, ತೇಷಾಂ= ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು, ಅನಿಂದಕಾಃ= ನಿಂದೆ ಮಾಡದಿರುವವರು, ಯಾಂತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ, ತಸ್ಮಾತ್= ಆಕಾರಣದಿಂದ, ಅನಾಮಯಂ= ದೋಷರಹಿತನಾದ, ನಾರಾಯಣಂ= ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಯಥಾಸ್ವರೂಪಂ= ಯಾದೃಶರೂಪವುಳ್ಳವನೋ ಆ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಅಯಥಾರ್ಥಸ್ಯ= ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದ, ನಿಂದಾಂ ಚ =ನಿಂದೆಯನ್ನು, ಸಹ= ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಯೇ=ಯಾವ, ಸಜ್ಜನಾಃ= ಸಾತ್ವಿಕರು, ವಿದುಃ= ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ, ತೇ=ಅವರು, ದುಃಖಾಜ್ಞಾನಾದಿರೂಪಿಣಃ= ದುಃಖಾಜ್ಞಾನಾದಿಯೇ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಉಳ್ಳ, ಅಯಥಾರ್ಥಸ್ಯ= ಅಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನದ, ನಿಂದಯಾ= ನಿಂದನೆಯಿಂದ, ದುಃಖಾಜ್ಞಾನಾದಿ ಸಂತೀರ್ಣಾಃ= ದುಃಖ=ವ್ಯಥೆಯು, ಅಜ್ಞಾನ= ತಿಳಿಯದಿರುವಿಕೆಯು ಇವುಗಳೇ, ಆದಿ=ಮೊದಲಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಸಂತೀರ್ಣಾಃ= ದಾಟಿದವರಾಗಿ, ಸುಖಜ್ಞಾನಾದಿ ರೂಪಿಣಃ= ಸುಖಜ್ಞಾನಾದಿಯೇ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಉಳ್ಳ, ಯಥಾರ್ಥಸ್ಯ= ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನದ, ಪರಿಜ್ಞಾನಾತ್= ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಂದ, ಸುಖಜ್ಞಾನಾದಿ ರೂಪತಾಂ= ಸುಖಸಂತೋಷವು, ಜ್ಞಾನ=ಜ್ಞಾನವು ಇವುಗಳೇ ಆದಿ=ಮೊದಲಾಗಿವುಳ್ಳ, ರೂಪತಾಂ=ಸ್ವರೂಪ ವುಳ್ಳತನವನ್ನು, ಯಾಂತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ||

ತಾ|| 9,10,11 ಈ ಮೂರು ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ, ಅವಿದ್ಯೆ ಇವುಗಳ ವಿಷಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನ, ಅಥವಾ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ, ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪುಜ್ಞಾನವೆಂದರ್ಥ. ವಿದ್ಯೆಯೆಂದರೆ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಕುರಿತು ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನ. 9ನೇ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನವು ನರಕ ಹೇತುವೆಂದೂ, ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನವನ್ನು ದೂಷಿಸದೆ, ಕೇವಲವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾಗಿರುವವರೂ ನರಕವನ್ನೇ ಸೇರುವರು ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದ ದೂಷಣೆಯೂ, ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವೂ ಎರಡೂ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೇತುಗಳು. ಒಂದೇ ಸಾಲದು. ಅವುಗಳ ಫಲಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ರುವವು. ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದ ದೂಷಣೆಯಿಂದ ದುಃಖಾಜ್ಞಾನಾದಿ ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿ ಯಾಗುವುದು. ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆನಂದಾವಿಭಾವವು ಆಗುವುದು. ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಿಂದಿಸುವುದೆಂದರೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ಬಯ್ಯುವುದೆಂದಲ್ಲ. ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಸಹ್ಯವು, ಅನಾದರವೂ, ತನಗೂ ಇತರರಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದೂ, ಬೋಧಿಸುವುದೂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದ ದೂಷಣೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ.||9||10||11||

ಟೀಕಾ ಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ:ಯಾರು ಅವಿದ್ಯಾಂ ಎಂದರೆ ವಿದ್ಯಾವಿರೋಧಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವಿಷಯವಾದ ವಿಪರೀತ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆಯೋ, ಅವರು ಅಂಥಂ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅನ್ಯಥಾಕಾರೋಪಾಸನೆಯು ಅನರ್ಥಪ್ರದವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಥಾ ಸ್ವರೂಪಂ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು| ಆದರೆ ವಿದ್ಯಾಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ರತರೋ- ಎಂದರೆ ಸದ್ಗುರುವಿನ ವಚನದಿಂದ ಯಥಾವಸ್ಥಿತ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದೂ ವಿಪರೀತತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ವಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಇಡುವನೋ ಅಂಥವನು ಕೇವಲ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿ- ಪ್ರಾಪ್ಯ ತಮಸ್ಸಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಧಿಕ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಪ್ರಮಿತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸದ್ಗುರುಕ್ತವನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನನಿಂದಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ನಂತರ ವಿಪರೀತತತ್ವಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಬೇಕು||9|| ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಯು ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಲಿ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು ಅಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನನಿಂದೆಯನ್ನು ಮಾಡದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಏತಕ್ಕೆ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು? ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಅಧಿಕ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಏಕೆ ಹೊಂದಬೇಕು? ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವು ಅಮೃತತುಲ್ಯವಲ್ಲವೇ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಕೂಡದು.

ಇಲ್ಲಿ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಶಂಕಾ ಅಕಳಂಕಿತವಾದ ಯುಕ್ತಿ ನಿರ್ಣೀತವಾದ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವು ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ. ಅಂಥ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವು ಅಯಥಾರ್ಥಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸದೆ ಉತ್ಪನ್ನ ವಾಗಲೇ ಆಗದು. ಮತ್ತೇನೆಂದರೆ ಆಪ್ತಗುರುಗಳ ಮುಖದಿಂದ ಉಪದಿಷ್ಟವಾದ ಸತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವು ಇದನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿ ಅದರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡು ಉಪಾಸನೆಮಾಡದೇ ಅದನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ವಿಪರೀತತತ್ವಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವನು ಅಧಿಕ ಪಾಪಿಯೇ ಸರಿ. ಅವನಿಂದ ಅವಿಶ್ವಸ್ತವಾದ ಅವನ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವು ಹಿಂಸಿತವಾದ ಆಕಳಂತೆ, ಭರ್ಜಿತವಾದ ಬೀಜದಂತೆ ನಿಷ್ಫಲವೂ ವಿಪರೀತ ಫಲವೂ ಆಗುವುದು. ಸತ್ತ್ವದ ಅವಜ್ಞಿಯು, ಪ್ರಾಪ್ತ ಪರಿತ್ಯಾಗವು ಎಂಬ ಮಹಾದೋಷ ಸಹಕೃತವಾದ ಅವನ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವು ಕೇವಲ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಯ ಉಪಾಸನೆಗಿಂತ ಅಧಿಕ ಅನರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಯಥಾರ್ಥತತ್ವನಿಂದ ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನ ನಿಂದನೆಯು ಸರ್ವ ಧಾಕರಣೀಯವು.

ಅನ್ಯಥಾ ನಿಂದನೆಯಿಂದ ತಮಸ್ಸು ತಪ್ಪುವುದು ಎಂದು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ ಮಹಾಫಲವೂ ಉಂಟು. ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನದಿಂದ

ಮೋಕ್ಷೈಕದೇಶರೂಪಫಲವು ಪ್ರಾಪ್ಯವೆಂದು ವೃದ್ಧರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನನಿಂದನೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಮೋಕ್ಷೈಕದೇಶ ಫಲವು ಪ್ರಾಪ್ಯವೆಂದು ವೃದ್ಧರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ವೃದ್ಧವಚನ ಸಮ್ಮತಿಯುಕ್ತವಾದ ವಚನಗಳನ್ನು ನಾವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಕೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇವೆರಡರ ಸಮುಚ್ಚಯವೇ ಉಪಪನ್ನತರವು.

ಉತ್ತರಮಂತ್ರವು ಪೂರ್ವೋಕ್ತಫಲ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು. ವಿದ್ಯಾ ವಿಷಯೀಭೂತವಾದ ಈಶ್ವರ ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಅವಿದ್ಯಾಂ ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನನಿಂದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಯಾವ ಸಜ್ಜನನು ಸಹವೇದ= ನಿರ್ದುಃಖಾನಂದಾತ್ಮಕವಾದ ಏಕಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನತ್ವೇನ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಯೋ ಅಂಥವನು ; ಅವಿದ್ಯಾ ಮೃತ್ಯುಂತೀರ್ತ್ವಾ= ದುಃಖಜ್ಞಾನಾದಿಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ಅಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನದ ನಂದನೆಯಿಂದ, ದುಃಖಾದಿರಹಿತತ್ವೇನ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ವಿದ್ಯಯಾ= ಸುಖಜ್ಞಾನಾದಿ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಯಾಥಾತ್ಮೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಸುಖಜ್ಞಾನಾದಿ ರೂಪತಾವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. 'ತಂ ಯಥಾ ಯಥೋಪಾಸತೇ ತದೇವ ಭವತಿ'= ತತ್ಸದೃಶ ಮೇವ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ (ಭೂ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಎಂದು ಧಾತುವು) ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವು. ಉಪಬೃಂಹಣವಾದ ಕೂರ್ಮಪುರಾಣವಚನವು ಈ ಶ್ರುತಿಗೆ ಹೀಗೆಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದೆ. 'ಅನ್ಯಥೋಪಾಸಕಾ ಯೇ ತು ತಮೋಽಂಧಂ ಯಾಂತ್ಯಸಂಶಯಂ ತತೋಽಧಿಕಮಿವ ವ್ಯಕ್ತಂ ಯಾಂತಿ ತೇಷಾಮನಿಂದಕಾಃ|| ತಸ್ಮಾದ್ಯಥಾ ಸ್ವರೂಪಂ ತು ನಾರಾಯಣಮನಾಮಯಂ| ಅಯಥಾರ್ಥಸ್ಯ ನಿಂದಾಂ ಚ ಯೇ ವಿದುಃ ಸಹ ಸಜ್ಜನಾಃ||ತೇ ನಿಂದಯಾಽಯಥಾರ್ಥಸ್ಯ ದುಃಖಜ್ಞಾನಾದಿ ರೂಪಿಣಃ| ದುಃಖಜ್ಞಾನಾದಿ ಸಂಕೀರ್ಣಾಃ ಸುಖಜ್ಞಾನಾದಿ ರೂಪಿಣಃ|| ಯಥಾರ್ಥಸ್ಯ ಪರಿಜ್ಞಾನಾತ್ಸುಖಜ್ಞಾನಾದಿ ರೂಪತಾಂ|| ಯಾಂತ್ಯೇವಂ.' || ಕೌರ್ಮೇ||

ಅ.ನಾ.ತಂ|| ಮಂ||

ಅಂಧಂತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಯೇಽಸಂಭೂತಿ ಮುಪಾಸತೇ|

ತತೋ ಭೂಯ ಇವ ತೇ ತಮೋ ಯ ಉ ಸಂಭೂತ್ಯಾಂರತಾಃ||12||

ಅ|| ಯೇ=ಯಾರು, (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು) ಅಸಂಭೂತಿಂ=ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಲ್ಲದವನನ್ನಾಗಿ (ತಿಳಿದುಕೊಂಡು) ಉಪಾಸತೇ=ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ತೇ=ಅವರು, ಅಂಧಂತಮಃ=ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ನರಕವನ್ನೇ, ಪ್ರವಿಶಂತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ, ತತಃ=ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಭೂಯಃ=ಅಧಿಕವಾಗಿ, ಇವ=ತೋರುವ, ತಮಃ=ನರಕವನ್ನು ಯೇ=ಯಾರು, ಸಂಭೂತ್ಯಾಂ ಉ=ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವದಲ್ಲಿಮಾತ್ರ, ರತಾಃ=ಆಸಕ್ತರಾಗಿರುತ್ತಾರೋ, (ತೇ=ಅವರು, ಪ್ರವಿಶಂತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ).

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರರು|| ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಮನರ್ಥಹೇತುಃ ತತ್ವಜ್ಞಾನಮೇವ ಮುಕ್ತಿಹೇತುರಿತಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಸ್ಯ ವಿವರಣಂ ಅಂಧಂತಮ ಇತ್ಯುತ್ತರಮಂತ್ರತ್ರಯೇಣ ಕ್ರಿಯತೇ| ತತ್ರಾಽದ್ಯಸ್ಯಾಯಮರ್ಥಃ| ಅಸಂಭೂತಿಂ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟೀರಕರ್ತಾರಂ, ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತಾನೇತ್ಯುಪಾಸತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ| ಸಂಭೂತ್ಯಾಮ್, ಉ ಶಬ್ದ ಏವಾರ್ಥೋಽನೇನಾನ್ವೇತಿ, ಸಂಭೂತ್ಯಾಮ್ ಉ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವ ಏವ ರತಾಃ| ಭಗವಾನ್ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃವ ನ ಸಂಹಾರಕರ್ತೇತ್ಯುಪಾಸತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ| ಪ್ರಾಗ್ವದೇವಾವಶಿಷ್ಟಸ್ಯಾರ್ಥೋ ಧ್ಯೇಯಃ||12||

ಮಂ|| ಅನ್ಯದೇವಾಹುಸ್ಸಂಭವಾದನ್ಯದಾಹುರಸಂಭವಾತ್|

ಇತಿ ಶುಶ್ರುಮ ಧೀರಾಣಾಂ ಯೇ ನಸ್ತದ್ವಿಚಚಕ್ಷಿರೇ||13||

ಅ|| (ವಿಷ್ಣೋಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ) ಸಂಭವಾತ್=ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಅನ್ಯದೇವ=(ಅನ್ಯತ್, ಏವ) ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಏಕದೇಶವೇ ಫಲವೆಂದು, (ವೃದ್ಧಾಃ=ಜ್ಞಾನಿಗಳು) ಆಹುಃ=ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಸಂಭವಾತ್=ಸಂಹಾರಕರ್ತೃತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಅನ್ಯತ್=ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಏಕದೇಶವೇ ಫಲವೆಂದು ಆಹುಃ=ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇತಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರ, ಯೇ=ಯಾವ ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ನಃ=ನಮಗೆ, ತತ್=ಆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವನ್ನು ವಿಚಚಕ್ಷಿರೇ=ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಯೋ, ತೇಷಾಂ=ಅಂಥಾ, ಧೀರಾಣಾಂ=ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮುಖ ದಿಂದ, ಶುಶ್ರುಮ=ಕೇಳಿದ್ದೇವೆ||13||

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರರು||ನ ಕೇವಲಂ ವಿಪಕ್ಷೇಽನರ್ಥಸತ್ವಾದೇವ ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಯೋಃ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಹರೇರ್ಜ್ಞೇಯಂ, ಕಿಂತು ದಲಯುಕ್ತಮೋಕ್ಷೋಪಯೋಗಿತ್ವಾದಪಿ ಇತ್ಯಾಹ-ಸಂಭವಾತ್ ಹರೇಃ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವ ಜ್ಞಾನಾತ್, ಅಸಂಭವಾತ್ ಸಂಹಾರಕರ್ತೃತ್ವ ಜ್ಞಾನಾತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ| ಶಿಷ್ಟಂ ಪ್ರಾಗ್ವತ್ ಜ್ಞೇಯಂ||

ಮಂ|| ಸಂಭೂತಿಂ ಚ ವಿನಾಶಂ ಚ ಯಸ್ತದ್ವೇದೋಭಯಂ ಸಹ|

ವಿನಾಶೇನ ಮೃತ್ಯುಂ ತೀರ್ತ್ವಾ ಸಂಭೂತ್ಯಾನ್ಮೃತಮಶ್ನುತೇ||14||

ಅ|| ಸಂಭೂತಿಂ ಚ= ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ವಿನಾಶಂ ಚ =ಸಂಹಾರಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು , ತದುಭಯಂ= ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಸಹ=ಒಂದೇ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಾಧನೆ ಎಂಬುದಾಗಿ, ಯಃ=ಯಾವನು, ವೇದ= ತಿಳಿಯು ತ್ತಾನೋ, (ಸಃ=ಅವನು), ವಿನಾಶೇನ=ಸಂಹಾರ ಕರ್ತೃತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಮೃತ್ಯುಂ= ದುಃಖಜ್ಞಾನಾದಿ ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ತೀರ್ತ್ವಾ=ದಾಟಿ, ಸಂಭೂತ್ಯಾ= ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಅಮೃತಂ= ಆನಂದಾನುಭವ ರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷೈಕದೇಶವನ್ನು ಅಶ್ನುತೇ= ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ||14||

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರರು.||ಏತನ್ಮಂತ್ರಾರ್ಥಮೇವ ವ್ಯಕ್ತಮಾಹ- ಸಂಭೂತಿಂ ಚೇತಿ ಸಂಭೂತಿಂ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವಂ, ವಿನಾಶಂ ಜಗತ್ಸಂಹಾರಕರ್ತೃತ್ವಂ | ಶಿಷ್ಟಂ ಪ್ರಾಗ್ ವತ್ | ಸೃಷ್ಟ್ಯಪಲಕ್ಷಿತಾನಂತ ಗುಣಾತ್ಮಕತ್ವಜ್ಞಾನಾದಾನಂದಾನುಭವಃ, ವಿನಾಶಕರ್ತೃತ್ವಜ್ಞಾನಾದಖಿಲಕ್ಷೇಶನಿವೃತ್ತಿರಿತ್ಯುಭಯರೂಪ -ಮೋಕ್ಷಾಯೋಭಯಜ್ಞಾನಮಾವಶ್ಯಕಮಿತಿ ಭಾವಃ||14||

ಭಾಷ್ಯ||“ ಏವಂ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವಂ ನಾಂಗೀಕುರ್ವಂತಿ ಯೇ ಹರೇಃ|

ತೇಽಪಿ ಯಾಂತಿ ತಮೋ ಘೋರಂ ತಥಾ ಸಂಹಾರಕರ್ತೃತಾಂ||

ನಾಂಗೀಕುರ್ವಂತಿ ತೇಽಪ್ಯೇವಂ ತಸ್ಮಾತ್ಸರ್ವಗುಣಾತ್ಮಕಂ|

ಸರ್ವಕರ್ತಾರಮೀಶೇಶಂ ಸರ್ವಸಂಹಾರ ಕಾರಣಂ||

ಯೋ ವೇದ ಸಂಹೃತಿಜ್ಞಾನಾದ್ವೇಹಬಂಧಾದ್ವಿಮುಚ್ಯತೇ|

ಸುಖಜ್ಞಾನಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಜ್ಞಾನಾತ್ತ್ವದ್ವೈಕ್ತಿಮಾವ್ರಜೇತ್||

ಸರ್ವ ದೋಷವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಂ ಗುಣರೂಪಂ ಜನಾರ್ದನಂ|

ಜಾನೀಯಾನ್ನಗುಣಾನಾಂ ಚ ಭಾಗಹಾನಿಂ ಪ್ರಕಲ್ಪಯೇತ್||

ನ ಮುಕ್ತಾನಾಮಪಿ ಹರೇಃ ಸಾಮ್ಯಂ ವಿಷೋರ್ಣಭಿನ್ನತಾಂ|

ನ ವೈ ಪ್ರಚಿಂತಯೇತ್ತಸ್ಮಾದ್ಭ್ರಹ್ಮಾದೇಸ್ಸಾಮ್ಯಮೇವ ವಾ||

ಮಾನುಷಾದಿ ವಿರಿಂಚಾಂತಂ ತಾರತಮ್ಯಂ ವಿಮುಕ್ತಿಗಂ|

ತತೋ ವಿಷೋರ್ಣಃ ಪರೋತ್ಕರ್ಷಂ ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ವಿಮುಚ್ಯತೇ||” - ಇತಿ ಕೌರ್ಮೇ||

ಅ|| ಏವಂ =ಮೊದಲು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ , ಯೇ=ಯಾರು, ಹರೇಃ= ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವಂ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉತ್ತಾದಕನಾಗಿ ರುವಿಕೆಯನ್ನು ನಾಂಗೀಕುರ್ವಂತಿ= ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೋ, ತೇಽಪಿ=ಅವರು ಕೂಡ, ಘೋರಂ= ಭಯಂಕರವಾಗಿರುವ, ತಮಃ=ನರಕವನ್ನು ಯಾಂತಿ=ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ, ತಥಾ=ಹಾಗೆ, ಸಂಹಾರ ಕರ್ತೃತಾಂ=ಜಗತ್ತಿಗೆ ನಾಶಕನಾಗಿರುವಿಕೆಯನ್ನು, ನಾಂಗೀಕುರ್ವಂತಿ= ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೋ,ತೇಽಪಿ= ಅವರುಕೂಡ, ಏವಂ=ಮೊದಲು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ, (ನರಕವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ) ತಸ್ಮಾತ್=ಆದುದರಿಂದ, ಸರ್ವಗುಣಾತ್ಮಕಂ= ಸರ್ವ= ಸಮಸ್ತಗಳಾದ, ಗುಣ=ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗಳೇ, ಆತ್ಮಕಂ=ಸ್ವರೂಪವಾಗಿವುಳ್ಳ, ಈಶೇಶಂ= ಈಶ ಇತರ ಪ್ರೇರಕರಾದ ರಮಾದಿಗಳಿಗೂ, ಈಶಂ=ಸ್ವಾಮಿಯಾದ, ಸರ್ವಕರ್ತಾರಂ= ಸರ್ವ=ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೂ, ಕರ್ತಾರಂ= ಉತ್ತಾದಕನಾದ, ಸರ್ವಸಂಹಾರಕಾರಕಂ= ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿನ ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ವಿದ್ಯಾತ್= ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಇತಿ= ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಯಃ= ಯಾವನು, ವೇದ= ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ, ಸಃ= ಅವನು, ಸಂಹೃತಿ ಜ್ಞಾನಾತ್=ನಾಶಕನಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದ, ದೇಹಬಂಧಾತ್= ಸಂಸಾರಬಂಧದಿಂದ, ವಿಮುಚ್ಯತೇ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಸುಖಜ್ಞಾನಾದಿ ಕರ್ತೃತ್ವಜ್ಞಾನಾತ್= ಸುಖ=ಸಂತೋಷವು, ಜ್ಞಾನ=ಜ್ಞಾನವು ಇವುಗಳ, ಆದಿ=ಮೊದಲಾದ ಉಳ್ಳಧರ್ಮಗಳಿಗೂ, ಕರ್ತೃತ್ವ= ಉತ್ತಾದಕನಾಗಿರುವುದನ್ನು ಜ್ಞಾನಾತ್=ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ, ತದ್ವೈಕ್ತಿಂ= ತತ್=ಆ ಸುಖಜ್ಞಾನಾದಿ ಗಳ, ವ್ಯಕ್ತಿಂ= ಅನುಭವವನ್ನು ಆ ವ್ರಜೇತ್=ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ, ತಸ್ಮಾತ್=ಆದಕಾರಣದಿಂದ, ಜನಾರ್ದನಂ= ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರ್ವದೋಷವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಂ= ಸರ್ವ= ಸಮಸ್ತಗಳಾದ, ದೋಷಃ=ಪಾರತಂತ್ರಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ, ವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಂ= ರಹಿತನಾದವನನ್ನಾಗಿ, ಗುಣರೂಪಂ= ಗುಣ=ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗಳೇ, ರೂಪಂ= ಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿ, ಜಾನೀಯಾತ್= ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು ಹರೇಃ=ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಗುಣಾನಾಂ ಚ= ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗಹಾನಿಂ, ಭಾಗ=ಕೆಲವು ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಹಾನಿಂ= ಅಭಾವವನ್ನು

(ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು), ನ ಪ್ರಕಲ್ಪಯೇತ್=ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು, ಮುಕ್ತಾನಾಮಪಿ= ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಿಗೂ, ಹರೇಃ= ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಸಾಮ್ಯಂ=ಸಮತ್ವವನ್ನು ಅಭಿನ್ನತಾಂ ಚ= ಅಭೇದವನ್ನು ಕೂಡಾ, ಬ್ರಹ್ಮಾದೇಃ= ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳಿಗೂ, ಸಾಮ್ಯಮೇವ ವಾ=ಸಮತ್ವವನ್ನಾಗಲೀ, ನ ವೈ ಪ್ರಚಿಂತಯೇತ್=ಸರ್ವಥಾ ತಿಳಿಯ ಬಾರದು, ಮಾನುಷಾದಿವಿರಿಂಚಾಂತಂ= ಮಾನುಷ=ಅಧಮಾಧಿ ಕಾರಿಗಳಾದ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರನ್ನು ಆದಿ= ಆರಂಭಿಸಿಕೊಂಡು, ವಿರಿಂಚಾಂತಂ= ವಿರಿಂಚ ಚತುರ್ಮುಖನ, ಅಂತಂ=ಪರ್ಯಂತ ವಾಗಿರತಕ್ಕ, ವಿಮುಕ್ತಿಗಂ= ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ, ತಾರತಮ್ಯಂ= ಉಚ್ಚನೀಚಭಾವವನ್ನು, ತತಃ=ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಗಣದಿಂದ, ವಿಷ್ಣೋಃ= ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಪರೋತ್ಕರ್ಷಂ ಚ= ನಿರವಧಿಕೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು, ಸಮ್ಯಕ್= ಚೆನ್ನಾಗಿ (ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ), ಜ್ಞಾತ್ವಾ=ತಿಳಿದು, ವಿಮುಚ್ಯತೇ=ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ, ಇತಿ= ಹೀಗೆ, ಕೌರ್ಮೇ=ಕೂರ್ಮ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ತಾ|| ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡತಕ್ಕವರು ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಂಬ ನರಕವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾದ ದುಃಖಕರವಾದ ನರಕವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವಮಾತ್ರವಿದೆ, ಸಂಹಾರಕರ್ತೃತ್ವ ಆದಿ ಇತರಗುಣ ಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕವರು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ, ಅಲ್ಲದೇ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವ ಜ್ಞಾನದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಂದುಭಾಗವಾದ ಫಲವು ಬೇರೆಯಿದೆಯೆಂತಲೂ, ಸಂಹಾರಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬೇರೆ ಫಲವಿದೆಯೆಂದು ವೃದ್ಧರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆಂಬುದಾಗಿ ನಾವು ಮೋಕ್ಷಾಧನವನ್ನುಪದೇಶಿಸಿದವರ ಮುಖದಿಂದ ಕೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಸಂಹಾರಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ಸಕಲ ಗುಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಮೋಕ್ಷಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಎರಡನ್ನೂ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡತಕ್ಕ ಪುರುಷನು ಸಂಹಾರ ಕರ್ತೃತ್ವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ದುಃಖಜ್ಞಾನಾದ್ಯನಿಷ್ಠಗಳನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ (ಆನಂದಾನುಭವ ಲಕ್ಷಣವಾದ) ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಣವಿದೆ ಇತರ ಗುಣವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನೆಂದು, ಇತರ ಜೀವರು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಕೂಡಾ ತಾರತಮ್ಯಯುಕ್ತ ವಾಗಿದ್ದಾರೆಂತಲೂ, ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಲೀ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಆಗಲೀ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅಭೇದವು ಅಥವಾ ಸಾಮ್ಯಾಧಿಕ್ಯಗಳೂ ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲವೆಂತಲೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಂತಹ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ||12,13,14||

ಟೀಕಾ ಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ|| ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನವು ಅನರ್ಥಸಾಧನವು. ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವು ಎಂಬುದನ್ನು ಉತ್ತರ ಮಂತ್ರಗಳು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವವರು (evolutionists) ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಕೇವಲ ಜಗತ್ಸರ್ಜಕನು. ಸಂಹಾರಕನಲ್ಲ ಮತ್ತು ಸರ್ವಗುಣಾತ್ಮಕನಲ್ಲ. ಸರ್ವದೋಷದೂರನಲ್ಲ. ಇತ್ಯಾದಿ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವವರು ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪದೆ ಇರುವವರು ಹೊಂದುವ ತಮಸ್ಸಿಗಿಂತ ಕಿಂಚಿದಧಿಕ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು ಅಸಂದಿಗ್ಧವು. (ಯಾತಕ್ಕಂದರೆ ಇವರು ಪರಮಾತ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೆಂಬುದನ್ನು ಸಮೀಚೀನ ವೇದವಾಕ್ಯದಿಂದಷ್ಟೇ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ವಾಕ್ಯವು 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಜಾಯಂತೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಯತ್ಪ್ರಯಂತಿ ಎಂದೂ ಹೇಳುವುದು. ಅಂಥ ವೇದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಇತರ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಇವರು ಪ್ರಾಪ್ತಪರಿತ್ಯಾಗಿಗಳಾದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವರು ಅಧಿಕ ಪಾಪಿಗಳು. ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದವರು ವೇದಾದಿ ಸಮೀಚೀನ ವಚನವನ್ನು ತಿಳಿಯದೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಅಪ್ರಾಪ್ತಪರಿತ್ಯಾಗಿಗಳಾದರು. ಅವರು ಕಡಿಮೆ ಪಾಪಿಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಮತ್ತು ಸಂಹಾರಕರ್ತನು, ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದಿ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನು ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು ||12||

ಕೇವಲ ಬಾಧಕವಿರುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದಲ್ಲ. ಮೋಕ್ಷಫಲವು ಅಂಶತಃ ಉಭಯಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಪರಮೇಶ್ವರನನ್ನು ಉಭಯರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಉತ್ತರಮಂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷೈಕದೇಶರೂಪಫಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದೆಂದು ವೃದ್ಧರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಹಾರಕರ್ತೃತ್ವ ಜ್ಞಾನ, ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಮೋಕ್ಷೈಕದೇಶ ರೂಪಫಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದೆಂದು ವೃದ್ಧರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ವೃದ್ಧಸಮ್ಮತಿಯುಕ್ತ ವಚನವನ್ನು ನಮಗೆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಕೇಳಿದ್ದೇವೆ||

13||

ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನೂ ವಿನಾಶಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಎರಡನ್ನೂ ಸಹ ಸಮುಚ್ಚಿತವಾಗಿ ಏಕಮೋಕ್ಷಫಲಕವೆಂದು

ಯಾವನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆಯೋ ಅಂತಹವನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಜಗತ್ತಂಹಾರಕರ್ತೃತ್ವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಿತ ನಿರ್ದೋಷತ್ವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ (ಸೃಷ್ಟ್ಯುಪಲಕ್ಷಿತ ಅನಂತಗುಣಾತ್ಮಕತ್ವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ) ಆನಂದಾನುಭವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಮಂತ್ರತ್ರಯಗಳ ಅರ್ಥವೂ ಕೂರ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಯೇ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

(1) ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಾಪದವು ವಿದ್ಯಾಭಿನ್ನಕರ್ಮವಾಚಕವೆಂದೂ, ವಿದ್ಯಾಪದವು ಜ್ಞಾನವಾಚಕವೆಂದೂ ಹೇಳಿ ಕೆಲವರು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯವು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಅಬದ್ಧವು. ಮೋಕ್ಷಂ ಪ್ರತಿ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವು ಎರಡೂ ಸಮುಚ್ಚಿತವಾಗಿ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (2) ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧವು ದುರ್ವಾರವು. ಕಥಂಚಿತ್ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತಿ ಕರ್ಮ, ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನಗಳೆರಡೂ ಸಮುಚ್ಚಿತವಾಗಿ ಕಾರಣವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆಗಲೂ ಕರ್ಮ ಬಹಿರಂಗಕಾರಣವು. ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವು ಅಂತರಂಗಕಾರಣವು. (3) ಉಕ್ತಶ್ರುತಿವಿರೋಧವು ದುರ್ವಾರವು. (4) 'ಕಾಮಕಾರೇಣ ಚೈಕೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವು ಪ್ರತಿಪನ್ನವಾಗಿದೆ.

ಮಾಯಿಯು ವಿದ್ಯಾ= ದೇವತಾಜ್ಞಾನವು, ಅವಿದ್ಯಾ=ಕರ್ಮ ಏವಂ ಚ ಸ್ವರ್ಗವಾಗಬೇಕಾದರೆ ದೇವತಾಜ್ಞಾನವೂ, ಕರ್ಮವೂ ಎರಡೂ ಸಮುಚ್ಚಿತವಾಗಿ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಸಂಭೂತಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಳ್ಳ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ, ಅಸಂಭೂತಿ ಅನುತ್ಪತ್ತಿ ಮತ್ತಕ್ಕತ್ತಿ ಇವೆರಡರ ಉಪಾಸನೆಯೂ ಮಿಳಿತವಾಗಿ ಸತ್ಯಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಾಗುವವು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಅಬದ್ಧವು. ಅ) ಆತ್ಮಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರು ವುದು. ದೇವತಾಜ್ಞಾನಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಯವು ಪ್ರಕರಣಾನುಗುಣವಲ್ಲ. ಇ) ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ತಮಸ್ಸಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ) 'ಸಂಭೂತಿಂ ಚ ವಿನಾಶಂಚ' ಎಂದು ಇರುವುದರಿಂದ ಅಸಂಭೂತಿಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಪರ್ಯಾಯವು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಅಸಂಭೂತಿಂ ಎಂದರೆ ಅವ್ಯಾಕೃತಪ್ರಕೃತಿಬೋಧಕವಲ್ಲ. ವಿನಾಶಶಬ್ದದಿಂದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಭೂತಿ ಪದೇನ ಪುನರುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಸಂಭೂತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಅಕಾರಲೋಪೇನ ನಿರ್ದೇಶೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ' ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಪೂರ್ವ ವ್ಯಾಕರಣಕೌಶಲಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನವು||14||

ಅ.ನಾ.ತಂ|| 12-13-14 ನೇ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮೋಕ್ಷವು ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೇ ಆಗಬೇಕು; ಅಂತಹ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಭಗವತ್ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಮಂತ್ರ ಪಂಚಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿದೆ.

ಮಂ|| ಹಿರಣ್ಮಯೇನ ಪಾತ್ರೇಣ ಸತ್ಯಸ್ಯಾಪಿಹಿತಂ ಮುಖಂ|

ತತ್ತ್ವಂ ಪೂಷನ್ನಪಾವೃಣು ಸತ್ಯಧರ್ಮಾಯ ದೃಷ್ಟಯೇ||15||

ಅ|| ಹಿರಣ್ಮಯೇನ= ಸುವರ್ಣದಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ, ಪಾತ್ರೇಣ= (ಭೂಮಿಯ ರಸಗಳನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿ ರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ) ಪಾತ್ರನೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಿಂದ, ಸತ್ಯಸ್ಯ=ಸದ್ಗುಣ ಪೂರ್ಣನಾದ (ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಸ್ಥನಾದ) (ತವ=ನಿನ್ನ) ಮುಖಂ=ಶರೀರವು, ಅಪಿಹಿತಂ=ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವುದು, ಹೇ, ಪೂಷನ್= ಎಲೈ ಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೇ, ತ್ವಂ=ನೀನು, ತತ್= ಆ ಶರೀರವನ್ನು, ಸತ್ಯಧರ್ಮಾಯ ಸತ್ಯ= ಸದ್ಗುಣಪೂರ್ಣ ನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು, ಧರ್ಮಾಯ=ಧರಿಸಿದ (ಮಹ್ಯಂ ನನಗೋಸ್ಕರ) ದೃಷ್ಟಯೇ=ನಿನ್ನ ಸಂದರ್ಶನಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಅಪಾವೃಣು= ತೆರೆ||15||

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರರು:-- ಏವಮಾದ್ಯಮಂತ್ರದ್ವಯೇನೋಕ್ತದಿಶಾ ಪ್ರಾಪ್ತಾಧಿಕಾರಂ ಶಿಷ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ಅನೇಜದೇಕಮಿತ್ಯಾದಿನಾ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪಂ ನಿರೂಪ್ಯ ಯಸ್ತು ಸರ್ವಾಣಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾರ್ಥ ಮಂತ್ರದ್ವಯೇನ ತತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋ ಮೋಕ್ಷಹೇತುರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್| ಸ ಚ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋ ನ ಶ್ರವಣಾದಿ ಮಾತ್ರೇಣ, ಕಿಂತು ಈಶ್ವರಪ್ರಸಾದೇನ ಭವತೀತ್ಯತೋಽನುಷ್ಠಿತಶ್ರವಣಾದಿಕೇನಾಪಿ ತತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾರ್ಥಂ ಭಗವತ್ಪ್ರಾರ್ಥನಂ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಭಾವೇನ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಪ್ರಕಾರಮಾಹ- ಹಿರಣ್ಮಯೇತ್ಯಾದಿನಾ ಸ್ಮರೇತ್ಯಂತೇನ ಗ್ರಂಥೇನ-- ಹಿರಣ್ಮಯಮಿವ ಹಿರಣ್ಮಯಂ ಜ್ಯೋತಿ ಮಯಂ, ಪಿಬತಿ ರಸಾನ್ ತ್ರಾಯತೇ ಜಗದಿತಿ ಚ ಪಾತ್ರಂ, ತೇನ ಹಿರಣ್ಮಯೇನ ಪಾತ್ರೇಣ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲೇನ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸದ್ಗುಣಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಸ್ಥಸ್ಯ ತವ ಮುಖಂ, ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್, ವಪುಃ ಸರ್ವದಾಽಪಿಹಿತಮಸ್ತಿ ಹೇ ಪೂಷನ್ ಪೂರ್ಣ, ಪುಷ ಪುಷ್ಪಾವಿತಿ ಧಾತೋಃ, ತದ್ವಪುಃ ತ್ವಂ ಸತ್ಯಧರ್ಮಾಯ ಸತ್ಯಂ ಭಗವಂತಂ ಹೃದಯೇ ಧಾರಯತೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಾತ್ವತ್ ಧ್ಯಾನಾದಿಮತೇ ಭಕ್ತಾಯ ಮಹ್ಯಂ ದೃಷ್ಟಯೇ

ಮಮ ತ್ವದ್ವರ್ತನಾರ್ಥಮ್ ಅಪಾವೃಣು ಅಪಗತಾವರಣಂ ಕುರು||15||

ಅ.ನಾ.ತಂ. ಮಂ|| ಪೂಷನೈಕರ್ಷೇ ಯಮ ಸೂರ್ಯ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ ವ್ಯೂಹ ರಶ್ಮೀನ್|

ಸಮೂಹ ತೇಜೋ ಯತ್ತೇರೂಪಂ ಕಲ್ಯಾಣತಮಂ ತತ್ತೇ ಪಶ್ಯಾಮಿ||16||

ಅ|| ಹೇ ಪೂಷನ್=ಎಲೈ ಪೂರ್ಣನೇ, ಏಕರ್ಷೇ=ಪ್ರಧಾನ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಏಕರ್ಷಿಯೆಂದೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡು, ಏಕರ್ಷಿ ನಾಮಕ ಮುನಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವವನೇ, ಯಮ=ಯಮ ನಾಮಕನಾಗಿ ಯಮನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವವನೇ, ಸೂರ್ಯ=ಸೂರ್ಯಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಸೂರ್ಯಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯನಾದವನೇ, ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ=ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ಯನಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ- ನಾಮವುಳ್ಳವನೇ, ನೀನು, ರಶ್ಮೀನ್= ನಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವನ್ನು, ವ್ಯೂಹ=ವಿಸ್ತರಿಸು, ತೇಜಃ=ಬಾಹ್ಯಜ್ಞಾನವನ್ನು, ಸಮೂಹ=ವಿಸ್ತರಿಸು, ಯತ್=ಯಾವ, ತೇ=ನಿನ್ನ, ಕಲ್ಯಾಣತಮಂ=ಅತ್ಯಂತ ಮಂಗಳಕರವಾದ, ರೂಪಂ= ಸ್ವರೂಪವೋ, ತತ್= ಆ ರೂಪವನ್ನು, ತೇ=ನಿನ್ನ ಪ್ರಸಾದದ ದೆಸೆಯಿಂದ, ಪಶ್ಯಾಮಿ= ನೋಡುತ್ತೇನೆ||16||

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು:-- ಹೇ ಪೂಷನ್, ಏಕರ್ಷೇ ಸರ್ವವಿಷಯಕತ್ವಾದಿನಾ ಪ್ರಧಾನಜ್ಞಾನವತ್ವಹೇತುನಾ ಏಕರ್ಷಿಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯಃ ಸನ್ ಏಕರ್ಷ್ಯಾಖ್ಯಮುನಿಸ್ಥ, ಯಮ ಸರ್ವನಿಯಾಮಕ ತಯಾ ಯಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯಃ ಸನ್ ಯಮಾಂತರ್ಗತ, ಸೂರಿಭಿಃ ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಹೇತುನಾ ಸೂರ್ಯ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯಃ ಸನ್ ಸೂರ್ಯಾಂತರ್ಗತ, ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ ಪ್ರಜಾಪತೇರ್ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸ್ಥ ವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರಾಪ್ಯತಯಾ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಶಬ್ದವಾಚ್ಯ, ರಶ್ಮೀನ್ ಮದೀಯಂ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಂ ವ್ಯೂಹ ವಿಸ್ತಾರಯ| ತೇಜೋ ಬಾಹ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಚ ಸಮೂಹ ವಿಸ್ತಾರಯೇತ್ಯರ್ಥಃ| ತೇಜ ಇತಿ ಸ್ವರೂಪ ಜ್ಞಾನಂ ರಶ್ಮೀನ್ ಇತಿ ಬಾಹ್ಯಜ್ಞಾನಂ ವಾ| ತಥಾ ಚ ಯತ್ ತೇ ರೂಪಂ ಕಲ್ಯಾಣತಮಂ ತದ್ರೂಪಂ ತೇ ಪ್ರಸಾದಾದಹಂ ಪಶ್ಯಾಮೀತಿ| ಆದಿತ್ಯ ರಶ್ಮ್ಯಾದೀನಾಮ್ ಉಪಗಮನಾದಿನಾ ತದಂತರ್ಗತ ಪ್ರತೀತ್ಯಸಂಭವಾದಾದಿತ್ಯ ರಶ್ಮ್ಯಾದಿವಿಷಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಯುಕ್ತಮ್||16||

ಅ.ನಾ.ತಂ.: ಮಂ|| ಯೋಽಸಾವಸೌ ಪುರುಷಃ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ||17||

ಅ|| ಯೋಽಸೌ= ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ, ಅಸೌ=ಮುಖ್ಯವಾಯುದೇವರಲ್ಲಿ (ಸ್ಥಿತಃ=ಇರತಕ್ಕ) ಪುರುಷಃ= ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೋ, ಸಃ=ಅವನು, ಅಹಂ=(ಹೇಯನಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ) ಅಹಂ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು, ಅಸ್ಮಿ= ಸದಾ ಇರತಕ್ಕವನೂ ಜ್ಞಾನವಿಷಯನೂ ಆದುದರಿಂದ ಅಸ್ಮಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು||

ಅಥವಾ, ಯೋಽಸೌ=ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ, ಅಸೌ ಪುರುಷಃ= ಪ್ರಾಣಾದಿ ಪ್ರತೀಕಗಳಲ್ಲಿ (ಸ್ಥಿತಃ=ಇರತಕ್ಕವನೋ), ಸಃ=ಅವನು, ಅಹಮಸ್ಮಿ= ನನ್ನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಾಣಾದಿ ಸರ್ವ ಪ್ರತೀಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ನನ್ನಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ||17||

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು:-- ಸರ್ವಜೀವೋತ್ತಮ ಮುಖ್ಯವಾಯುರೂಪಪ್ರತೀಕಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿ ಜ್ಞಾನಮಾವಶ್ಯಕಮಿತಿ ಭಾವೇನ ತಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿಕಮಾಹ-- ಯ ಇತಿ ಯೋಽಸೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ, ಅಸೌ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣೇ, ಸ್ಥಿತ ಇತ ಶೇಷಃ, ಸೋಽಹೇಯತ್ವಾದಹಂ ಇತ್ಯುಕ್ತಃ| ಸದಾಸ್ಥಿತೇನ ಮೇಯತ್ವಹೇತುನಾ 'ಅಸ್ಮಿ'ತಿ ತಿಜ್ಞಪ್ರತಿರೂಪಕಾವ್ಯಯಪದವಾಚ್ಯಃ, ತಂ ಪಶ್ಯಾಮೀತ್ಯರ್ಥಃ| ಯದ್ವಾ ಅಸಾವಸಾವಿತಿ ದ್ವಯಮಪಿ ಪ್ರಥಮಾಂತಮೇವ| ವೀಪ್ನಾಯಾಂ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಃ| ಪೂರ್ವಂ ಪೂಷಾದಿ- ಶಬ್ದೈರುಪಲಕ್ಷಣತಯಾ ಪ್ರಾಣಾದ್ಯನೇಕಪ್ರತೀಕಸ್ಥಿತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋರುಕ್ತಮ್| ತತ್ರ ಭೇದಶಂಕಾಯಾಂ ಯೋಽಸಾವಿತಿ ವಾಕ್ಯಮುಚ್ಯತೇ| ಯೋಽಸಾವಸೌ ಪುರುಷಃ ಪ್ರಾಣಾದ್ಯ(ಪೂಷಾದ್ಯ)ನೇಕ- ಪ್ರತೀಕೇಷು ಸ್ಥಿತಃ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ, ಮದಂತರ್ಯಾಮಿತಯಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ| ಸರ್ವಪ್ರತೀಕೇಷು ಮಯಿ ಚ ಸ್ಥಿತ ಏಕ ಏವೇತಿ ಫಲಿತೋಽರ್ಥಃ| ಅಹಂ ಪದಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಜೀವಾಂತರ್ಯಾಮಿಣಿ ಮುಖ್ಯತಯಾ ತತ್ಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರಾತ್ ಅಸ್ಮೀತಿ ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗೋಽಪಿ ಸಾಧುರೇವೇತಿ ಚ್ಛೇಯಮ್||17||

ಅ.ನಾ.ತಂ:-- ಮಂ|| ವಾಯುರನಿಲಮಮೃತಮಥೇದಂ ಭಸ್ಮಾಂತಂ ಶರೀರಂ||18||

ಅ|| ಇದಂ=ಈ, ಶರೀರಂ=ದೇಹವು, ಭಸ್ಮಾಂತಂ, ಭಸ್ಮ=ವಿಭೂತಿಯೇ, ಅಂತಂ=ಅವಸಾನವುಳ್ಳದ್ದು, ತಥಾಪಿ=ಆದಾಗ್ಯೂ (ತದಂತರ್ಗತ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಮರಣಾದಿ ದೋಷವಿಲ್ಲ) ಅದು ಯಾವುದರಿಂದ ಎಂದರೆ ಅನಿಲಂ=,ಅನಿಲಃ= ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಶ್ರಯವಾಗಿವುಳ್ಳ, ವಾಯುರಪಿ=ವಾಯುದೇವರು ಕೂಡ, ಯದಾ= ಯಾವಾಗ, ಅಮೃತಂ= ಅಮೃತಃ= ಮೃತಿರಹಿತನೋ, ಅಥ= ಆವಾಗ,

ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೂ ಅಮೃತನು ಎಂದು ಏನು ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದು? ||18||

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರು:- ನನು ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಯತ್ಕಲ್ಯಾಣರೂಪತ್ವಮುಕ್ತಂ, ಯಚ್ಚ ಸೋಽಹ ಮಸ್ಮಿತಿ ಜೀವಾಂತರ್ಗತಸ್ಯ ನಿತ್ಯಾಸ್ತಿತ್ವಮುಕ್ತಂ ತನ್ನ ಯುಕ್ತಮ್ | ದೇಹನಾಶಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧತಯಾ ತದಂತರ್ಗತಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯೇವ ಮರಣಾದ್ಯವಶ್ಯಂಭಾವಾದಿತ್ಯಾಶಂಕಾಂ ಕೈಮುತ್ಯೇನ ನಿರಾಹ- ವಾಯುರಿತಿ | ಯದ್ಯಪೀದಂ ಶರೀರಂ ಭಸ್ಮಾಂತಂ ತಥಾಽಪಿ ತದಂತರ್ಗತಸ್ಯ ಹರೇರ್ನ ಮರಣಾದಿ ದೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿಃ ಕುತಃ? ಅನಿಲಂ ಅಃ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ನಿಲಂ ನಿಲಯನಮ್ ಆಶ್ರಯೋ ಯಸ್ಯ ಸೋಽನಿಲಃ ಪರಮೇಶ್ವರಾಶ್ರಿತೋ ವಾಯುರಪಿ ಯದಾಽಮೃತಃ ನಿತ್ಯಃ ಅಥ ತದಾ ಪರಮೇಶ್ವರೋಽಮೃತಮಿತಿ ಕಿಮು ವಕ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನಿಲಾಮೃತಪದಯೋಃ ಲಿಂಗವ್ಯತ್ಯಯೋ ಜ್ಞೇಯಃ | ವಾಯೋರಮೃತತ್ವಂ ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನತ್ವೇನ ಜ್ಞೇಯಮ್ | ಅತಿರೋಹಿತವಿಜ್ಞಾನಾದ್ವಾಯುರಪ್ಯಮೃತಃ ಸ್ಮೃತಃ ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ | ಏತೇನ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ (ಬ್ರ.ಸೂ. 2.3.8.) ಇತ್ಯತ್ರ ಭಾಷ್ಯಾದೌ ತಥಾ ನಿರ್ಣಯಾಚ್ಛೇತಿ || 17 ||

ಅ.ನಾ.ತಂ.ಮು|| ಓಂ ಕ್ರತೋ ಸ್ಮರ ಕೃತಂ ಸ್ಮರ | ಓಂ ಕ್ರತೋ ಸ್ಮರ ಕೃತಂ ಸ್ಮರ ||19||

ಅ|| ಓಂ=(ಓತತ್ವಾದಿಗುಣ)ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದುದರಿಂದ ಓಂಕಾರ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ, ಕ್ರತೋ=ಜ್ಞಾನ ರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ, ಸ್ಮರ=ಅನುಗ್ರಹಿಸು, ಕೃತಂ=ನನ್ನ ಧ್ಯಾನಾದಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಮರ=ಸ್ಮರಿಸು (ನನ್ನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಧ್ಯಾನಾದಿ ಕರ್ಮದಿಂದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹೋನ್ಮುಖನಾಗು) ಉಕ್ತಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ತೋರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಪುನರುಕ್ತಿಯು.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರು:- ಅಥ ಪ್ರಣವಪ್ರತೀಕಂ ಪ್ರಾರ್ಥಯತೇ | ಓಂ ಇತಿ ಓತತ್ವಾದಿಗುಣಯುಕ್ತಯಾ ಓಮಿತ್ಯುಚ್ಯಮಾನ, ಕ್ರತೋ ಜ್ಞಾನರೂಪ ಹರೇ, ಮಾಮಿತಿ ಶೇಷಃ, ಸ್ಮರ ಅನುಗ್ರಹಾಣ | ಕೃತಂ ಮದೀಯಂ ಧ್ಯಾನಾದಿಕಂ ಕರ್ಮ ಸ್ಮರ | ಧ್ಯಾನಾದಿನಾ ಮಯಾ ಕೃತೇನ ಮಯ್ಯನುಗ್ರಹೋನ್ಮುಖೋ ಭವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ನಿತ್ಯಜ್ಞಪ್ತಿಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಸಂಸ್ಕಾರಜನ್ಯಸ್ಮರಣಾಯೋಗಾತ್ | ಅಭ್ಯಾಸಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಃ ||19||

ಈ ಮಂತ್ರ ಪಂಚಕಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾದ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯ: ಪಾತ್ರಂ ಹಿರಣ್ಮಯಂ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಂ ಸಮುದಾಹೃತಮ್ |

ವಿಷೋಸ್ತತ್ಯಸ್ಯತೇನೈವ ಸರ್ವದಾಽಪಿಹಿತಂ ಮುಖಂ |

ತತ್ತುಪೂರ್ಣತ್ವತಃ ಪೂಷಾ ವಿಷ್ಣುರ್ದರ್ಶಯತಿಸ್ವಯಂ |

ಸತ್ಯಧರ್ಮಾಯ ಭಕ್ತಾಯ (15) ಪ್ರಧಾನಜ್ಞಾನರೂಪತಃ |

ವಿಷ್ಣುರೇಕಶುಷಿರ್ಜ್ಞೇಯೋ ಯಮೋ ನಿಯಮನಾದ್ಧರಿಃ |

ಸೂರ್ಯಸ್ಸಸೂರಿಗಮೃತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಃ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ |

ವಿಶೇಷೇಣೈವ ಗಮೃತ್ವಾತ್ (16) ಅಹಂ ಚಾಸಾವಹೇ ಯತಃ |

ಅಸ್ಮಿ ನಿತ್ಯಾಸ್ತಿತಾಮಾನಾತ್ಸರ್ವಜೀವೇಷು ಸಂಸ್ಥಿತಃ |

ಸ್ವಯಂ ತು ಸರ್ವಜೀವೇಭ್ಯೋ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಃ ಪರೋ ಹರಿಃ |

ಸಕ್ರತುರ್ಜ್ಞಾನರೂಪತ್ವಾದಗ್ನಿರಂಗಪ್ರಣೇತೃತಃ === ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ ||

ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಹೃದಯೇ ಧಾರಯತೀತಿ ಸತ್ಯಧರ್ಮಾ ಏಕೋಽಸೌ ಶಬ್ದಃ ಪ್ರಾಣೇ

ಸ್ಥಿತ ಇತಿ || (17) ಯಸ್ಮಿನ್ನಯಂ ಸ್ಥಿತಃ ಸೋಽಪ್ಯಮೃತಃ ಕಿಮು ಪರಃ | ಅಃ ಬ್ರಹ್ಮೈವ

ನಿಲಯನಂ ಯಸ್ಯ ವಾಯೋಃ ಸೋಽನಿಲಂ | “ಅತಿರೋಹಿತವಿಜ್ಞಾನಾತ್

ವಾಯುರಪ್ಯಮೃತಃ ಸ್ಮೃತಃ | ಮುಖ್ಯಾಮೃತಃ ಸ್ವಯಂ ರಾಮಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ

ಸನಾತನಃ ||” ಇತಿ ರಾಮಸಂಹಿತಾಯಾಂ || (18)

“ಭಕ್ತಾನಾಂ ಸ್ಮರಣಂ ವಿಷೋನ್ವಿತ್ಯಜ್ಞಪ್ತಿಸ್ವರೂಪತಃ |

ಅನುಗ್ರಹೋನ್ಮುಖತ್ವಂ ತು ನೈವಾನ್ಯತ್ಕೃಚಿದಿಷ್ಟತೇ |” ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೇ ||19||

ಅ|| ಹಿರಣ್ಮಯಂ= ಸುವರ್ಣದಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ, ಪಾತ್ರಂ= ರಸಗಳನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನಾದ್ದರಿಂದ ಪಾತ್ರವೆಂತೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಂ= ಸೂರ್ಯ=ಸೂರ್ಯದೇವರ ಮಂಡಲಂ= ತೇಜಸ್ಸಿನ ಪುಂಜವು, ಸತ್ಯಸ್ಯ= ಪೂರ್ಣಷಡ್ಗುಣನಾದ, ವಿಷ್ಣೋಃ= ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, (ಆಚ್ಛಾದಕವೆಂದು), ಸಮುದಾಹೃತಂ= ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ತೇನೈವ= ಅದೇ ಸೂರ್ಯ ಮಂಡಲದಿಂದ, ಮುಖಂ= ಮುಖೋಪಲಕ್ಷಿತ ಸರ್ವಶರೀರವು, ಸರ್ವದಾ=ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಅಪಿಹಿತಂ= ಅಚ್ಚಿನ್ನವಾಗಿ ಯದೆ, ತತ್ಪು= ಆ ಶರೀರವನ್ನು, ಪೂರ್ಣತ್ವತಃ= ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದುದರಿಂದ, ಪೂಷಾ=ಪೂಷನ್ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ, ವಿಷ್ಣು=ಶ್ರೀಪರ ಮಾತ್ಮನು, ಸ್ವಯಂ=ತಾನಾಗಿ, ಸತ್ಯಧರ್ಮಾಯ= ಸತ್ಯ=ಪೂರ್ಣ ಷಡ್ಗುಣನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಧರ್ಮಾಯ=ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ, ಭಕ್ತಾಯ= ಭಕ್ತನಿಗೋಸ್ಕರ, ದರ್ಶಯತಿ= ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ||15||

ಪ್ರಧಾನಜ್ಞಾನರೂಪತಃ= ಪ್ರಧಾನ=ಮುಖ್ಯವಾದ, ಜ್ಞಾನರೂಪತಃ=ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದುದರಿಂದ, ವಿಷ್ಣುಃ= ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಏಕಯುಷಿಃ=ಏಕಯುಷಿಯೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನು, ಹರಿಃ= ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ನಿಯಮನಾತ್=ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದುದರಿಂದ, ಯಮಃ=ಯಮ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು, ಸಃ= ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಸೂರಿ ಗಮ್ಯತ್ವಾತ್= ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಹೊಂದಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಸೂರ್ಯಃ= ಸೂರ್ಯ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು, ಪ್ರಜಾಪತೇಃ= ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೆ, ವಿಶೇಷೇಣೈವ= ವಿಶೇಷಾಕಾರವಾಗಿ, ಗಮ್ಯತ್ವಾತ್=ಹೊಂದಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಃ=ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ ಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯನು.

ಅಹೇಯತಃ=ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲದೇ ಇರುವುದರಿಂದ, ಅಸೌ= ಈ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಅಹಂ ಚ= ಅಹಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು, ಸರ್ವಜೀವೇಷು=ಸರ್ವ=ಸಮಸ್ತಗಳಾದ, ಜೀವೇಷು=ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ, ಸಂಸ್ಥಿತಃ= ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವ, ಹರಿಃ= ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ನಿತ್ಯಾಸ್ತಿತಾಮನಾತ್= ನಿತ್ಯ= ನಿರಂತರದಲ್ಲಿ, ಅಸ್ತಿತಾ= ಇರುವಿಕೆಯ (ವಿಷಯದಲ್ಲಿ), ಮಾನಾತ್=ಪ್ರಮಾಣವಿರುವುದರಿಂದ, ಅಸ್ಮಿ= ಅಸ್ಮಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು, ಸ್ವಯಂ ತು= ತಾನಾದರೂ, ಸರ್ವ ಜೀವೇಭ್ಯಃ= ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದಲೂ, ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಃ= ಭಿನ್ನನು, ಪರಃ=ಶ್ರೇಷ್ಠನು, ಇತಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರ, ಜ್ಞೇಯಃ=ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನು, ಸಃ= ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಜ್ಞಾನರೂಪತ್ವಾತ್= ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಿಯಾದುದರಿಂದ, ಕ್ರತುಃ=ಕ್ರತುಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು, ಅಂಗಪ್ರಣೇತೃತಃ= ಅಂಗ= ಶರೀರಕ್ಕೆ, ಪ್ರ=ಚೆನ್ನಾಗಿ, ನೇತೃತಃ= ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ರುವುದರಿಂದ, ಅಗ್ನಿಃ= ಅಗ್ನಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು||17||

ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ-ಸತ್ಯಂ= ಷಡ್ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ, ಬ್ರಹ್ಮ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಹೃದಯೇ=ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಧಾರಯತಿ= ಧಾರಣಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇತಿ=ಹೀಗೆಂದು, ಸತ್ಯಧರ್ಮಾ= ಭಕ್ತನು.

ಯೋಽಸಾವಸೌ ಪುರುಷಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಎರಡಾವರ್ತಿ ಅಸೌ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಏಕಃ=ಒಂದಾದ, ಅಸೌ= ಅಸೌ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು, ಪ್ರಾಣೇ=ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಃ= ವಿದ್ಯಮಾನನಾದವನು, ಇತಿ ಇಂತೆಂದು ವಕ್ತು=ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಾಯುರನಿಲಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿರೂಪ ದೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಯಸ್ಮಿನ್= ಯಾವ ದೇವರಲ್ಲಿ, ಅಯಂ= ವಾಯುವು, ಸ್ಥಿತಃ=ಇರುವನೋ, ಸೋಽಪಿಽ ವಾಯುವು, ಅಮೃತಃ= ನಿತ್ಯನು, ಪರಃ= ಇನ್ನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಕಿಮು=ನಿತ್ಯನು ಎಂದು ಏನು ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದು?

ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವ ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಲಬ್ಧವಾಯಿತೆಂದು ಶಂಕಾ ಬಂದರೆ ಅನಿಲ ಪದದಿಂದ ಲಬ್ಧವಾಯಿತೆಂದು ನಿರ್ವಚನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಅಃ= ಅಕಾರಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ, ಬ್ರಹ್ಮೈವ= ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ, ನಿಲಯನಂ= ಆಶ್ರಯವು, ಯಸ್ಯ= ಯಾವ, ವಾಯೋಃ=ವಾಯುದೇವರಿಗೆ, (ಅಸ್ತಿ ಆಗಿದ್ದಾನೋ) ಸಃ=ಆ ವಾಯು, ಅನಿಲಂ= ಅನಿಲ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು, ಇದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷವು ಪರಿಹೃತವಾಯಿತು.

ಸಂಸಾರಿಯಾದ ವಾಯುದೇವರಿಗೆ ಅಮೃತತ್ವವು ಹೇಗೆ ಕೊಡುತ್ತದೆಂಬ ಶಂಕಾವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅತಿರೋಹಿತವಿಜ್ಞಾನಾತ್= (ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇಹನಾಶವಾದರೂ) ಅತಿರೋಹಿತ= (ತಿರೋ ಭಾವ) ಲೋಪವಿಲ್ಲದೆಯಿರುವ, ವಿಜ್ಞಾನಾತ್=ವೃತ್ತಿರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನವಿರುವುದರಿಂದ, ವಾಯುರಪಿ= ವಾಯುವು ಕೂಡಾ, ಅಮೃತಃ=ನಿತ್ಯನು, (ಇತಿ=ಇಂತೆಂದು) ಸ್ಮೃತಃ=ಪ್ರಸಿದ್ಧನು, ರಾಮಃ=ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಸ್ವಯಂ=ತಾನು, ಪರಮಾತ್ಮಾ= ಉತ್ಕೃಷ್ಟಚೇತನನೋ, ಸನಾತನಃ= ದೇಹ

ನಾಶಾದಿರಹಿತನೆಂದು ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧನು, ರಾಮಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು, ಮುಖ್ಯಾವೃತಃ-ಮುಖ್ಯ=ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ಅಮೃತಃ=ದೇಹನಾಶರಹಿತನೆಂದು, ಇತಿ=ಈಪ್ರಕಾರ ರಾಮಸಂಹಿತಾಯಾಂ=ರಾಮಸಂಹಿತೆಯೆಂಬ ಪಂಚರಾತ್ಮಕದೇಶದಲ್ಲಿ (ಉಚ್ಯತೇ=ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ). (ಓಂ ಕ್ರತೋಸ್ತುರ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ಮರ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಭಕ್ತಾನಾಂ=ಭಕ್ತರ, ಸ್ಮರಣಂ=ಸ್ಮೃತಿಯು, ವಿಷ್ಣೋಃ=ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ನಿತ್ಯಜ್ಞಪ್ತಿಸ್ವರೂಪತಃ-ನಿತ್ಯ=ನಾಶರಹಿತವಾದ, ಜ್ಞಪ್ತಿ=ಜ್ಞಾನವೇ, ಸ್ವರೂಪತಃ=ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅನುಗ್ರಹೋನ್ಮುಖಿತ್ವಂ-ಅನುಗ್ರಹ=ಪ್ರಸಾದದ, ಉನ್ಮುಖಿತ್ವಂ=ಅಭಿಮುಖೀಕರಿಸೋಣವು, (ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದೇ) ತು=ಸರಿ, ಅನ್ಯತ್=ತದತಿರಿಕ್ತ ಸಂಸ್ಕಾರಕಾರಣವಾದ ಸ್ಮರಣವು, ಕ್ವಚಿತ್=ಎಲ್ಲಿಯೂ, ನೈವೇಷ್ಯತೇ=ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ ಇತಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರ, ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೇ=ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಟೀಕಾ ಸಾರಸಂಗ್ರಹಃ:- ಈ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಾಪ್ತಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಕುರಿತು (ಎಂದರೆ ಕರ್ಮಣಾ= ದ್ವಿತೀಯ ಮಂತ್ರೋಕ್ತ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರಥಮ ಮಂತ್ರೋಕ್ತ ವಿಷಯವಿರಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನನ್ನು ಕುರಿತು) ಅನೇಜದೇಕಂ- ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆದರೆ ಈಶ್ವರಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು ಶ್ರವಣಾದಿ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಈಶ್ವರಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೇ ಅವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆಗುವವು. ಆದುದರಿಂದ ಅನುಷ್ಠಿತಶ್ರವಣಾದರೂ, ಜಾತಾಪರೋಕ್ಷನಾದರೂ, ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಾರ್ಥವಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕು. ಹೇಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕೆಂದರೆ ಉತ್ತರ ಮಂತ್ರಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಹಿರಣ್ಮಯವಾದ, ಎಂದರೆ ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯವಾದ, ಪಾತ್ರಶಬ್ದಿತ ಸೂರ್ಯ ಮಂಡಲದಿಂದ ಸದ್ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲಾಂತರ್ಗತ ನಾದ ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪವು ನನಗೆ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ. ನಾನು ಅವಿದ್ಯಾವೃತ ಜ್ಞಾನ ಚಕ್ಷುವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಬಂಧಕ ರೂಪವಾದ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲಾಂತರ್ಗತನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಲಾರೆನು ಎಂದು ಭಾವವು. ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾಕೃತಮಂಡಲವೂ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವು, ನೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಯೋಗಜ ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಂಧಕಾರವು ಪ್ರತಿಬಂಧಕವು; ಯೋಗಜ ಪ್ರಕಾಶವಿದ್ದರೆ ಅಂಧಕಾರವಿದ್ದರೂ ಘಟಾದಿಗಳು ಕಾಣುವವು. ಹಾಗೆ ಅವಿದ್ಯಾ ಹೋದರೆ ದೇವರ ದರ್ಶನವು. ಹೇ ಪೂಷನ್! ಪೂರ್ಣ ಷಡ್ಗುಣನಾದ ಹರಿಯೇ! ಸತ್ಯಧರ್ಮಾಯ- ತ್ವದ್ವಿಷಯಕ ಭಕ್ತಿಧ್ಯಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳ ನನಗೆ ನಿನ್ನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕೋಸ್ಕರ ನನಗೆ ನಿನ್ನ ದರ್ಶನ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾಗಿ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಅಪಗತಾವರಣನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಅವಿದ್ಯಾ ನಾಮಕ ಅವರಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಬಿಡು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ. ಹೃದಯದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಹೋದರೆ ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲವು ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸದೇ ಜೀವನ ಜ್ಞಾನಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಹರಿಯನ್ನು ನೋಡಬಲ್ಲದು. ಮತ್ತು ಹೇ ಪೂಷನ್ ಏಕರ್ಷೇ-ಸರ್ವವಿಷಯಕಪ್ರಧಾನ ಜ್ಞಾನರೂಪಯಮ ಸರ್ವ ನಿಯಮನ ಶೀಲ-ಸೂರ್ಯ-ಸೂರಿಗಮ್ಯ-ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ. ವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಮ್ಯ. ನನ್ನ ಜೀವಸ್ವರೂಪ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸು. ನನ್ನ ಬಾಹ್ಯತ್ವಜಸ ಅಂತಃಕರಣದ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸು. ತಥಾಚ ಕಲ್ಯಾಣತಮವಾದ ನಿನ್ನ ದಿವ್ಯರೂಪವನ್ನು ನಿನ್ನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ನಾನು ನೋಡೇನು||16|| ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವು ಅಮುಖ್ಯ ಅವರಣವು. ಅವಿದ್ಯೆಯು ಮುಖ್ಯಾವರಣವು.

ಈ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಥವಾಗಿ ಪೂಷನ್, ಏಕರ್ಷೇ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಸ್ತುತಿಸಿ ಮಾರ್ಗಯಾಚನಾಕ್ರಮವು ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪರಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಯು ಅಬದ್ಧವು. ಆದಿತ್ಯನಿಗೆ ಏಕರ್ಷಿ, ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ, ಯಮ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವು. ಪಾತ್ರಂ ಹಿರಣ್ಮಯಂ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಂ ಸಮುದಾಹೃತಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಉದಾಹೃತ ಸ್ಮೃತಿವಿರೋಧವೂ ದುರ್ವಾರವು.

ಉತ್ತರಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಇದೇ ಉದ್ದೇಶ್ಯಕವಾದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾದಿ ಪ್ರತೀಕಸ್ಥ ಭಗವತ್ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಯಾವ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ 'ಅಸು' ಶಬ್ದಿತ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಪೂರ್ಣ ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯ ಸಂಪನ್ನನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಇರುವನೋ, ಆತನೇ ಉಪಾಸಕಾಂತರ್ಗತನಾಗಿ ಅಹೇಯತ್ವನಿಮಿತ್ತದಿಂದ 'ಅಹಂ' ನಾಮಕನು; ನಿತ್ಯಾಸ್ತಿತ್ವೇನ ಪ್ರಮಿತನಾದ್ದರಿಂದ 'ಅಸ್ಮಿ' ನಾಮಕನು. ಅಂಥಹವನ ಕಲ್ಯಾಣತಮ ರೂಪವನ್ನು ಆತನ ಪ್ರಸಾದ ದಿಂದ ನೋಡುತ್ತೇನೆ. ಅಥವಾ ಅಸೌ ಈ ಪೂಷಾದಿ ಸರ್ವಪ್ರತೀಕಸ್ಥ ಭಗವಂತನೇ ಅಹಂ- ಮದಂತರ್ಯಾಮಿಯು ಅಸ್ಮಿ-ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಎರಡನೇ ಅರ್ಥ.

ಮತ್ತು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಪ್ರಾಣಸ್ಥಿತನಾದ ಪುರುಷನೂ ಉಪಾಸಕರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾದ ಅಹಂ, ಅಸ್ಮಿ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಹರಿಯೂ, ಹಾಗೇ ಪೂಷಾ, ಏಕರ್ಷಾದಿ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೂ, ಇವರೆಲ್ಲಾ ಒಬ್ಬನೇ ಹರಿಯು. ಅಧಿಷ್ಠಾನಭೇದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಭೇದವಿಲ್ಲ.

‘ಸೋಹ೦ಮಸ್ಮಿ’ ಎಂದು ಜೀವಾಂತರ್ಗತ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಿತ್ಯಾಸ್ತಿತ್ವವೂ, ಅಹೇಯತ್ವವೂ, ಅತಏವ ಕಲ್ಯಾಣ ರೂಪತ್ವವೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಇದು ಹೇಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ ದೇಹನಾಶವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ದೇಹನಾಶವಾದರೆ ಜೀವಗೆ ಮರಣವಾಗುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ನಾಶವಿಶೇಷವು ಉಂಟಾಗಬೇಕಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ತನ್ನ ಯದ್ಯಪಿ ಈ ಶರೀರ ಭಸ್ಮಾಂತವು. ತಥಾಪಿ ದೇಹಾಂತರ್ಗತ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಮರಣಾದಿಗಳು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾತಕ್ಕಂದರೆ, ಕೈಮುತ್ಯೇನ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಮೃತತ್ವವು ಪ್ರಮಿತವಾಗಿರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ವಾಯುದೇವರೇ ತನ್ನ ದೇಹ ನಾಶವಾದರೂ ಅಮೃತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಮರಣರಹಿತ ಮುಕ್ತನೆಂದೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಇದು ಗೌಣ ವ್ಯವಹಾರ- ಮುಕ್ತನೆಂತೆ, ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನವೂ- ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನವೂ- ಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿ ದೇಹನಾಶವಾದರೂ ಅವರ ಮನೋವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನವು ಜಾಗರೂಕವು. ಅವರಿಗೆ ಸುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರಳಯಾವಸ್ಥೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಷ್ಪಾಸ್ತ್ರ ಯತೋ ಜೀವಾ ಸರ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಿವಾದಿಕಾಃ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸ್ವಪ್ನಸ್ವರೂಪಸುಷುಪ್ತಿ ಹೊಂದಿದವರು. ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಎಂದರ್ಥ. ಸುಪ್ತಿ ಶಬ್ದವು ಸ್ವಪ್ನ ಸುಷುಪ್ತು ಭಯಪರವೆಂದು ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.) ಹೀಗೆ ದೇಹ ನಾಶವುಳ್ಳ ವಾಯುದೇವರೇ ಅಮೃತರಾಗಿರುವಾಗ ಸ್ವಯಂ ಪರಮಾತ್ಮನು ದೇಹನಾಶರಹಿತ ನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತನಾಗಿರುವನು ಮರಣ ರಹಿತನು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದುದೇನು. ||18||

ಅ) ರಾಮಸಂಹಿತಾವಚನವು ಹೀಗೆಯೇ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದೆ. ಆ) ಅಸೌ ಅಸೌ ಎಂಬುದನ್ನು ವೀಷ್ಣುಬೋಧಕವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಅಸೌ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ ‘ಪ್ರಾಣಾಖ್ಯಪ್ರತೀಕಾಂತರಸ್ಯಾಪಿ ಉಕ್ತಿಲಾಭಾತ್’- ಇದರ ಮೇಲೆ ವೀಷ್ಣು ಒಂದೇ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಅನೇಕವೇಳೆ ದೋಷತಕವಾಗುವುದು. ‘ಯೋ ಧೂಮವಾನ್ ಸೋ ಅಗ್ನಿಮಾನ್’ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಯದ್ಯಪಿ ‘ನಿತ್ಯ ವೀಷ್ಣುಬೋಧಕಃ’ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ‘ನಿತ್ಯೇ ಅಭೀಕ್ಷ್ಯ ಬೋಧನೇ, ವೀಷ್ಣುಯಾಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪ್ರತಿಪಾದನೇಚ್ಛಾಯಾಂ’- ಸರ್ವಸ್ಯ ದ್ವೇ- ದ್ವಿರಾವರ್ತಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಸೂತ್ರವಿದೆ. ಪಚತಿ ಪಚತಿ ಎಂದು ನಿತ್ಯೇ ಗ್ರಾಮೋಗ್ರಾಮೋ ರಮಣೀಯಃ (ಎಂದು ವೀಷ್ಣುಯಾಂ) ಪ್ರಯೋಗವೂ ಇದೆ. ಆದರೆ ದುರ್ಘಟ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಧಿಯು ಅನಿತ್ಯವೆಂದು ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. “ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ನ ಹಂತವ್ಯಃ” ಇತ್ಯಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್. ಆದ್ದರಿಂದ ವೀಷ್ಣುಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. (3) ವಾಯುರನಿಲ ಮಮೃತಮಥೇದಂ ಭಸ್ಮಾಂತಂ ಶರೀರಂ- ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ನಾನು ಸತ್ತಮೇಲೆ ನನ್ನ ಶರೀರಸ್ವಪಾಯವು ಅಧಿದೈವ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗಲಿ. ನಂತರ ನನ್ನ ಶರೀರವು ಚಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಭಸ್ಮವಾಗಿ ಹೋಗಲಿ. ಎಂದು ಕೆಲವರು ಅರ್ಥಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಅಬದ್ಧವು. ಇದು ಸಹಜವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯು. ಯಾರೂ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಇದು ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಪ್ರಕರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಭಸ್ಮಾಂತಂ ಶರೀರಂ ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಪರವಾಗಿಯೇ ಯೋಜನೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿಕೂಡದು. ಪ್ರಕರಣಕ್ಕಿಂತ ಉಪಪತ್ತಿಯು ಪ್ರಬಲವು. ‘ಶರೀರ ಭಸ್ಮೀಭೂತತ್ವವು ಪ್ರಾರ್ಥನೀಯವಲ್ಲ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಯಿರುವುದು ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿಭಕ್ತಿವ್ಯತ್ಯಯ ಲಿಂಗವ್ಯತ್ಯಯಗಳನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಿ ಬೇರೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು. ವಾಯುರನಿಲಂ ಪ್ರಪದ್ಯತಾಂ ಎಂದು ಹೇಳದೇ ವಾಯುರನಿಲಃ ಅಮೃತಃ ಎಂದು ಸಮಾನಾಧಿ ಕರಣ್ಯವನ್ನು ತಂದು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. “ಸುಪ್ತತಿ ಚುಪಗ್ರಹಲಿಂಗನರಾಣಾಂ” ಎಂದು ವ್ಯಾಕರಣ ಸೂತ್ರವಿದೆ||18||

ಉತ್ತರಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಣವ ಪ್ರತೀಕನಾದ ಹರಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಪ್ರಕಾರವು ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಹೇ= ಓಂ= ಅಶೇಷ ಜಗದಾಧಾರತ್ವಾದಿ ಗುಣಯುಕ್ತ ಪರಮಾತ್ಮನೇ! ಹೇ ಕ್ರತೋ= ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನೇ, ಸ್ಮರ= ನನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸು. “ಭಕ್ತಾನಾಂ ಸ್ಮರಣಂ ವಿಷೋಃ ನಿತ್ಯಜ್ಞಪ್ತಿಸ್ವರೂಪತಃ ಅನುಗ್ರಹೋನ್ಮುಖಿತ್ವಂತು ನೈವಾನ್ಯತ್ ಕ್ವಚಿದಿಷ್ಟತೇ||” ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ ವಚನ ರೀತ್ಯಾ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರಕಟಮಾಡು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅದೇ ಸ್ಮರಣ ಕಾರ್ಯ. ಸ್ಮರಣವು ಜನ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯ ಜ್ಞಾನರೂಪನಾದ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಮತ್ತು ಕೃತಂ ಸ್ಮರ ನನ್ನ ಧ್ಯಾನಾದಿ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸು. ನಿಮಿತ್ತಮಾಡಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರರೂಪವಾದ ಫಲಪ್ರದನಾಗು ಎಂದು ಅರ್ಥ. (ಸ್ಮರಣಕಾರ್ಯೇ ಲಕ್ಷಣಾಃ)

ಈ ಶ್ರುತಿಗೆ “ಯನ್ಮಮಕರ್ತವ್ಯಂ ತಸ್ಯ ಕಾಲೋ ಯಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಸ್ಥಿತಃ ಅಶಃ ತತ್ಸ್ಮರ” ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅಬದ್ಧವು. ಸ್ವಕರ್ತವ್ಯಸ್ಮರಣವು ಅಪ್ರಾರ್ಥನೀಯವು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ಮರಣೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೃತಶ್ರವಣನು. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಭಗವದನುಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬಹುದು. ಏವಂ ಚ ಕೃತಶ್ರವಣನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನು =ಸೂರ್ಯಾಂತರ್ಗತ

ಭಗವಂತನನ್ನು ಇತರ ದೇವತಾಂತರ್ಗತ ಭಗವಂತ ನನ್ನೂ, ಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಗತ ಭಗವಂತನನ್ನೂ ಪ್ರಣವ ದೇವತಾಂತರ್ಗತ ಪ್ರಣವ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಭಗವಂತನನ್ನೂ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಅ|| ನಾ|| ತ|| ಭಗವತ್ಪ್ರಾಣಾತ್ಕಾರಾಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಗೋಸ್ಕರ ಭಗವದುಪಾಸನೆ ಮಾಡ ಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಪ್ರತೀಕಸ್ಥ ಭಗವತ್ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಪ್ರಕಾರವು ವಿಧಾನ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಮಂ|| ಅಗ್ನೇ ನಯ ಸುಪಥಾ ರಾಯೇ ಅಸ್ಮಾನ್ವಿಶ್ವಾನಿ ದೇವ ವಯುನಾನಿ ವಿದ್ವಾನ್||

ಯುಯೋಧ್ಯಸ್ಮಜ್ಜುಹುರಾಣಮೇನೋ ಭೂಯಿಷ್ಯಾಂ ತೇ ನಮ ಉಕ್ತಿಂ ವಿಧೇಮ||20||

ಅ|| ಅಗ್ನೇ- ಅಂಗಂ = ದೇಹವನ್ನು, ನಯತಿ=ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ, ಅಗ್ನಿ ಪದವ್ಯಾಚ್ಯನಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಮಾನ ನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೇ, ಅಸ್ಮಾನ್= ನಮ್ಮಗಳನ್ನು, ಸುಪಥಾ-ಸು=ಶೋಭನವಾದ, ಪಥಾ= ಅರ್ಚಿರಾದಿ ಮಾರ್ಗದಿಂದ, ರಾಯೇ=ಮೋಕ್ಷಾ ಖ್ಯವಿತ್ತಕೋಸ್ಕರ, ನಯ= ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು. ಹೇ ದೇವ= ಎಲೈ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೇ! ವಿಶ್ವಾನಿ=ಸಂಪೂರ್ಣಗಳಾದ, ವಯುನಾನಿ=ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು (ಭವಾನ್=ನೀನು) ವಿದ್ವಾನ್= ತಿಳಿದವನು. (ನಮ್ಮಗಳನ್ನು) ಜುಹುರಾಣಂ= ಅಲ್ಪರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ, ಏನಃ= ಪಾಪವನ್ನು, ಅಸ್ಮತ್=ನಮ್ಮ ದೆಸೆಯಿಂದ, ಯುಯೋಧಿ=ವಿಯೋಜಿಸು, (ವಯಂ ತು= ನಾವಾದರೂ) ತೇ=ನಿನಗೋಸ್ಕರ, ಭೂಯಿಷ್ಯಾಂ= ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನೋ ಪೇತವಾದ, ನಮ ಉಕ್ತಿಂ- ನಮ ಇತಿ= ನಮಸ್ಕಾರವಾಗಲೀ ಇಂತೆಂದು, ಉಕ್ತಿಂ=ವಚನವನ್ನು, ವಿಧೇಮ= ಮಾಡುತ್ತೇವೆ.||

ಇಲ್ಲಿ ವಯುನ ಪದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವು ಅರ್ಥವಲ್ಲ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಅರ್ಥವು. ಅದಕ್ಕೆ ಭಾಗವತ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧ ಧ್ರುವೋಪಾಖ್ಯಾನದ ಸಮ್ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯ||-- ವಯುನಂ ಜ್ಞಾನಂ ತ್ವದ್ವತ್ತಯಾ ವಯುನಯೇದಮಚಷ್ಟವಿಶ್ವಮಿತಿ ವಚನಾತ್|
ಜುಹುರಾಣಂ ಅಸ್ಮಾನಲ್ಪೀಕುರ್ವತ್| ಯುಯೋಧಿ ವಿಯೋಜಯ| “ಯದಸ್ಮಾನ್
ಕುರುತೇಽತ್ಯಲ್ಪಾಸ್ತದೇನೋಽಸೃದ್ವಿಯೋಜಯ| ನಯನೋ ಮೋಕ್ಷವಿತ್ತಾಯೇ-
ತ್ಯಸೌದ್ಯಜ್ಞಮನುಸ್ವರಾ” ಡಿತಿ ಸ್ಯಾದೇ| ಯುಯುವಿಯೋಗ ಇತಿ ಧಾತುಃ|
ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನಾಭ್ಯಾಂ ಭೂಯಿಷ್ಯಾಂ ನಮ ಉಕ್ತಿಂ ವಿಧೇಮ||20||

ಅ||ತ್ವದ್ವತ್ತಯಾ-ತ್ವತ್=ನಿನ್ನಿಂದ, ದತ್ತಯಾ=ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ವಯುನಯಾ=ಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಇದಂ= ಪರಿದೃಶ್ಯಮಾನವಾದ, ವಿಶ್ವಂ= ಜಗತ್ತನ್ನು, ಅಚಷ್ಟಃನೋಡಿದನು, ಇತಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರ, ವಚನಾತ್= ಭಾಗವತ ವಚನದಿಂದ, ವಯುನಂ=ವಯುನವೆಂದರೆ, ಜ್ಞಾನಂ= ಜ್ಞಾನವು, ಜುಹುರಾಣಂ=(ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಅಸ್ಮಾನಲ್ಪೀಕುರ್ವತ್= ನಮ್ಮನ್ನು ಅಲ್ಪರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಎಂಬರ್ಥವು, ಯುಯೋಧಿ= (ಈ ಪದಕ್ಕೆ)ವಿಯೋಜಯ=ಬಿಡಿಸು (ಎಂಬ ಅರ್ಥವು) (ಈ ಎರಡು ಪದಗಳಿಗೆ ಇವೇ ಅರ್ಥಯೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಮಾಖ್ಯಾವಚನವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಯದಸ್ಮಾನಿತಿ- ಯತ್=ಯಾವಪಾಪವು, ಅಸ್ಮಾನ್= ನಮ್ಮನ್ನು, ಅತ್ಯಲ್ಪಾನ್= ಅಧಮರನ್ನಾಗಿ, ಕುರುತೇ=ಮಾಡುತ್ತದೋ, ತತ್= ಅಂತಹ, ಏನಃ= ಪಾಪವನ್ನು, ಅಸ್ಮತ್=ನಮ್ಮದೆಸೆಯಿಂದ, ವಿಯೋಜಯ= ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡು, ನಃ=ನಮ್ಮಗಳನ್ನು, ಮೋಕ್ಷವಿತ್ತಾಯ= ಮೋಕ್ಷಾಖ್ಯಾಸಂಪತ್ತಿಗೋಸ್ಕರ, ನಯ=ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು, ಇತಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರ, ಸ್ವರಾಟ್= ಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ, ಮನುಃ-ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು, ಯಜ್ಞಂ= ಶ್ರೀಯಜ್ಞನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು, ಅಸ್ಮತ್= ಸೋತ್ರಮಾಡಿದನು. ಇತಿ ಸ್ಯಾದೇ= ಹೀಗೆ ಸ್ಯಾದ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿದೆ. ಯುಯೋಧಿಯೆಂಬುದು, ಯುಯು ವಿಯೋಗ, ಇತಿ ಧಾತುಃ| ಯುಯುಯೆಂಬುದು ವಿಯೋಗೇ ವಿಯೋಜನರೂಪಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಂಟು, ಇತಿ=ಈ ಪ್ರಕಾರ, ಧಾತುಃ= ಧಾತುವು.

ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನಾಭ್ಯಾಂ - ಭಕ್ತಿ ಸುದೃಢಸೇಹವು, ಜ್ಞಾನ=ಜ್ಞಾನವು ಇವುಗಳಿಂದ, ಭೂಯಿಷ್ಯಾಂ=ಅಭ್ಯಧಿಕ ವಾದ, ನಮ ಉಕ್ತಿಂ=ನಮಸ್ಕಾರವು, (ಇತಿ=ಎಂತೆಂಬ) ಉಕ್ತಿಂ= ವಚನವನ್ನು, ವಿಧೇಮ=ಮಾಡುತ್ತೇವೆ.

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರರು:- ಕೃತಶ್ರವಣಾದಿನಾ ಪುರುಷೇಣ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾರ್ಥಂ ಹರೇಃ ಪ್ರಾರ್ಥನಂ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಅತಃ ತತ್ಪ್ರಕಾರಂ ಹಿರಣ್ಮಯೇನ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಉಕ್ತ್ವಾ ಅಧುನಾ ಪ್ರಾಪ್ತ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೇಣಾಪಿ ಪುಂಸಾಂ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಭಗವದುಪಾಸನಂ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಭಾವೇನ ಅಗ್ನಿಪ್ರತೀಕಸ್ಥ ಭಗವತ್ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಪ್ರಕಾರಮಾಹ-ಅಗ್ನಿ ಇತಿ ಅಂಗಂ ದೇಹಂ, ಗುಣಭೂತಂ ಜಗದ್ವಾ ನಯತಿ ಪ್ರೇರಯತೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ಯಾ ಅಗ್ನಿಪದಮುಖ್ಯಾರ್ಥಃ ಸನ್ನಗ್ನೌ ವಿದ್ಯಮಾನ ಹರೇ, ಅಸ್ಮಾನ್ ಸುಪಥಾ

ಪುನರಾವೃತ್ತಿಹೀನಾರ್ಚಿರಾದಿ ಮಾರ್ಗೇಣ ರಾಯೇ ಮೋಕ್ಷಾಖ್ಯವಿತ್ತಾಯ ನಯ| ಕುತಃ? ಹೇ ದೇವ ಅಸ್ಮದನುಷ್ಠಿತಾನಿ ವಿಶ್ವಾನಿ ಸಂಪೂರ್ಣಾನಿ, ಮೋಕ್ಷಾಯ ಪರ್ಯಾಪ್ತಾನೀತಿ ಯಾವತ್, ವಯುನಾನಿ ಜ್ಞಾನಾನಿ ಭವಾನ್ ವಿದ್ವಾನ್ ವೇದ| ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಯುಕ್ತಸ್ಯ ಕಥಂ ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ-ಯುಯೋಧೀತಿ| ಅಸ್ಮಾನಿತ್ಯತ್ರಾಪ್ಯನುಷಜ್ಯತೇ| ಅಸ್ಮಾನ್ ಜುಹುರಾಣಂ ಅಲ್ಪಾನ್ ಕುರ್ವತ್, ಸಂಸಾರೇ ಪರಿವರ್ತಯದಿತಿ ಯಾವತ್, ಏನಃ ಪಾಪಂ, ಅನಿಷ್ಟಂ ಕರ್ಮೇತಿ ಯಾವತ್, ಅಸ್ಮತ್ ಅಸ್ಮತ್ತಃ ಯುಯೋಧಿ ವಿಯೋಜಯ| ಯುಯು ವಿಯೋಗ ಇತಿ ಧಾತೋರ್ಲುಗ್ನಿಕರಣಮ್| ವಯಂ ತು ತೇ ತುಭ್ಯಂ ಭೂಯಿಷ್ಯಾಂ ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನೋಪೇತಾಂ ನಮ ಉಕ್ತಿಂ ನಮ ಇತ್ಯುಕ್ತಿಂ ವಿಧೇಮ ಕುರ್ಮಃ, ನತು ತತ್ಪ್ರತಿಕರ್ತುಂ ಶಕ್ನುಮ ಇತಿ||20||

ಸಮಸ್ತಗುಣಪೂರ್ಣಾಯ ದೋಷದೂರಾಯ ವಿಷ್ಣವೇ|

ನಮಃ ಶ್ರೀ ಪ್ರಾಣನಾಥಾಯ ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ಟಪ್ರದಾಯಿನೇ||

ಈಶಾವಾಸೋಪನಿಷದೋ ಭಾಷ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹಃ|

ರಾಘವೇಂದ್ರೇಣ ಯತಿನಾ ಕೃತೋಽಯಂ ಶಿಷ್ಯಯಾಂಚಯಾ||

ಇತಿ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಯತಿ ವಿರಚಿತಃ ಶ್ರೀಮದೀಶಾವಾಸೋಪನಿಷತ್ ಖಂಡಾರ್ಥಃ ಸಂಪೂರ್ಣಃ||

ಟೀಕಾ ಸಾರ ಸಂಗ್ರಹಃ| ಹೀಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಪ್ರಕಾರವು ಉತ್ತರಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಅಗ್ನೇನಯ ಸುಪಥಾ ರಾಯೇ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರವು. ಇದು ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವು. ಹೇ ಅಗ್ನೇ! ಅಂಗನೇತ್ರವಾದ ಅಗ್ನಿಸ್ಥ ಪರಮಾತ್ಮನೇ! ನಮ್ಮನ್ನು ಪುನರಾವೃತ್ತಿರಹಿತ ಅರ್ಚಿರಾದಿ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಸ್ವೋತ್ತಮ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಲಯದ್ದಾರಾ, ಮೋಕ್ಷಾಖ್ಯ ಧನಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಒಯ್ಯಿ. ಹೇ ಭಗವನ್! ನೀನು ನಮ್ಮಗಳಿಂದ ಅನುಷ್ಠಿತವಾದ ವಿಶ್ವಾನಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಸ್ವಯೋಗ್ಯತಾಗುಣ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಆಗಿರುವ ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸ ಅಪರೋಕ್ಷಾದಿ ಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವೆ. ಪ್ರಾರಬ್ಧವು ಇರುವಾಗ ನಿನ್ನನ್ನು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನಮ್ಮನ್ನು ಅಲ್ಪಿಕರಣ ಮಾಡುವ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿಸಿ, ನೀಚತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಯುಯೋಧಿ=ಬಿಡಿಸು (ಯುಯು ವಿಯೋಗೇ ಎಂದು ಧಾತುವು. ನಾವು ನಿನಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಕ್ತಿಯನ್ನು (ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು) ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಯಾವ ವಿಧದಲ್ಲೂ ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥರಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ||20||

ಪೂರ್ಣಶಕ್ತಿ ಚಿದಾನಂದ ಶ್ರೀ ತೇಜಃ ಸ್ವಷ್ಟಮೂರ್ತಯೇ| ಮಮಾಭ್ಯಧಿಕ ಮಿತ್ರಾಯ ನಮೋ ನಾರಾಯಣಾಯತೇ|| ಸಂಹಾರಾಭಾವವೇ ಪಾಲನವಲ್ಲ. ಸಂಹಾರಾಭಾವಾತಿರಿಕ್ತ ಧಾರಣ ಪೋಷಣಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರವೇ ಪಾಲನವು. “ನೈತಾವದೇನಾಪರೋ ಅನ್ಯದಸ್ತುಕ್ಷಾಸದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಬಿಭರ್ತಿ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

(2) ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಆನಂದಭುಕ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇದು ವಿವೇಕವು. ಸೋಮ ಪುರೋಡಶಾದಿ ಭೋಗ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲಭಾಗವೂ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗವೂ ಇದೆ. ಸ್ಥೂಲಭಾಗಗಳು ಜೀವಭೋಗ್ಯಗಳು. ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗಗಳು ಜೀವೇಂದ್ರಿಯಾಗೋಚರ ವಾದುವು. ಅವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಜೀವಭೋಗ್ಯ ಸ್ಥೂಲಭಾಗಗಳನ್ನು ಜೀವನ ಇಂದ್ರಿಯಾಂತರ್ಗತನಾಗಿದ್ದು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗವನ್ನು ತಾನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದರ ಭೋಗವು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯೇ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಏವಂಚ ಭಗವಂತನು ಭಕ್ತಸಮರ್ಪಿತ ಸುಗಂಧ ಸುರೂಪಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯೇ ಸ್ಥೂಲವಿಷಯಗಳನ್ನೇ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಮರ್ಪಿತವಾದರೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. “ಅದನಾಘ್ರಾಣ ದೃಷ್ಟ್ವಾಖ್ಯ ಭೋಗತ್ರಯ ವಿಭಾಗತಃ ಮುಖಿನಾಸಾಚಕ್ಷುಷಾಂ ತದ್ಬೋಗ್ಯಮನ್ನಂ ಹರೇಃ ಶ್ರುತಂ| ಜೀವ ಭೋಗ್ಯ ಭೋಕ್ತೇಶೋ ಜೀವಸ್ತದ್ಬೋಗ ಭುಜ್ಞತು|” ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವಭೋಗ್ಯಸ್ಥೂಲವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅವತಾರ ಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಯೂ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಜೀವೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ ಜೀವದ್ವಾರಾಸಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

ಇಂಥ ವಿಷಯಾನುಭವದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಯಾವ ಆನಂದಾತಿಶಯವು? ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ವಿಷಯಸಂಯೋಗದಿಂದ ಆನಂದವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಆನಂದವು ಅಜನ್ಯವಾದುದು.

ವಿಷಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆನಂದವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಆನಂದವು ನಿತ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದದ್ದು. ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ

ಆನಂದವು ಸ್ವರೂಪಾನಂದಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಆನಂದವು ಪೂರ್ಣವಾದುದು. ಆಗಮಿಷ್ಯತ್ಸುಖಿಂಚಾಪಿ ತಚ್ಚಾಸ್ತೇಷ್ವ ಸದಾಪಿತು ಎಂದು ನಾರದ ಪುರಾಣದ ವಚನವಿದೆ. ಆಗಮಿಷ್ಯತ್ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಶಕ್ತಿರೂಪೇಣ ಇರುತ್ತವೆ.

ಆಗಮಿಷ್ಯತ್ಸುಖಿಗಳು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇರುವವು. ಆಗಮಿಷ್ಯತ್ ಅವತಾರಗಳು ಸದಾವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವಂತೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಸುಖವು ಹುಟ್ಟಿತು ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಹೇಗೆ? ಹೀಗೆ ಅಚಿಂತ್ಯ ಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್ ಜಾತಂ ಸುಖಮತೀವಚ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಸುಖವ್ಯಕ್ತಭಾವೇಪಿ ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹಾಯ ಕೇವಲಂ ಲೀಲಾರೂಪೋ ಭೋಗೋ ಅಂಗೀಕಾರ್ಯಃ ಸುಖಿಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಸುಖವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸುಖವು ಆಯಿತು ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅದು ಆತನ ಅಚಿಂತ್ಯ ಶಕ್ತಿ ನಿರ್ವಾಹ್ಯವು. ಆ ಭೋಗವು ನಿತ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತ ಸುಖಪೂರ್ಣನಿಗೆ ಯಾವ ರೀತಿ ಘಟಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಭೋಗವೇ ಆಗಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಭೋಗವೂ ಉಂಟು. ಆದರೆ ಆನಂದವು ಹುಟ್ಟಲಿಲ್ಲ. ಸುಖವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಯಾವ ವಿಧದ ಉಚ್ಚತೆಯೂ ಕಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ. ಇವು ವಿರುದ್ಧಗಳು. ಎರಡೂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಗಳು. ಇದರ ಘಟನೆಯು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿ ನಿರ್ವಾಹ್ಯವು.

ಮತ್ತು ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹಾರ್ಥವಾಗಿ ಈ ಅಚಿಂತ್ಯಭೋಗವು ಲೀಲಾರೂಪವು ಎಂದರು. ಲೀಲಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಲೀಲಾರೂಪ ಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಹರಿಗೆ ಅಪೂರ್ಣತೆಯು ಬರುವುದು. ಮತ್ತೆನೆಂದರೆ ಕ್ರೀಡಾರೂಪವೇ. ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಿಯೆಯು ಹೇಗೆ ಕ್ರೀಡಾರೂಪವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ವಿಷಯಸ್ವೀಕಾರವೂ ಒಂದು ಕ್ರೀಡಾರೂಪವು. ಉಭಯದಿಂದಲೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವುಂಟು.

ಶ್ರೀ ರಘುನಾಥತೀರ್ಥರು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಷಯಗ್ರಹಣವನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. (1) ಪರಮಾತ್ಮನ ಸುಖವು ನಿತ್ಯವ್ಯಕ್ತವು. ಆದರೂ ನೂತನ ಭಕ್ತಾರ್ಪಿತ ರಸಗ್ರಹಣದಿಂದ 'ವ್ಯಕ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಸುಖಸ್ಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಃ' ಆಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತವಾದುದಕ್ಕೆ ಪುನಃ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂತು ಎಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅದು ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದು. (2) ಋಗ್ವಿಷ್ಣು ತಟ್ಟೀಕೋಕ್ತ ರೀತ್ಯಾ "ಬಲವ್ಯಕ್ತರ್ಥಂ ಭಗವತೋ ಭೋಗಃ" (ಭಕ್ತವಿಷಯಕ ಅನುಗ್ರಹವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ಅಭೀಷ್ಟ ಸಂಪಾದನವು) ಈ ಅರ್ಥವು ಸರಿಯೇ. ಆದರೆ ಇದು ವಿಷಯಭೋಗದಿಂದ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಆದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಪಪಾದಿಸಿದ ಹಾಗಾಯಿತೇ ಹೊರತು ದುರ್ಘಟವಾದ ವಿಷಯಭೋಗವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಘಟಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿಲ್ಲ. ವಿಷಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಸುಖವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಖವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ವಿಷಯ ಭೋಗವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಕೂಡುವುದು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪರಮಾತ್ಮಕೃತ ವಿಷಯ ಭೋಗವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನ ವಿಷಯಕ ಅನುಗ್ರಹದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಹೇಗೆ ಉತ್ತರವಾಗುವುದು?

ಆದುದರಿಂದ ಪೂರ್ಣಾನಂದನಾದರೂ ಹರಿಯು ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹಾರ್ಥವಾಗಿ ಕ್ರೀಡಾರೂಪವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿತ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಿ ಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಮಿತವಾಗಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ನೂತನ ಸುಖವುಳ್ಳನಲ್ಲವೆಂದೂ, ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಮಿತವಾಗಿದೆ. ವಿರುದ್ಧವಾದ ಇಂಥಾ ವ್ಯಾಪಾರವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುದು? ಅವನನ್ನೇ ಕೇಳಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆಚಾರ್ಯರೂ ನಮಗೂ ತಿಳಿಯದೆಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅಂಥದ್ದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಯು.

(3) "ಶ್ರಿಯೋಽಪಿ ಚ ಜ್ಞಾನಸ್ಫೂರ್ತಿಃ ಸದಾ" ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಸ್ಥ ಅದ್ಯ ದ್ವಿತೀಯ ಮಂಗಳ ಶ್ಲೋಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾವಸರದಲ್ಲಿ ಟೀಕಾವಚನವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಮಾಡಿದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ ನೂತನ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾ-ಮಪ್ರಾಪ್ತಜ್ಞಾನಮುತ್ತದ್ಯತೇ, ಶ್ರಿಯಸ್ತು ಸರ್ವದಾ ವಿದ್ಯತೇ ಇತಿ ಸೂಚಯಿತುಂ ಶ್ರಿಯೋಽಪಿತಿ ಪೃಥಗ್ಗ್ರಹಣಂ" ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರ ಟೀಕಾ. ಏವಂ ಚ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರ ಜ್ಞಾನವು ನಿತ್ಯವು ಅಜನ್ಯವು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಬಗೆ ಬಗೆಯ ನೂತನವ ಕಾಣುತ (ಹ.ಕ.ಸಾರ) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಅವಿರುದ್ಧವಾದ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರು ಹೊಸ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳಬಾರದು.

ಹಾಗಾದರೆ ಐತರೇಯಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ, "ಜಾನಂತ್ಯಾ ಅಪಿದೇವ್ಯಾ ಲೋಕಾನುಗ್ರಹಾರ್ಥಂ ವಿಶೇಷ - ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ ಚ ಪೃಷ್ಠಃ ಸ ಭಗವಾನಾಹ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಏನು ಅರ್ಥವು ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಇಲ್ಲಿ ರಘುನಾಥತೀರ್ಥರು ಸ್ವಕಲ್ಪಿತವಾದ ಒಂದು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು

ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. “ನಿತ್ಯವ್ಯಕ್ತಸ್ಯಾಪಿ ರಮಾಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಭಗವದುಪದೇಶರೂಪ ಸಾಮಗ್ರಿಮಹಿಮಾ ವ್ಯಕ್ತಿವಿಶೇಷ ಏವೋಚ್ಯತೇ” ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ವ್ಯಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪುನಃ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಹೇಳಬೇಕು. “ವಸ್ತುತಃ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ” ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದೇವತೆಗಳ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಎಂದು ಬೃಹದ್ಬಾಷ್ಯ ಟೀಕಾಕಾರರು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. “ಲೋಕಾನುಗ್ರಹಾರ್ಥಂ ಲೋಕಾನಾಂ ಲೋಕವಿಶೇಷಭೂತ ದೇವಾನಾಂ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ” ಎಂದು ಯೋಜನೆ ಸ್ವರಸವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಮಾದೇವಿಯರು ನಿತ್ಯವ್ಯಕ್ತವಾದ ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರು. ನೂತನ ಜ್ಞಾನವು ಭಗವದ್ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ ಅನ್ಯವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು.

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಡಿಂದ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದರೆ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಅವರಿಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಪರೋಕ್ಷಾತಿಶಯವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. “ಆಮುಕ್ತೇಃ ವ್ಯಕ್ತತಿಶಯೋಪೇತಂ” ಎಂದು ಅವರ ಜ್ಞಾನಲಕ್ಷಣವು ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅಪ್ರಾಪ್ತಾತಿಶಯಲಾಭವುಂಟು. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರಿಗೆ ಅಪ್ರಾಪ್ತಾತಿಶಯವು ಇಲ್ಲ. ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಹರಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವು.

ಕಮಲಾವದನಾಂಭೋಜ ರಾಜಹಂಸಾಯ ವಿಷ್ಣವೇ||

ನಮೋ ಜಗಜ್ಜನಿಸ್ಥೇಮ ಹೇತವೇ ಪರಮಾತ್ಮನೇ|| ಇತಿ||

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಈಶಾವಾಸೋಪನಿಷತ್ ಭಾಷ್ಯ ಟೀಕಾಕಾರವು ಮುಗಿದುದು.

ಅ.ನಾ.ತಂ:- ಭಾಷ್ಯ|| ಪೂರ್ಣಶಕ್ತಿಚಿದಾನಂದ ಶ್ರೀತೇಜಃ ಸ್ವಷ್ಟಮೂರ್ತಯೇ||

ಮಮಾಭ್ಯದಿಕಮಿತ್ರಾಯ ನಮೋ ನಾರಾಯಣಾಯತೇ||

ಅ|| ಪೂರ್ಣ=ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ, ಶಕ್ತಿ=ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು, ಚಿತ್=ಜ್ಞಾನವು, ಆನಂದ=ಸುಖವು, ಶ್ರೀ= ಸಂಪತ್ತು ತೇಜಃ=ಕಾಂತಿಯು, ಇವುಗಳೇ, ಸ್ವಷ್ಟ=ವಿಶದವಾದ, ಮೂರ್ತಯೇ=ಶರೀರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ, ಮಮ=ನನಗೆ, ಅಭ್ಯಧಿಕ ಮಿತ್ರಾಯ-ಅಭ್ಯಧಿಕ ನಿರತಿಶಯ ವಾದ, ಮಿತ್ರಾಯ=ಉಪಕಾರಕನಾದ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ, ನಾರಾಯಣಾಯ= ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ, ತೇ=ನಿನಗೋಸ್ಕರ, ನಮಃ= ನಮಸ್ಕಾರವು (ಅಸ್ತು=ಆಗಲಿ).

ಸಮಸ್ತಗುಣಪೂರ್ಣಾಯ ದೋಷದೂರಾಯ ವಿಷ್ಣವೇ||

ನಮಃ ಶ್ರೀ ಪ್ರಾಣನಾಥಾಯ ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ಟ ಪ್ರದಾಯಿನೇ||

ಇಂತು ಶ್ರೀಮದಾನಂದ ತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತ ಈಶಾವಾಸೋಪನಿಷತ್ ಭಾಷ್ಯದ ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಮುಗಿದುದು.

ಶ್ರೀ ಅಸ್ಮದ್ಗರ್ವಂತರ್ಗತ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜಗುರ್ವಂತರ್ಗತ ಶ್ರೀ ಲಾತವ್ಯವಾದಿರಾಜ ಶ್ರೀಹನುಮದ್ಭೀಮ ಸುಮದ್ಭಹಂಸಾಂತರ್ಯಾಮಿನ್ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ಶ್ರೀ ಪ್ರಮಾಥಿ ಫಾಲ್ಗುಣ ಕೃಷ್ಣ ಚತುರ್ಥಿ.ಶುಕ್ರವಾರ. 24.3.2000.

ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಜಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರ ಆರಾಧನೆ ಮತ್ತು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಉತ್ತರಾರಾಧನೆ.

ಶ್ರೀ ಅಗ್ರಹಾರ ನಾರಾಯಣತಂತ್ರಿಯವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು.

“ಮಾಧವಮದ್ವಸೇವಾರ್ಥಂ ಸರ್ವಸಂಗಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ| ಸದಾ ಮದ್ವಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವಕ್ತಾರಂ ವಾದಿರಾಡ್ರುಜುಸ್ತತ್ತ್ವಂ ಚ| ಅಸಾಧ್ಯಯನ್ಮುಹುರ್ಮುಹುಃ ರಾಮಧ್ಯಾನ ಸಮಾಸಕ್ತಂ | ಸುಬ್ಬರಾಯ ಶರ್ಮಣಂ ತಂ ವಂದೇ ವಿದ್ಯಾಗುರುನೃಮ ||”

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜಗುರುಭಾರತೀರಮಣಸುಮದ್ಭಹಂಸಾಯ ನಮಃ

ಶರ್ವಾದಿಸರ್ವಗೀರ್ವಾಣ ನಿರ್ವಾಣಗತಿಹೇತವಃ |

ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಪದಾಂಭೋಜಪಾಂಸವಃ ಪಾಂತು ನಃ ಸದಾ||

ಶ್ರೀಹನುಮದ್ಭೀಮಸುಮದ್ಭಹಂಸಾಂತರ್ಯಾಮಿನ್ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಾಯ ನಮಃ ||

★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★